

ЗМІСТ

Інноваційна школа

Як реформувати школу: з чого почати?

170-річчя лідера педагогічної освіти: як університет став удвічі старшим. – <i>Інтерв'ю з ректором НПУ ім. М.П. Драгоманова Віктором Андрущенком</i>	4
<i>Григорій Волинка</i> . 170-річчя Київського національного – це свято і драгоманівців.	7
<i>Наталія Мозгова</i> . Професори філософії Університету св. Володимира як фундатори київської педагогічної освіти	9
<i>Дослідження. Досвід. Впровадження. Розповсюдження.</i> <i>Наталія Шевчук, Зінаїда Хоменко</i> . Ліцей № 100 “Поділ” – сучасний бренд у галузі освіти.	11
<i>Лідія Даниленко</i> . Управління інноваційною діяльністю у закладах освіти	16
<i>Олена Іванова</i> . Нові інформаційні технології: процесуальні педагогічні умови реалізації особистісно-орієнтованої освіти в лицейі.	21
Інноваційні технології у викладанні природничих наук: <i>семінар для освітянських керівників України у Чернівецькому лицейі № 1</i>	24
<i>Виховання громадянина, патріота України 60-річчю Великої Перемоги присвячуємо!</i> <i>Іван Бондарчук</i> . Велика Вітчизняна війна і партизанська боротьба в Україні	31
<i>Від редакції</i> . Український Рух Опору: минуле й сучасне	31
Форум громадянської кампанії “Пора!”	34
<i>Андрій Калінічев</i> . Знаймо і пам’ятаймо свою історію! Про патріотичне виховання в сучасній школі	35
<i>Василина Хайруліна</i> . Основи християнської етики як засіб відродження духовності	36
Восьма міжнародна виставка «Сучасна освіта в Україні – 2005»	43

Управління школою

<i>Ольга Виговська</i> . Професіоналізм учителя як гарант збереження його здоров’я	48
<i>Добре слово про приватну освіту</i> <i>Борис Кіперштейн</i> . Школа як сприятливе середовище для розвитку дитини	52
<i>Олена Мовчун</i> . Приватний навчальний заклад: проблеми та перспективи розвитку	61
<i>Валентина Астахова, Ірина Кущенко</i> . Дайте дітям добру освіту, і вони всього досягнуть	65
<i>Олег Пузенко</i> . Приватна освіта: “за” та “проти”	71
<i>Олена Чинок</i> . Повірити в демократію – повірити школі	74
<i>Маргарита Булдович</i> . Чи може бути школа на радість дітям і батькам?	79

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛИЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004. р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

БАК

У К Р А І Н И

5 – 05/4 11 2001

Головний та науковий редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція та коректура:

Олег БАКУН
Валерій ФЕДОРЕНКО

Художній редактор
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Верстка
Владислав ЗАХАРЕНКО

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116;
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 2
Тел.: (044) 244-09-09

E-mail: director@oldbank.com

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© “Директор школи, лицей, гімназії”, 2005

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА

ВИДАВНИЦТВО
"ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА"

ЦЕНТР СПРИЯННЯ
СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ
ім. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Марія **БАРНА**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЄЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександр **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАННИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Павло **ПОЛЯНСЬКИЙ**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Світлана Рудаківська. Партнери в освіті. Світ інтелектуальних ігор КиМУ.....	85
Марія Кушнарєва. Роздуми про сучасну освіту	88
Надія Сисоєнко, Олександр Прокопович, Ірина Барматова. Як об'єктивно оцінити педагогічний експеримент.....	93
Олександр Прокопович. Нормативна база інноваційних проєктів	99
Ірина Пліш, Ксенія Глушакова. Ростимо, виховуємо, віримо!	100
Іван Осадчий. Проєктно-цільове управління: програма розвитку навчального закладу.....	104
Наказ та примірне положення про звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.....	111

Наша обкладинка

Перша: Віктор Андрущенко, ректор НПУ
ім. М.П. Драгоманова, університету-ювіляра.
Друга: Кадри вирішують усе!
Третя: Ювілей нашого журналу: нам 5 років!
Четверта: Ювілей навчально-виховного комплексу:
дитячого садка «Лісова казка» – гімназії «Апогей».

Безкоштовний інтернет для закладів освіти.....51

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 7 від 24.03.2005 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ “ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ”

- Статті мають бути написані спеціально для часопису “Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друківані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКу до наукових праць.
- Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.
- За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
- Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на дискетах 3,5”. Електронна пошта редакції: director@oldbank.com
Адреси редакції: 01033, м. Київ, а/с 116; 03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, кімната 12.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
- Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжується авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.

*Повний або частковий передрук матеріалів журналу
“Директор школи, ліцею, гімназії” можливий лише за
письмовою згоди редакції.*

Підписано до друку 5.04.2005 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 7,5 умов. друк. арк. Наклад 5000

Передвидавнича підготовка:
Центр ССР ім. Миколи Пирогова
03037, м. Київ, вул. Освіти, 6
Свідцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.
Друк: Акціонерне товариство “Книга”. Зам. 5-64.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

*Серед людства 5% тих,
кто забезпечує своїй Вітчизні
95% її багатства.*

*Тож розширюймо коло
педагогів-новаторів, ростімо
творців – будівничих нашої країни!*

**Інноваційна
школа**

170-РІЧЧЯ ЛІДЕРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ЯК УНІВЕРСИТЕТ СТАВ УДВІЧІ СТАРШИМ

Інтерв'ю головного редактора журналу Ольги Виговської з ректором НПУ ім. М.П. Драгоманова, академіком АПН України, професором Віктором Андрущенком

– Якщо про людину можна сказати: “Мої роки – моє багатство”, то навчального закладу ці слова стосуються ще більшою мірою. Мудрішають усі, а стіни оберігають цей осередок мудрості, а тому не дозволяють чинити інакше.

Провідний педагогічний університет в одну мить став удвічі старшим. Неймовірно, але факт! Вікторе Петровичу, як це сталося?

Коли я очолив університет, цілком виправданим було моє звернення до його першовитоків, історії заснування нашого закладу. Уже сама дата заснування університету – 1920 рік – викликала сумнів. Не вірилося, що на Київщині педагогічна освіта могла виникнути так пізно. Адже були Вищі жіночі курси, географічні товариства, освітні інституції... Це спонукало звернутися до архівів, завдяки чому ми і з'ясували, що педагогічні інститути було засновано при університетах реформою 1802 року. Допомогло також вивчення історії Київського університету Святого Воло-

димира: його було засновано у липні 1834 року, а вже через півроку при ньому відкрився інститут, де за державний кошт готували педагогічні кадри. Цей інститут мав свою печатку, свій рахунок, мав окреме приміщення, студенти навчалися за іншою програмою, жили й утримувалися теж окремо. Їхній статус був доволі високий – їм дозволялося мати прислугу, їх навіть забезпечували столовим сріблом. Випускники інституту мали 6 років відпрацювати на вчительських посадах. Ми повністю відстежили історію інституту, цілий колектив дослідників (Г. Волинка, Н. Мозгова, Н. Дем'яненко, В. Майборода) працює над розробкою цієї теми. Дослідження допомогли уточнити дату заснування нашого закладу, усунути помилку і навіть зрозуміти її причину – постійні реорганізації та зміни підпорядкування, а особливо – руйнування системи університетської освіти в перші роки радянської влади. Після першої пореволюційної реорганізації освіти університет Святого Володимира було ліквідовано і замість нього створено Київський ІНО ім.М.Драгоманова, який мав осідок

**Віктор
АНДРУЩЕНКО**

*Вітасмо ювілярів
– викладачів
НПУ
ім.М.П. Драгоманова і його
студентів –
з подією, яка
зробила усіх
розумнішими
та мудрішими
удвічі, –
зі 170-літтям
лідера педагогічної освіти!*

у червоному корпусі й функціонував там 13 років; при ньому працювали й жіночі курси. І тільки 1933 року було відновлено Київський університет ім.Т. Шевченка, а учительський інститут переїхав до цього корпусу – на вулиці Пирогова – та до приміщення на вулиці М. Коцюбинського, де нині функціонує МНС. Нині ми намагаємося повернути собі цю споруду, порушили відповідні клопотання перед урядом і сподіваємося на позитивне вирішення цього питання.

Пильні історичні студії допомогли нам довести поважність віку нашого університету. 170-ліття з дня заснування закладу ми мали відзначати ще в грудні, оскільки саме 5 грудня першу лекцію в новозаснованому інституті прочитав професор Навроцький. Але через події з виборами Президента ми перенесли святкування на весняні дні, коли були перші студенти атестовані на вчительське звання.

– Як, на Вашу думку, вплинуть на якість підготовки вчителя нової генерації останні зміни в освіті, зміни в концептуальних засадах педагогічної освіти, зокрема й у керованому Вами закладі?

Ці зміни привернуть увагу суспільства до нашого закладу, піднімуть наші конкурси, підвищать статус університету в освітянському просторі України і Європи. А вже під впливом цих процесів зросте суспільна вага, авторитет учительської професії. Все це потребує й перебудови моделі сучасного вчителя:

● Вчитель має бути нау-

ВІЗИТКА УНІВЕРСИТЕТУ

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова – навчальний заклад IV рівня акредитації. Рік заснування – 1934.

При університеті функціонують 6 інститутів: інститут дистанційного навчання, інститут корекційної педагогіки та психології, інститут мистецтв, інститут педагогіки і психології, інститут соціальної роботи і управління, інститут природничо-географічної освіти та екології.

Факультети: історичний, педагогічно-індустріальний, соціально-гуманітарний, української філології, іноземної філології, фізико-математичний, фізичного виховання.

Ректор університету – **Віктор Андрущенко**, академік АПН України

Матеріально-технічна база: 4 навчальних корпуси, сучасна комп'ютерна техніка, найбільша серед вищих педагогічних закладів України бібліотека, що має близько 2 млн. видань і зв'язок з Інтернетом.

У закладі навчається **16000 студентів**. Конкурс абітурієнтів 2004 року – 6 осіб на місце.

Структура. В структурі університету – коледжі, гімназії, ліцеї, інститути, засновані філіали в м. Євпаторія і спільний Українсько-американський гуманітарний інститут “Вісконсінський міжнародний університет (США) в Україні” з підготовки бакалаврів-менеджерів у сфері національної та зовнішньоекономічної діяльності; діє Ялтинський гуманітарний інститут як складова єдиного комплексу університету.

Міжнародне співробітництво. Університет має розгалужену систему наукового співробітництва з провідними вищими навчальними закладами і науковими установами США, Швеції, Франції, Польщі, Словаччини, Болгарії, Китаю, Росії, Білорусії, Казахстану та інших країн близького зарубіжжя.

На фото: Віктор Андрущенко з колегами поруч з братами Кличко, яких можна вважати випускниками університету, бо Переяслав-Хмельницький інститут на час їхнього навчання був у складі НПУ ім. М.П. Драгоманова

До послуг студентів: 5 навчальних корпусів, 7 гуртожитків, сучасний спорткомплекс з плавальними басейнами та ігровими майданчиками, де проводяться міжнародні ігри з різних видів спорту, центр культури та мистецтв університету з відомими мистецькими колективами, а також їдальні, буфети, спортивно-оздоровчі табори. Майбутні педагоги можуть здобувати другу громадську професію за багатьма напрямками діяльності залежно від своїх здібностей та особистих вподобань.

Діє Міжнародний благодійний фонд імені М.П. Драгоманова, який створено для підтримки студентів, аспірантів, викладачів та співробітників університету. Серед пріоритетних завдань фонду: допомога студентам-сиротам, інвалідам; підтримка молодих талановитих вчених; сприяння розвитку науки і педагогічної освіти.

Презентація фонду відбулася 18 березня 2005 року.

Серед запрошених на презентацію фонду: Р. Безсмертний, В. Зайчук, Б. Зайчук, Б. Беспалий, О. Головін, В. Шульга, а також інші випускники університету ім. М.П. Драгоманова, серед яких видатні науковці, громадські, політичні, культурні діячі та відомі бізнесмени.

Подумалося, скільки часу треба ректору, щоб виконати все вимірне, заплановане – мабуть одного терміну перебування на посаді замало!

Пригадалася тогорічна нарада ректорів у Харкові, на якій М.Ф.Степко, заступник міністра освіти і науки МОН, розповідаючи про західний досвід, звернувся до її учасників із риторичним запитанням: а якщо зробити на їхній кшталт й обмежити перебування на посаді ректора одним строком*. Переконана – це запозичувати не слід!

* У нашому журналі 1,2005 (с. 13) допущено помилку ("роком" замість "строком", терміном), за що редакція перепрошує Михайла Філімоновича.

- ковцем, він повинен уміти виводити свого учня на щонайвищий рівень наукового знання, а не давати нормативну інформацію. Інформація дуже швидко застаріває, дуже стрімко помножується. Тож дитину треба вчити не знань, а умінню їх здобувати, умінню орієнтуватися в інформації.
- Учитель має бути універсальною особистістю щодо вміння працювати з людьми. Це логіка, психологія, риторика, навіть елементарний рух. Так, і цей аспект взаємодії неодмінно слід враховувати у спілкуванні; тож ми й приділяємо йому належну увагу в підготовці майбутніх педагогів. І наші методики рухового розвитку, учительської пластики дають блискучі результати.
  - Учитель повинен освоїти кілька професій – дві, три і більше. Тут ідеться не тільки про предметні спеціалізації, але й про набуття кількох професій, які не пов'язані з педагогічною діяльністю: зоотехнік, ветеринар, бухгалтер, бібліотекар, діловод, культпросвітпрацівник... Зберігши вчитель в школі, ми збережемо саму школу, а з нею – й усю гуманітарну інфраструктуру села.
  - Учитель нового часу повинен знати іноземні мови й володіти комп'ютерними технологіями, аби повноцінно, на рівних спілкуватися зі світом. Це і є головні напрями підготовки вчителя нової генерації в нашому університеті.

170-РІЧЧЯ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО – ЦЕ СВЯТО І ДРАГОМАНІВЦІВ

**Інноваційна
школа**

Славною є стосемидесятирічна історія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Шляхетність і благородство – його ознаки і символи. Шляхетно-непересічні особистості очолювали його в минулому. Шляхетною особистістю і непересічним науковцем є його сьогодиншній ректор – Віктор Васильович Скопенко, якому щиро кланяються драгоманівці. Бо з перших тижнів, місяців, років свого існування і по сьогодні Київський університет не лише готує висококласних фахівців для університетів України, але й не перестає здійснювати свою благородну місію по фундуванню і опіці вищих закладів освіти.

Яскравим прикладом цього є не тільки Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, основою якого став існуючий з 1841 року медичний факультет Університету Св. Володимира. Про шляхетність благодворної місії провідного навчального закладу Києва свідчить також тривала історія Національного педагогічного університету, яка своїм корінням сягає пізньої осені 1834 року, коли при Університеті Св. Володимира почав фун-

кціонувати Педагогічний інститут казеннокоштных студентів і розпочалася вища вчительська освіта в Києві.

Як свідчать документи, Київський університет завжди пильно опікувався підготовкою вчителів для гімназій і училищ, постійно шукав все досконаліших її організаційних форм. Предметна підготовка студентів, що обрали вчительську професію, велась на історико-філологічному та фізико-математичному відділеннях (з 1863 р. – факультетах). Риторика, психологію і педагогіку в Педагогічному інституті за Статутами 1804 і 1835 років вели професори філософії. Вони зобов'язувались також вести практику студентів в гімназіях і училищах. Хід навчання планувався і контролювався директором Інституту, що обирався Радою з професорів університету.

Удосконалюючи інституціональні форми організації вчительської підготовки, Університет Св. Володимира ще до відомої постанови Міністерства народної освіти від 20 березня 1860 року перетворює пединститут у

Григорій ВОЛИНКА

Проректор НПУ імені М.П. Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАПН.

Директор школи, дітяго, гімназій № 2/2005

Вищі педагогічні курси при ньому. Після виходу 10 травня 1860 року Положення про жіночі навчальні заклади, про приватні педагогічні інституції, професори Університету за підтримки наукових товариств відкривають у Києві ряд педагогічних інституцій і курсів, вже не прямо, а опосередковано зв'язаних з Університетом Св. Володимира. Прикладом можуть слугувати знамениті Вищі жіночі курси св. княгині Ольги, відкриті професором філософії і педагогіки Сильвестром Гогоцьким. Чимало зусиль до цієї справи приклав і Михайло Драгоманов, який тісно співпрацював з товариством природодослідників та географічним товариством. Перше дало кошти на ВЖК, друге – на Географічний інститут, що готував вчителів географії, порівняльного народознавства.

Всі ці курси та інституції виростають з єдиного кореня – Педагогічного інституту при Київському університеті. Тепер вони стали начебто не-

залежними від нього. Але їх функціонування забезпечувалось і професурою і методиками, і підручниками, і матеріальною базою Університету. Слухачами і тут були здебільшого випускники його історико-філологічного та фізико-математичного факультетів.

У 1919 році в силу відомих гірких обставин Університет Св. Володимира був розформований. Приміщення, професорсько-викладацький склад, бібліотека, лабораторії, а також названі і неназвані педагогічні навчальні заклади, колись породжені ним і зрощені фундаментальними освітянськими ідеями його Педагогічного інституту, увійшли до Київського інституту народної освіти імені М.П. Драгоманова, який в особі Національного педуніверситету і сьогодні продовжує примножувати спадок, переданий йому Київським університетом Св. Володимира у справі підготовки вчительських кадрів в Києві. Національний педуніверситет успадкував високі освітні стандарти свого фундатора і покровителя, завдячуючи професорам М. Грушевському, М. Драгоманову, А. Кримському, С. Русовій, М. Зерву, О. Оглобліну, С. Чавдарову, Г. Деметцу, О. Гілярову, С. Ананьїну, О. Покровському, Д. Граве, М. Крилову, О. Фоміну, М. Холодному, С. Реформаторському, А. Астрябу, Й. Косоногому та багатьом іншим, які продовжувала працювати в Київському педагогічному інституті і за часів відновленого з 1933 року Київського державного університету.

НПУ імені М.П. Драгоманова – одна з міцних і плодovitих гілок, що проросла на могутньому стовбурі Київського національного. Біля двохсот тисяч випускників, співробітників, викладачів і студентів-драгоманівців святкують 170-річчя як Університету Св. Володимира, так і Педагогічного інституту – предтечі нашого університету.

ПРОФЕСОРИ ФІЛОСОФІЇ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА ЯК ФУНДАТОРИ КИЇВСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Інноваційна
школа*

Про те, що витoki НПУ імені Михайла Драгоманова міцно пов'язані з Київським університетом Св. Володимира, свідчить освітянська діяльність його професорів, котрі стояли біля цих витоків. Мова йде про перших професорів філософії Київського класичного університету – Ореста Марковича Новицького (1806 – 1884) та Сильвестра Сильвестровича Гогоцького (1813 – 1889). Перший своїми лекціями з педагогіки у листопаді 1834 року розпочав власне вчительську підготовку казеннокоштных студентів Педагогічного інституту при Університеті. Другий являє яскравий приклад діяльності по фундації вищих освітянських закладів, таких як Вищі жіночі курси, котрі, пройшовши складну і тривалу еволюцію, увійшли у 1920 році до Київського інституту народної освіти імені М.П. Драгоманова. Про нього та його діяльність йтиме далі мова.

С.С. Гогоцький був вихованцем КДА, але 1837 р. випуску. На початку 40-х років за приватним запрошенням О.М. Новицького (на той час вже ординарного професора філософії та декана 1-го відділення філософського факультету)

С.С. Гогоцький почав читати лекції з естетики в Університеті Св. Володимира. З 1845 р. – кандидат 1-го відділення філософського факультету, з 1848 р. – магістр філософії, доцент кафедри філософії університету та екстраординарний професор КДА. З 1850 р. – ординарний професор і доктор філософії КДА. З 1851 р. – ординарний професор педагогіки університету.

Серед його робіт значна частка припадає на праці з психології та педагогіки, але вершиною філософської діяльності Гогоцького стало написання „Філософського лексикону”, який був першою філософською енциклопедією в Російській імперії і котрого теж не обминула безжалісна критика з боку М.Г. Чернишевського, Д.І. Писарева та М.О. Антоновича. І хоча Гогоцький вдало поєднував у своєму житті творчу діяльність науковця з педагогічною діяльністю, його не обминули колізії лихої долі і як науковця, і як викладача. У злополучному 1850 р., коли були закриті кафедри філософії у всіх світських навчальних закладах Росії, Го-

**Наталія
МОЗГОВА**

Професор кафедри філософії НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат філософських наук

Директор школи, дітям, сім'ям № 2/2005

гоцький майже після 10-річних бідунів (бюрократичних перепон, складання усних та письмових іспитів з усіх філософських дисциплін) захистив латиною магістерську та докторську дисертації і отримав ступінь доктора філософії. Але з вищезгаданих обставин, тобто заборони викладання філософії, Гогоцький наступні 20 років обіймав в університеті кафедрі педагогіки і читав тільки педагогіку спочатку в педагогічному інституті казеннокоштных студентів, а

Слід підкреслити, що за проектом Статуту Університету Св. Володимира від 25 грудня 1833 р. (і який діяв до 15 липня 1842 р.) передбачалось заснувати інститут казеннокоштных студентів, який би налічував 50 осіб, серед яких 26 студентів мали отримувати після його закінчення вчительське звання, а 24 студенти – звання цивільних управлінців.

Відомий історик XIX ст. М.Ф. Володимирський-Буданов у своїй фундаментальній праці з „Історії імператорського Університету Св. Володимира” (К., 1884) підкреслював, що „згідно зі Статутом 1833 та 1842 рр. інститут (педагогічний та юридичний – Н.М.) були не благодійними закладами при Університеті, а насамперед **самостійними** навчально-виховними закладами, зв'язок яких з Університетом полягав тільки у тому, що їх вихованці повинні були користуватись теоретичними університетськими лекціями. Їхні інститутські заняття не повинні були співпадати з факультетським набором наук; наприклад для студентів педагогічного інституту, які були вихованцями 2-ох відділень філософського факультету, були створені спільні заняття з педагогіки”.

Підкреслимо, що у проекті того ж Статуту 1833 р. у розділі IX „Про казенних студентів” § 68, підкреслювалось, що „нагляд за навчальною роботою студентів, які готуються до вчительського звання, покладається на професорів: російської словесності, древньої філології, філософії та чистої математики. **З них професор філософії викладає педагогіку.** Незалежно від викладання в університеті, ці професори повинні займатись з даними студентами дві години на тиждень”.

після його перебудови – на педагогічних курсах при університеті.

На 1862 р. припадають його контакти з відомими вченими, зокрема професором філософії Мішле, знаменитим педагогом Дістервегом.

Запозичений досвід європейських педагогів Гогоцький широко використовував у становленні жіночої освіти у Києві. Як відомо, в Києві на той час існувало два вищих навчальних заклади – Київська духовна академія та Університет Св. Володимира, де навчалися студенти тільки чоловічої статі. Гогоцький же (разом зі своєю дружиною Євдокією Гогоцькою, яка, до речі, була засновницею однієї з перших недільних шкіл у Києві восени 1859 р.) вважається фундатором Вищих жіночих курсів у Києві, які були відкриті у 1878 р. У 1878 – 1880 рр. він був головою педагогічної ради цих курсів і протягом всього часу їх існування викладав там педагогіку та психологію.

У 1889 р. Вищі жіночі курси по всій Російській імперії були закриті. Злополучний 1889 р. був і останнім роком в житті їх київського фундатора – Сильвестра Сильвестровича Гогоцького....

Відновлять свою діяльність Вищі жіночі курси аж у 1906 році під впливом революційних подій. Вони будуть мати ще й другу, більш офіційну назву – Жіночий університет Св. Ольги (як бачимо, знову повна аналогія з Університетом Св. Володимира). В порівнянні з минулим, збільшиться кількість факультетів – це фізико-математичний, історико-філологічний, юридичний та комерційний. Для Жіночого університету Св. Ольги у 1913 р. буде побудоване нове приміщення на вул. Тимофіївській (сьогодні там розташований інститут геологічних наук НАН України), де фронтон будівлі буде прикрашати голова Афіни-Паллади – покровительки наук, богині мудрості, знань, мистецтв та ремесел.

ЛІЦЕЙ №100 „ПОДІЛ” – СУЧАСНИЙ БРЕНД У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

**Інноваційна
школа**

Мудрість природи безперечна. Все живе має свої закони розвитку і їх нехтування призводить до занепаду, а згодом і до самознищення системи.

Навчальний заклад — жива й багатофункціональна система. Тому так важливо знати й дотримуватися законів прогресивного розвитку цієї системи, особливо в час швидких змін, коли права на помилку немає.

Адміністрація ліцею №100 „Поділ”, задумавши створити школу нового типу, школу, яка б стала осередком доброзичливості, поваги і любові для учнів і вчителів, базує свою діяльність на науковій основі, досягненнях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі психології. Ліцей має договір про співпрацю з Інститутом психології ім. Г. Костюка АПН України.

Будь-яка організація — це посередник між особистістю і суспільством. Саме через організацію кожен намагається задовольнити свої потреби і реалізувати себе як професіонала (див. схему 1).

Адміністрація ліцею зробила чітку систему для задоволення потреб усіх учасників навчально-виховного процесу (див. схему 2).

Батьки мають можливість повноцінно працювати на своїх робочих місцях, знаючи, що дитина протягом дня буде під опікою педагогів-професіоналів.

Учні в анонімних анкетах називають ліцей „другою рідною домівкою” і це не дивно, адже в ліцеї пік-

люються, як дома, про їхній настрій, самопочуття на уроках і в позаурочний час.

Діти оточені турботою, тут панує атмосфера взаємоповаги і розуміння, завдяки спільним зусиллям усіх працівників ліцею.

У ліцеї діють так звані „горизонтальні плоскі структури”, які працюють по типу команди й можуть замінювати один одного (див. схему 3).

Усі структури взаємопов’язані і підпорядковані одній меті — навчанню й вихованню еліти нації. Взаємодія між структурами і в середині них характеризується певними суб’єктивними ознаками: високою вимогливістю членів колективу і довірою, безборонним висловлюванням думки під час обговорення питань, що стосуються колективу, доброзичливістю і конструктивною критикою, відсутністю тиску керівника на підлеглих.

Зупинимось на структурі під назвою „Благодійний фонд”. Адміністрація ліцею, створивши благодійний фонд, побудувала міцний фундамент своєї організації. Задоволення потреб співробітників (згадайте піраміду потреб Маслоу) стало реальним. Співробітники ліцею мають додаткову щомісячну оплату, літній оздоровчий відпочинок на узбережжі Чорного моря.

Наталія ШЕВЧУК

Директор ліцею №100 „Поділ”, заслужений працівник освіти України

Зінаїда ХОМЕНКО

Психолог ліцею № 100 „Поділ”, науковий кореспондент Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України

**У цьому році
ліцей відзначив
свій 10-літній
ювілей.**

**Вітаємо
колег!**

Директор школи, ліцею, гімназії № 2/2005

Схема 1.

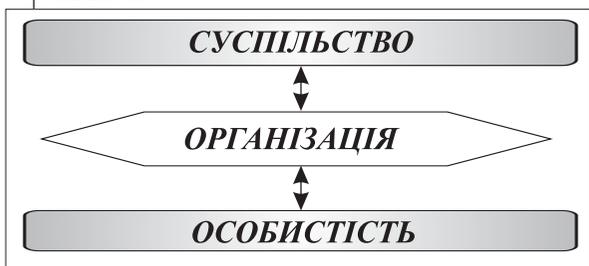
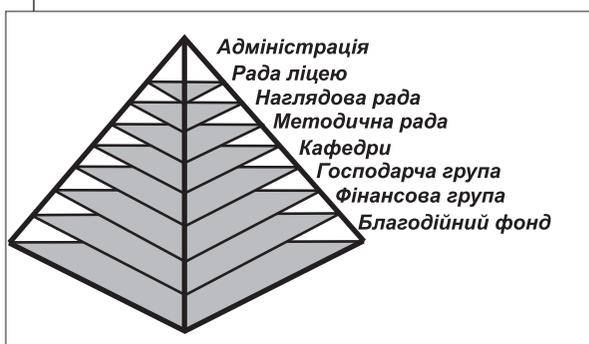

Схема 2.

Схема 3.

Інтер'єр ліцею №100

Професійне зростання й самореалізація кожного працівника стало можливим завдяки діяльності Благодійного фонду. Кожен учитель має можливість скористатися методичною літературою, відеофільмами, мережею Інтернет через науково-методичний центр ліцею.

Для задоволення потреб активного навчання в ліцеї проводиться експериментальна робота: працює „Школа педагогічної майстерності”, де під керівництвом науковців, працівників Головного управління освіти і науки м. Києва, Міністерства освіти і науки України працюють сім секцій. Крім того вчителі мають можливість за рахунок ліцею підвищувати свій професійний рівень в різних куточках України. Обмін досвідом між колегами України і близького зарубіжжя теж став нормою для педагогів ліцею.

Працівники ліцею мають можливість займатися не лише основною роботою, але й реалізовувати свої інтелектуальні, творчі здібності. У ліцеї створений Центр духовної культури „Гармонія”, де працюють 35 найрізноманітніших гуртків, секцій, студій і 29 наукових факультативів – самореалізація працівника відбувається не лише у сфері його професійної діяльності, а й у галузі захоплень. Адміністрація ліцею всіляко підтримує таку діяльність. І це є ще однією можливістю самовираження особистості: 200 неординарних особистостей утворюють яскравий авторський колектив.

Заслугує на увагу і стиль спілкування адмініс-

трації з підлеглими, вміння йти на компроміс. Маємо цікавий приклад: довгий час учителі іноземної мови були поділені на дві групи – одні працювали в початковій школі, інші – в середній і старшій. У такій ситуації зручно складала розклад. Та настав момент, коли вчителі початкової школи виступили проти поділу, висунувши вимогу дозволити вчителю працювати з дітьми різних вікових категорій. Така постановка питання вимагає додаткових зусиль при формуванні розкладу. Директор пішла на компроміс – плану поділу між вчителями іноземної мови було піднято значно вище: 1-7, 8-11 класи. Обидві сторони були задоволені, напруга зникла.

Демократичний стиль керівництва, якого дотримується директор ліцею Наталія Шевчук, заслужений працівник освіти України, є результатом злагодженої діяльності колективу. Про це свідчать вищезгадані „пласкі” структури: Рада ліцею, Наглядова рада, Методична рада. Практично всі глобальні питання навчального закладу вирішуються колегіально. Справді, такі питання, як поточний ремонт і реконструкція старої будівлі, призначення заступника директора в початковій школі краще вирішувати разом. Це сприяє активізації ініціативності працівників і зростанню відповідальності за виконання рішень.

Не залишається без уваги і дозвілля колективу: кожне свято проходить за цікавим сценарієм („капусники”).

З досвіду роботи ліцею № 100 “Поділ”

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ АДМІНІСТРАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ПСИХОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ

На шляху переходу від безликої тоталітарної системи освіти до особистісно-зорієнтованої, дитиноцентричної моделі варіативної освіти в суспільстві сформувалась об’єктивна потреба у створенні психологічної служби в навчальних закладах (1).

Створення психологічної служби в закладах освіти є чи не найзначнішою подією в розвитку освіти за останні 10 років і першим кроком до гуманізації освіти, поворотом педагогічної практики до Особистості (3).

Поява практичного психолога в закладі освіти сприймається по-різному. Діапазон сприйняття досить широкий – від відвертого ігнорування через страх до зацікавленості й готовності співпрацювати. Коментарів до цієї ситуації може бути багато. Об’єктивно значущими можуть бути такі причини:

- рівень професійної підготовки та досвід роботи самого практичного психолога, його готовності до співпраці з адміністрацією, педагогічним колективом;
- готовність адміністрації до змін у діяльності організації за умови, що ці зміни будуть не “опускатися” зверху, а вводиться через співпрацю з психологом.

Незважаючи на те, що адаптивні можливості психолога набагато вищі, ніж у педагогів, існує серйозна проблема взаємодії практичного психолога з педагогічним колективом. Питання взаємодії психолога з педагогічним колективом вивчалось такими авторами: Л.М. Карамушка, А.В. Орлов, Л.А. Радзіховський, Т. Леві. А.М. Прихожан відзначає, що “...психологічна і педагогічна корекція передбачає наявність тісного контакту, взаєморозуміння між психологом і педагогом, наявність у них уміння говорити однією мовою, злагожденість їх завдань у підході до дитини. Все це становить проблему взаємовідносин психолога з окремим учителем і педагогічним колективом, його входження в цей колектив, знаходження в ньому свого місця, тобто, по суті справи, забезпечення особливого типу професійного спілкування психолога...” (2).

За 10 років діяльності психологічна служба стала одним із елементів системи освіти, основним завданням якої є створення комфортного навчально-виховного середовища в навчальних закладах. Саме таке середовище сприятиме максимальному розкриттю і розвитку індивідуальності дитини.

Коли практичний психолог сьогодні приходять працювати в педагогічний колектив, то він (психолог) повинен враховувати, що:

- у спадок ми отримали авторитарну школу, більшість педагогічного колективу має досвід роботи саме в авторитарному режимі;
- зважати на ступінь готовності адміністрації до змін в освіті;

- і для адміністрації, і для педагогічного колективу професійна діяльність психолога є незвичною і досить часто незрозумілою, а значить і не вартісною;
- починати свою професійну діяльність найкраще у співпраці зі школярами;
- з педагогічним колективом краще розпочинати роботу після встановлення взаєморозуміння між адміністрацією та психологом, після вивчення реальної ситуації в цьому навчальному закладі, тобто знати рівень професійності, особистісні характеристики, проблеми педагогів, стиль спілкування з учнями, відчуті моральний клімат колективу;
- у вчителя є досвід співпраці з директором чи завучем, а не з психологом;
- зважати на зону діяльності всіх структур цього навчального закладу, щоб запобігти небажаному вторгненню на “чужу” територію, тобто будувати професійну діяльність, як “дотичну” до уже наявних, а значить і визнаних структур у школі.

На наш погляд, можна запропонувати таку схему входження практичного психолога у педагогічний колектив при розв’язанні актуальних проблем навчального закладу.

Перша сходина – інформаційна. Організація зустрічей із провідними фахівцями в галузі психології та педагогіки. Психологу надається пріоритетна роль, бо саме він має спеціальні знання про психіку людини і дитини зокрема (працює модель а+П).

Друга сходина – вибору і навчання. Вибір методичної теми закладу, вибір навчальних програм, вибір шляху розвитку цього колективу. На цьому етапі роль адміністрації та психолога рівноправні (працює модель А+П).

Третя сходина – часу. Будь-які зміни потребують часу для їх реалізації. На цьому етапі пріоритет належить адміністрації. Саме адміністрація може мотивувати швидкість проведення змін (працює модель А+П).

Запропонована нами модель взаємодії практичного психолога та адміністрації успішно була реалізована на базі ліцею № 100 “Поділ” м. Києва.

Інформаційна сходина

Зміна напрямку в освіті від авторитарного до гуманістичного потребує зміни педагогічної свідомості. Щоб мотивувати такі зміни, ми організували цілий спектр інформації про переваги гуманного навчання. Це були і лекції, і семінари-практикуми, і круглі столи, які провалили доктор психологічних наук Г.О. Балл, доктор психологічних наук В.В. Клименко, доктор педагогічних наук О.В. Киричук, доктор психологічних наук Л.М. Карамушка, викладач інституту професійного розвитку вчителів при СКВОР Мирослава Вербови-Онух (м. Торонто, Канада).

Сходина вибору і навчання

Коли інформації було достатньо, ми відчули, що в людей з’явилося бажання змін. Бажання змін

Психологічний клімат – це сукупність суб’єктивних відчуттів, які втілюються в реальну життєдіяльність колективу. В ліцеї завжди людно: і після уроків, і під час канікул. Люди йдуть туди, де їм раді, де вони відчують себе потрібними і значимими, де взаємини з колегами партнерські, з адміністрацією – тактовні, з учнями – толерантні.

Значна роль у формуванні здорового клімату в ліцеї належить психологічній службі. Саме завдяки діяльності психологічної служби життєдіяльність найбільш значимих для ліцею систем „учитель-учень”, „учитель-адміністрація”, „учитель-учитель”, „учитель-батьки” працює з урахуванням зворотного зв’язку. Важливо зазначити, що зворотній зв’язок в ліцеї вивчається не на характеристиці особистісних чи професійних якостей особистості, а на відчутті міри комфортності опитуваних щодо одного. Такий підхід дозволяє у м’якій формі визначати резервні сфери діяльності системи.

Ефективність діяльності психологічної служби зумовлена й тим, що психологічна служба є стратегічною ланкою в ланцюжку життєдіяльності ліцею, а не працює лише в режимі „швидкої допомоги”. У цьому теж проявляється компетентність директора, бо яким би професіоналом не був психолог, він (психолог) не зможе вийти за поставлені керівником закладу межі.

Сприятливий клімат ліцею допомагає уникнути плінності кадрів, формує мотивацію праці, творчості та самовираження.

Держава належним чином відмітила роботу ко-

лективу ліцею № 100 „Поділ”: звання заслуженого працівника освіти України присвоєно Наталії Шевчук, заслужених учителів України – Людмилі Полтавець, Світлані Вест, 45 вчителів-методистів, 29 старших вчителів, 90 вчителів вищої категорії, 42 педагоги мають знак „Відмінник освіти України”, 8 вчителів мають звання член-кореспондент КМПУ ім. Б. Грінченка.

Останнім часом розвиток економіки, промисловості диктує шалений ритм життя і вносить свою термінологію.

Освіта, як одна з соціальних галузей, не може стояти осторонь світових процесів.

В Україні з’являються заклади нових форм і типів, освіта стає варіативною, став можливим брендинг.

Сама назва „Ліцей № 100 „Поділ” викликає позитивні асоціації в уяві батьків, дітей, вчителів передає дух закладу, говорить про рівень викладачів.

Так, *ліцей № 100 „Поділ” є сучасним брендом у галузі освіти.*

- Діти називають ліцей*
- Школою Людяності,
  - Школою Доброти,
  - Школою Успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти. – К.: Ніка-Центр, 2000.
2. Леви Т.С. К вопросу о взаимодействии психолога и педагогического коллектива// Журнал практического психолога. – М.: Фолиум – 1997. – № 1.
3. Подмазин С.И., Сыроватко Е.И. Системно-целевой подход организации деятельности школьного практического психолога. Запорожье: Премьер, 2001.

у ліцеї, змін на уроці і врешті-решт бажання змін у собі. Люди відчули потребу бути іншими. І це бажання змін потребувало нових знань. Так у ліцеї почав працювати експериментальний майданчик “Інтерактивні технології як засіб гуманізації навчально-виховного процесу”, науковим консультантом якого є доктор психологічних наук, завідувач лабораторії управління Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України Л.М. Карамушка. Педагогічний колектив ліцею – це 120 педагогів, і звичайно, не є реальним охопити експериментом усіх учителів. Було вибрано групу охочих педагогів для роботи на експериментальному майданчику.

Наступним кроком уперед стало підписання договору про співпрацю з Інститутом психології ім. Г. Костюка АПН України.

Сходінка часу

Нове життя можна починати з Нового року, з нового навчального року і навіть кожного понеділка, а можна взагалі не починати, посилаючись на щоденний клопіт і завантаженість. На цьому етапі саме адміністрації належить провідна роль у забезпеченні позитивної динаміки змін.

На нашу думку, колектив ліцею успішно пройшов дві сходінки і проходить етап виходу досвіду учасників експериментального майданчика на весь педагогічний колектив. Підтвердженням цьому є те, що все більше вчителів у своїй практиці і на уроках, і в позаурочний час використовують інтерактивні технології. **Результатом спільної діяльності адміністрації та психологічної служби** стало те, що сьогодні ліцей № 100 “Поділ” є:

- **Школою Людяності**, тому що людина є найвищою цінністю в нашому ліцеї. У кожній дитині, в кожному педагогові ми бачимо особистість.
  - **Школою Доброти**, тому що розум має бути добрим, лише за цієї умови думки та дії людини будуть конструктивними.
  - **Школою Успіху**, тому що саме успішна людина може жити, творити в такому мінливому світі.
- Це й відчувають діти, тому й вважають свій ліцей – школою людяності, доброти й успіху.*

Інноваційна
школа

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Як відомо, будь-яке управління характеризується двома підсистемами – керуючою і керованою в межах єдиної самокерованої системи; цілеспрямованістю процесів впливу; наявністю програми як сигнально-інформаційного носія, за допомогою якої одна система впливає на іншу; наявністю зворотних зв'язків; ентропійним характером процесів впливу [1]. Керуюча підсистема видає відповідні команди (розпорядження, накази тощо), які приймає до виконання керована підсистема за відповідними закономірностями, схарактеризованими в наукових працях В. Афанасьєва, В. Бондаря, Р. Дафта, П. Дракера, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Л. Карамушки, О. Коберника, Н. Коломінського, В. Лазарева, В. Маслової, М. Мескона, Н. Островерхової, В. Пікельної, М. Портера, М. Поташніка, В. Смірнова, Ф. Тейлора, Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, А. Файоля, Р. Фатхутдінова, Ф. Хміля, О. Шпака.

У цих роботах важливе місце відводиться розкриттю сутності управління соціальними системами в умовах ринку та інноваційної діяльності. Нами схарактеризовано особливості менеджменту в загальноосвітніх навчальних закладах і розглянуто новий напрям у цій теорії – менеджмент освітніх інновацій.

Під *менеджментом* ми розуміємо процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління (соціальну систему, що перебуває в ринкових умовах), у результаті якого відбувається його якісна зміна і підвищується рівень конкурентоспроможності; під *менеджментом інновацій* – процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління (соціальну систему, що перебуває в нестабільному стані – стані постійного розвитку), у результаті якого відбувається не лише його якісна зміна і підвищується рівень конкурентоспроможності, а й залучаються інвестиції (матеріальні, інтелектуальні), розробляються і впроваджуються інновації.

У менеджменті освітніх інновацій загальноосвітній навчальний заклад розглядається нами як *відкрита соціально-педагогічна система*, у якій утверджуються освітні інновації, виробляються самостійні рішення

У менеджменті освітніх інновацій загальноосвітній навчальний заклад розглядається нами як *відкрита соціально-педагогічна система*, у якій утверджуються освітні інновації, виробляються самостійні рішення

У менеджменті освітніх інновацій загальноосвітній навчальний заклад розглядається нами як *відкрита соціально-педагогічна система*, у якій утверджуються освітні інновації, виробляються самостійні рішення

Лідія
ДАНИЛЕНКО

Проректор ШППО
АПН України,
кандидат
педагогічних наук,
доцент

членів педагогічних колективів та їхніх керівників, реалізуються такі *сучасні тенденції* в управлінні, як:

- відмова керівників шкіл від принципів авторитарної, заідеологізованої педагогіки і, навпаки, впровадження принципів демократизму й децентралізації;
- здійснення більшістю керівників підприємницької діяльності й отримання різних видів інвестицій;
- активізація суспільних і державних зусиль щодо виходу загальної середньої освіти на рівень міжнародних стандартів якості;
- прагнення керівників оволодіти технологіями управління закладами освіти й менеджменту освітніх інновацій;
- конкурентоспроможність ЗНЗ різних типів і форм власності на основі розширення освітніх послуг і шляхів застосування інновацій;
- схвалення принципів інноваційної педагогіки, гуманістичного, демократичного управління;
- орієнтація ЗНЗ на самофінансування, підприємницьку діяльність, одержання інвестицій;
- активізація суспільних і державних зусиль для виведення ЗНЗ на рівень міжнародних стандартів і досягнень;
- прагнення керівників оволодіти технологіями професійного менеджменту.

Суб'єктом управління в менеджменті освітніх інновацій є керівник закладу освіти, який за допомогою застосування сучасних наукових підходів та принципів управління, використання модернізованих (інноваційних) функцій, форм і методів управлінського впливу забезпечує цілеспрямоване функціонування і розвиток об'єкта управління (навчально-виховний і управлінський процеси в школі).

Сучасними *науковими підходами* в менеджменті освітніх інновацій є системно-синергетичний, цілісний

(глобалістичний), гуманістичний, діалектичний, концептуальний; пріоритетними *принципами* – демократизм, гуманізм, національна спрямованість, відкритість, інноваційність.

Принцип інноваційності в управлінні ЗНЗ характеризується нами як наявність у керівників спрямованості на потрібність постійного оновлення освітнього процесу внаслідок застосування освітніх інновацій, а саме: *оновленою метою* управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ є створення конкурентноздатного освітнього середовища; підготовка конкурентоспроможних випускників, адаптованих до життя у швидко змінюваному суспільстві; *завданнями* – спрямування на постійне переведення ЗНЗ як відкритої соціально-педагогічної системи у якісно новий стан (від більш “закритої” до більш “відкритої” системи); постійна соціальна, матеріальна і психологічна підтримка педагогів-новаторів; створення правових, організаційних і психологічних умов забезпечення експериментальної діяльності; залучення різних інвесторів; участь у міжнародних освітніх інноваційних проєктах; підключення до комп'ютерної мережі Інтернет; розширення та поглиблення функціональних обов'язків учасників навчально-виховного процесу.

Менеджмент освітніх інновацій в ЗНЗ характеризується також внесенням в управління відповідних організаційно-управлінських, фінансово-економічних та психолого-педагогічних змін.

Схарактеризуємо їх.

До організаційно-управлінських змін, що виникають в управлінні ЗНЗ унаслідок здійснення інноваційної діяльності нами віднесено:

- *модульність* структури управління: за складовими освітнього процесу - виховна, навчальна, управлінська; за видами управління – формальна (державна), неформальна (громадсько-державна); за форма-

ми управління - колегіальна, колективна, індивідуальна; за суб'єктами й об'єктами управління – керівник ЗНЗ, керівники інноваційних проектів, учасники інноваційної діяльності;

- *інноваційність* технології управління, що характеризується застосуванням таких модернізованих управлінських функцій керівника ЗНЗ, як: політико-дипломатична, представницька, консультативна, прогностична, менеджерська; колегіальних форм, економічних методів та технічних засобів управління;
- *проектність та інвестиційність* моделі управління ЗНЗ, у якій керівник постійно підтримує діяльність педагогів – авторів чи учасників інноваційних проектів та програм, здійснює управління за конкретно поставленими цілями, максимально залучає органи громадськості до управління, демократизує та децентралізує управління, розвиває самоуправління шкільної молоді, максимально використовує надбання світової науки та техніки в галузі освіти.

До *фінансово-економічних змін* в управлінні ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій віднесено: економічні засади взаємодії об'єктів інноваційної діяльності, функціонування в межах наявних ресурсів; до *психолого-педагогічних* – повна реалізація можливостей всіх учасників навчально-виховного процесу та їх рівність, пріоритет загальнолюдських цінностей, вільний доступ до результатів, своєчасний і гнучкий контроль за основними критеріями діяльності, реальність вимог і стандартів.

Управління на засадах менеджменту освітніх інновацій забезпечує не лише конкурентну спроможність ЗНЗ в ринкових умовах, а й його додаткову інвестованість з боку зовнішніх і внутрішніх чинників за умов

збільшення кількості учасників інноваційної діяльності та введення додаткових ієрархічних рівнів в організаційну структуру управління. На схемі 1 нами подано організаційну структуру управління ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій у порівнянні зі структурою управління ЗНЗ на засадах традиційного менеджменту (див. схему 1).

Як бачимо зі схеми, у менеджменті освітніх інновацій сформовано розгалужену структуру управління не лише по вертикалі (введено додаткові ієрархічні рівні управління), а й по горизонталі (враховано не лише державні, а й громадсько-державні компоненти системи управління).

Така структура управління ЗНЗ забезпечує реалізацію принципу інноваційності і, як наслідок, принципів демократизму, гуманізму, національної спрямованості та відкритості.

У процесі аналізу проблем управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій нами виявлено й описано закономірності обов'язкового впливу освітньої інновації на результат діяльності закладу освіти та інтелектуальні, матеріальні й часові витрати учасників освітнього процесу, а саме:

- *будь-яка освітня інновація, що впроваджується в заклад освіти, привносить суттєву зміну в кінцевий результат його діяльності;*
- *будь-яка освітня інновація при впровадженні в заклад освіти вимагає додаткових інтелектуальних, матеріальних і часових витрат учасників навчально-виховного й управлінського процесів [2].*

Ці закономірності в управлінні інноваційною діяльністю в ЗНЗ описуються через *пряму залежність* інноваційної діяльності та якість освітнього процесу, матеріальним, фінансовим, інтелектуальним добробутом організації і її учасників та *обернену залежність* інноваційної діяльності і часом, витраченим учасниками нав-

ПОРІВНЯЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ ЗНЗ У ТРАДИЦІЙНОМУ ТА ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Рівні управління	Управління ЗНЗ на засадах:					
	менеджменту			менеджменту освітніх інновацій		
	Суб'єкти управління	Об'єкти управління		Суб'єкти управління	Об'єкти управління	
		державні	громадсько-державні		державні	громадсько-державні
1	Керівник ЗНЗ	Заступники керівника	Рада ЗНЗ, педагогічна рада	Голова Ради ЗНЗ (президент школи)	Керівник школи (генеральний директор)	Рада ЗНЗ із залученням інвесторів
2	-	-	-	Керівник школи (генеральний директор)	Керівники шкільних організаційних модулів, наук. консультант, психолог	Педагогічна рада
3	-	-	-	Науковий консультант	Учителі, психолог	Науково-методична рада
4	Психолог	Вчителі, учні, батьки	-	Психолог	Учителі, учні, батьки	Психолого-педагогічна рада
5	Заступники керівника	Голови методичних об'єднань (МО)	-	Керівники підрозділів (організаційних модулів) у ЗНЗ	Голови методичних об'єднань (МО)	Рада з впровадження інновацій
6	Голови МО	Вчителі з предметів	Рада творчих груп учителів	Заступники керівників підрозділів – голови МО	Керівники творчих груп учителів	Рада керівників творчих груп учителів
7	-	-	-	Керівники творчих груп учителів	Учителі – учасники інноваційних проєктів, програм	Рада творчих груп учителів
8	-	-	-	Керівники інноваційних проєктів, програм	Творчі вчителі	Рада з інноваційного проєкту
9	Керівник органу учнівського самоврядування	Учні школи	Учнівська рада (Шкільний парламент)	Керівник органу учнівського самоврядування	Керівники учнівських груп та учнівських проєктів	Учнівська рада (Шкільний парламент)
10	-	-	-	Керівники учнівських проєктів	Творчі учні	Рада учнів з інноваційного проєкту

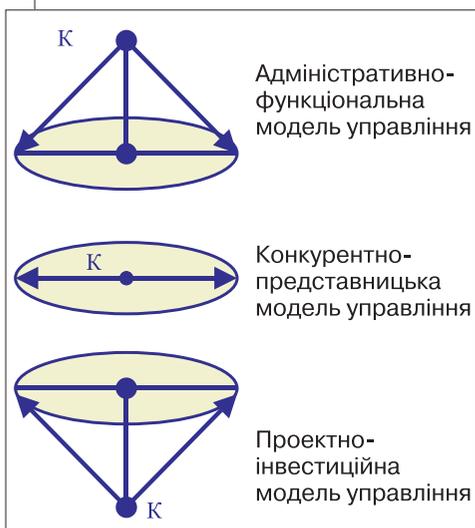
чально-виховного й управлінського процесів на виконання додаткових функціональних обов'язків, інтелектуальними витратами її учасників. Друга залежність характеризується витратами учасників інноваційної діяльності, які є різними на різних етапах існування інновації.

Ці закономірності в управлінні ЗНЗ доповнили існуючі, розроблені Ф. Корольовим, Ю. Конаржевським, В. Бондарем, В. Масловим, В. Пикельною, Г. Єльніковою.

Зміна теоретико-методологічних засад в управлінні ЗНЗ за рахунок здійснення ним інноваційної діяльності забезпечує перехід від адміністративно – функціональної технології управління до конкурентно-представницької та проектно-інвестиційної, що ілюструють відповідні моделі (див. мал. 1).

Проектно-інвестиційна модель управління забезпечує постійний розвиток закладів освіти і є характерною для менеджменту освітніх інновацій [3].

Мал. 1. Моделі управління ЗНЗ ("К" – суб'єкт управління/керівник ЗНЗ/, який перебуває "над", "на" та "під" площиною об'єктів управління)

Застосовуючи теоретичні та емпіричні методи дослідження, нами проаналізовано і з'ясовано якісний стан управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ. Визначено, що він не відповідає сучасним вимогам реформування системи освіти, а саме: у 80% ЗНЗ не створено науково-методичні ради; у 85% – відсутні проектні групи вчителів; у 87% – не залучаються до роботи наукові консультанти; 72% керівників ЗНЗ не працюють з інвесторами та трансферними фондами. Інноваційну діяльність здійснюють 34% керівників ЗНЗ, із них: 6% – отримують фінансову підтримку від міжнародних трансфертів за виконання інноваційних освітніх проектів; 14% – готові до отримання інвестицій від трансфертних фондів; 9% – застосовують комп'ютер в управлінській діяльності; 80% – підтримують тісні системні зв'язки з громадськістю.

Якісний стан управління інноваційною діяльністю в ЗНЗ виявився невідповідним сучасним вимогам держави і зумовив потребу розробки відповідної педагогічної системи формування готовності керівників ЗНЗ до такого управління, яка розроблена автором і діє у вітчизняній системі післядипломної педагогічної освіти.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: Монографія. – К.: Логос, 1998. – 140с.
2. Проблеми і перспективи становлення 12-річної середньої школи: Науково-методичний посібник. /За ред. В.Ф. Паламарчук, Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 2003. – С.20-30.
3. Освітній менеджмент: Навчальний посібник /За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.

НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ В ЛІЦЕЇ

*Інноваційна
ШКОЛА*

Харківський державний університетський ліцей було засновано за ініціативою Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна для здібної і обдарованої молоді міста та області. Головна *мета ліцею* – створити умови для тих, хто бажає бути компетентним і формує власні інтелектуальні здібності. Якість навчання у ліцеї забезпечується сучасною методикою і технологією навчання, послідовністю навчання від молодшої до старшої школи і далі до університету, практичною співпрацею з одним із флагманів вузівської освіти та науки, що стоїть на порозі свого 200-річчя. Тісні зв'язки ліцею зі студентами і викладачами Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна дозволяють використовувати інтерактивні методи й форми роботи і продовжувати традиції одного з вузів України, що офіційно представлений в ЮНЕСКО.

Тому актуальним стає питання про нові інформаційні технології (НІТ) в умовах реалізації особистісно-орієнтованої освіти.

Сучасне суспільство вимагає від людини універсальності соціальної практики, уміння відокремлювати необхідні відомості в потоці інформації. Для вирішення цих проблем особливо необхідною стає інтенсифікація навчання на базі ін-

формаційних технологій, заснованих на використанні обчислювальної техніки й електронних засобів зв'язку, тому що основною тенденцією у світовій науці й техніці є перехід від звичайних приладів до комп'ютерних технологій типу “віртуальних інструментів”. Нині на ринку мультимедійних програм з'являється все більше змістовних програм з усіх предметів шкільного курсу (з інформатики, математики, хімії, фізики, біології, екології, географії, астрономії, літератури, історії, права, образотворчого мистецтва, музики, російської, англійської, німецької та французької мов і т.д.). У школі все більше відчувається потреба в оснащених мультимедійними засобами кабінетах, що дає можливість перевести викладання майже всіх предметів на якісно новий рівень.

Однією з проблем викладання предметів природничого напрямку стало те, що викладачі фізики, хімії, біології останнім часом відчувають гостру нестачу демонстраційного устаткування. Доцільним вирішенням проблеми може стати мультимедійні програми з фізики й хімії, демонстраційна частина яких дається відеосюжетом.

**Олена
ІВАНОВА**

Заступник директора Державного університетського ліцею при Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, учитель математики вищої категорії, “Відмінник освіти України”

Наша електронна адреса:
liceum@univer.kharkov.ua

Директор школи, ліцею, гімназії № 2/2005

ПРО МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПРОГРАМИ

Зупинимося на можливостях і перевагах різних мультимедійних програм. Мультимедійні програми з математики, зокрема зі стереометрії, дозволяють отримувати на великому екрані за допомогою проектора зображення об'ємних фігур (пірамід, призм, інших багатогранників, конусів, куль і т.д.), дозволяють здійснювати їхнє переміщення, збільшення, зменшення, повороти. Можна виділити ребра, перетини. Ніякі моделі й малюнки не можуть порівнятися з можливостями цих програм. Крім цього, програми містять комплексні розвиваючі вправи, здійснюють перевірку правильності їхнього виконання, дають необхідну консультацію.

Програми з біології наочно і яскраво представляють рослинний і тваринний світ, закономірності їхнього розвитку і взаємодії, особливості будови й розвитку.

Мультимедійні мапи з географії дозволяють отримати карту будь-якого куточка земної кулі з показниками, що характеризують народонаселення, економічні дані регіонів, площі, розміри, відстані. Будь-яку карту можна роздрукувати на принтері.

Відеозображення, звук, мультиплікація, можливість моделювання процесів, яскравість, наочність – далеко не повний перелік переваг. Застосування електронних засобів навчання є перспективним та реальним явищем сьогодення. В університетському ліцеї створені комплекти експериментальних програм із всесвітньої історії, математики, що використовуються на факультативних заняттях. Так, автором статті спільно зі студентами механіко-математичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна зроблено електронний посібник-задачник для занять з алгебри (7 клас). Посібник можна використовувати на уроках та в позаурочний час. Програми з історії розвитку математики, розроблені у Power Point, надають можливість ознайомити учнів 8-9-х класів з видатними вченими-математиками та їхнім науковим доробком. На уроці історії використовуються розроблені

у Power Point програми з історії Другої світової війни. Матеріали, надані у програмах, містять хроніки Другої світової війни. Це тільки перші кроки на шляху використання інформаційних технологій, у тому числі використання мережі Інтернет.

НОВІ ГРАНІ ІНТЕРНЕТУ

Нові грані НІТ відкриваються перед навчальними закладами, що мають доступ до мережі Інтернет. Мережа Інтернет, мабуть, найпопулярніша глобальна система телекомунікацій. Ця мережа має виходи в більшість інших телекомунікаційних систем, різноманітний пропонований сервіс: електронна пошта, телеконференції, інформаційний сервіс на базі електронної пошти, спілкування з відкритими інформаційними ресурсами Інтернет у діалоговому (ON-LINE) режимі, FTP – доступ до віддалених файлів, Finger, Talk – безпосереднє спілкування з абонентом, WWW – World Wide Web – всесвітня інформаційна павутина. Розвиток сучасних телекомунікаційних засобів зв'язку дозволяє здійснювати інтеграцію середніх загальноосвітніх закладів в українську й міжнародну систему міжшкільних зв'язків. Підключення до телекомунікаційної мережі дає можливість широкого доступу до інформації, листуватися та створювати спільні проекти. У нашому ліцеї створено сайт, завдяки чому з'явилась можливість надавати оперативну інформацію про події з повсякденного життя ліцею (конференції, колоквиуми, олімпіади, турніри, інформація про роботу кафедр тощо).

КАФЕДРИ

Кожна кафедра ліцею має багаті методичні розробки, в яких узагальнено досвід проведення нетрадиційних уроків. Під керівництвом доцента історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна учителем-методистом, директором ліцею Д'ячковим С.В. створено багато посібників з історії середніх віків та стародавнього світу, наприклад: "Історія стародавнього світу, 6 клас: Збірник зав-

дань для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів”; “Історія середніх віків, 7 клас: Збірник завдань для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів”; “Універсальний навчальний комплекс + комплект контурних карт для 6-7-го класів” та багато інших. А також, доцентом філологічного факультету університету ім. В.Н. Каразіна Дорогань Л.В. у співавторстві з викладачем ліцею Ковалевською Л.І. розроблені зошити для 5-8 класів для контрольних робіт з російської мови та тестові завдання для 9-11-х класів. Це лише невелика частина багатогранної роботи викладачів щодо впровадження нових інформаційних технологій освіти в умовах реалізації особистісно-орієнтованої освіти в ліцеї.

Є ще одна проблема, над якою особливо наполегливо працює педагогічний колектив ліцею – інтеграція навчальних курсів з використанням новітніх комп’ютерних технологій. Вчителі ліцею мають свою точку зору на вирішення цієї проблеми. Так, фізики і природничники прагнуть сформувати цілісні наукові знання, навчають старшокласників синтезувати отримані відомості в чіткій фізичній картині світу.

Викладачі іноземної мови часто планують уроки, спираючись на знання української мови і культури мови в профільних 10-х класах. Так, учитель на уроці аудіювання запропонував учням прослухати одну з популярних у молодіжному колі музичних композицій. Завдання полягало у створенні власного літературного твору з використанням лексики, дотримуючись вимог жанру, стилю. Учні, розбившись на групи, складають казки, розповіді, анекдоти й навіть інструкції.

На нашу думку, на таких уроках не тільки формується цілісне уявлення, але й більш ефективно здійснюється особистісно-орієнтоване навчання, тому що для кожного учня визначається оптимальна доза інтелектуальної діяльності. Університетський ліцей, разом з провідними викладачами університету ім. В.Н. Каразіна та за підтримкою Головного управління

освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, проводить **Каразінський колоквіум** (обласну конференцію-конкурс учнів ліцеїв і гімназій), який уже став традиційним.

У роботах учнів, що були представлені на колоквіумі, відображені також ідеї впровадження нових інформаційних технологій. Так, учень 10 класу ліцею розробив програму на мові Delhi 5.5 для навчання і тестування на уроках алгебри, біології, фізики. Учень 8-го класу розробив програму на мові Turbo Pascal 7.1, яка займає невеликий обсяг пам’яті й невибаглива до обладнання. У програмі надані приклади і показано механізм побудови графіків деяких функцій. Також було представлено багато цікавих розробок з інших предметів.

Наш ліцей – унікальне середовище для реалізації особистісно-орієнтованої освіти, що здобувається у профільних класах, в якому продовжуються та примножуються кращі університетські традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белухин Д.А. Основы личностно-ориентированной педагогики: Курс лекций. – М.: Институт практической психологии. – Воронеж: НПО “МО-ДЭК”, 1996. – 4.1. – 318 с.
2. Воробьев Г.Г. Молодежь в информационном обществе. – М., 1990.
3. Гузев В.В. Инновационные идеи в современном образовании// Школьные технологии. – 1997. – № 1. – С.3-10.
4. Гузик М.П. Як не втратити таланти. Технологія навчання обдарованих// Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 2.
5. Лежнева Н.В. Личностно-ориентированное образование в начальной школе. – Челябинск: Челябинская межрайонная типография, 2000. – 236 с.
6. Непомящий Б. Освіті – Космічні Можливості!// Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 4.
7. Плигин А.А. Личностно-ориентированное образование: история и практика. Монография. – М.: КСП+, 2003. – 430 с.
8. Якиманская И.С. Принципы построения образовательных программ и личностное развитие учащихся// Вопросы психологии. – 1999. – № 3. – С. 39-47.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК.

СЕМІНАР ДЛЯ ОСВІТЯНСЬКИХ КЕРІВНИКІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ ЛІЦЕЇ № 1

Інноваційна
школа

За сприяння журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, фонду Intel Innovation in Education, Чернівецького міського управління освіти у Чернівецькому міському ліцеї № 1 для директорів Луганщини, Вінниччини, Харківщини, Київщини та Криму проведено семінар “Інноваційні технології у викладанні природничих наук”. Його ініціатором і спонсором став учитель фізики ліцею №1 м.Чернівців Пауль Пшенічка, заслужений учитель України, який у 2004 році виграв грант фонду Intel. Виступи учасників семінару опрацьовано і підготовлено до друку редакцією журналу. Сподіваємося, що вони зацікавлять Вас і стануть у нагоді.

Пауль ПШЕНІЧКА

Учитель фізики ліцею №1
м.Чернівців, заслужений
учитель України,
Соросівський вчитель

НАШІ УЧНІ ЗА КОРДОНОМ

Відкриття Міжнародного науково-технічного конкурсу проходило в Конгрес-центрі Ньюпортленда. До складу журі входило близько тисячі осіб, переважно працівників фірми „Інтел”. За першість змагалось 1460 учнів із сорока країн світу і сорока восьми штатів Північної Америки. Кожна команда в експозиційному центрі готувала стенд і репрезентувала власні напрацювання. Журі (до його складу, слід сказати, входило все вище керівництво фірми „Інтел” і 6 нобелівських лауреатів!) оцінювало оригінальність дитячих проєктів. А проєкти, представлені на конкурс, були дуже цікавими. Наприклад, дитячий конструктор, з деталей якого можна збирати роботів-маніпуляторів. Або на-

нодроти, з яких робляться схеми. Процес виготовлення нанодротів потребує високих технологій, здійснити його в Чернівцях неможливо через брак техніки й необхідних засобів (скажімо, рідкого гелю, який у США продається в кожній аптеці, а в нас його не мають навіть наукові лабораторії). Але все-таки знаходяться школи, які підтримують обдарованих учнів і створюють їм належні умови для наукового пошуку. Багато залежить і від учителя, це теж відчувалося на конкурсі.

Мені пощастило потрапити до фіналу вчительського конкурсу, тож я мав змогу придивитися до його перебігу пильніше. Кожен учасник-учитель презентував свій оригінальний досвід. До речі,

серед учасників було багато вчителів без педагогічної освіти — науковців, викладачів вищих шкіл, і їхні напрацювання, слід сказати, були не менш цікавими, ніж проекти дипломованих педагогів. Наприклад, одна вчителька з Аргентини організувала екологічну школу, яка поширила свою діяльність на цілий регіон, учитель із Японії презентував модель школи, розташованої в парку, що дозволяє учням вивчати природу та способи її збереження в безпосередній взаємодії із усім живим. Фахове спілкування було дуже цікавим, проходило широко й невимушено. Усі учасники конкурсу одержали відповідні сертифікати. А учні-переможці під час урочистого закриття конкурсу одержали по 50 тисяч доларів для здобуття вищої освіти в найпрестижніших університетах США. Загалом у цій країні чотири мільярди доларів щороку витрачається на пошук і підтримку здібних до науки дітей. Чималі кошти на реалізацію різноманітних освітніх програм — до 75 мільйонів щороку — витрачає й фірма „Інтел”. Її діяльністю охоплено 40 країн світу, Україна стала сорок першою — у нас реалізуватимуться п'ять програм цієї фірми, і, зокрема, така, що передбачає навчання десяти тисяч учителів розробляти й використовувати мультимедійні програми в освітньому процесі.

Представництво України на конкурсі було особливим, адже вперше ми одержали змогу презентувати свої напрацювання, і про це багато писали засоби масової інформації. Розголос щодо українського представництва на конкурсі також пов'язаний із прагненням поширити діяльність фірми „Інтел” в Україні. Але й самим американцям було цікаво більше дізнатися про Україну та її народ, нашу історію й культуру. Отже, не тільки футболісти й боксери знайомлять світ із Україною, але й освітяни. І така презентативність важить незрівнянно більше, адже показує нашу Батьківщину розвиненою і перспективною державою.

Тема проектів, що їх презентували учасники конкурсу, була спільною для всіх — „Чому я вирішив брати участь у конкурсі?” Для американських шкіл проектно-орієнтоване навчання віддавна стало традиційним. Скажімо, в м. Ту-

сон (штат Аризона) в реалізації проектів одночасно беруть участь до 40 тисяч учнів, починаючи з чотирирічок. Проектні змагання проводяться з усіх предметів шкільного курсу. Суддями захистів виступають самі учасники конкурсу.

Проекти, над якими працюємо ми, різні за рівнем — від простеньких до дуже складних. В усіх випадках проекти потребують значної ресурсної бази — на їх підготовку можна витратити до кількох місяців. Дітей до роботи в проектах треба довго готувати, тренувати, вчити організовувати свою діяльність. Тематику проектною діяльності добираємо з навколишнього життя. Славний психоналітик К.Г.Юнг стверджував: „Що таке проблема? Це запитання, яке допускає більш ніж одну відповідь, а відповіді викликають сумнів”. Дійсно, ми маємо не тільки привчити дітей розв'язувати закриті задачі (тобто такі, що мають остаточну й кінцеву відповідь), хоч вони вдосконалюють їхні знання. Важливіше привчити їх вільно почуватися в задачах, які не мають остаточної кінцевої відповіді (відкриті), бо саме задачі цього типу розвивають інтелект, формують мислення. Бачення й розуміння проблеми є дуже важливим у проектній діяльності, це, по суті, більше ніж половина інтелектуального внеску в проект. Саме тому дітям треба привчати до формування постановочної частини задачі, а цьому вкрай мало приділяється уваги.

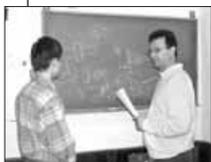
У реалізації проектів велику роль відіграє допитливість дитини, її уміння ставити запитання.

Важливим для учителя є забезпечити підтримання у дитини інтересу до теми проекту навіть після того, як вона його захистила, створити умови для продовження роботи. Засобом досяг-

На фото: П. Ф. Пшенічка (перший зліва) і учасники семінару

Під час однієї з багатьох зустрічей з провідними вченими світу, колишніми випускниками ліцею

нення цієї мети є насамперед створення відповідного інтелектуально насиченого простору, традицій обміну інформацією, а також участі в наукових конференціях, зокрема й міжнародних. Наш заклад бере участь у 9 міжнародних і 4 національних проектах різної тематики: екологія, лінгвістика, соціологія. Керують проектами досвідчені фахівці, хоча, на жаль, роблять це на громадських засадах.

Одна наша учениця мала багатогранне обдарування: перемагала на багатьох олімпіадах, турнірах, брала участь у всіх заходах, проте найбільш яскраво виявився її мистецький талант – вона прекрасно малювала. Згодом, навчившись працювати з комп'ютером, вона створила в електронному вигляді галерею власних картин. Цією галереєю зацікавилися в кількох країнах Європи й допомогли нашій учениці вийти у всеєвропейський простір. Це пояснюється тим, що на Заході є багато людей, що можуть грамотно оформити веб-сторінку, але мало тих, у кого є оригінальні ідеї. Оригінальність – рідкісне явище.

Над проектами у нас діти починають працювати з 12-ти років. Першою сходинкою для них стають нескладні завдання, згодом вони беруться до реалізації складніших проектів, які можна зробити за кілька тижнів або місяців. Темі проектів діти обирають самі, накопичено також банк проектних тем, до якого можуть звернутися ті, хто не визначився з напрямом діяльності. Керують проектами, як правило, вчителі, часто до керівництва зголошуються відомі вчені, як, наприклад, Ростислав Божко, який охоче допомагає школярам, читає для них спецкурси, зокрема й

англійською мовою, що дуже допомагає їм готуватися до виступів-захистів за кордоном, сприяє кращому засвоєнню термінології.

Чимало наших студентів на другому курсі їдуть на стажування до Америки, навчаються там і – головне – засвоюють мову, а далі, повертаючись в Україну, передають свої знання одноліткам. Дехто залишається за кордоном, але й звідти допомагає нам розвивати національну науку. Ті ж, хто залишаються, набагато успішніше виступають на міжнародних конкурсах. Наприклад, на міжнародному турнірі юних фізиків, який зветься „Кубок світу з фізики” і проводився цього року в Австралії, було відзначено роботу нашого учня. У нас здійснюються розробки не тільки індивідуальних, але й колективних проектів, які ще більше захоплюють дітей і значно прискорюють роботу.

Проектна робота – прекрасна школа для юних науковців, бо, вступивши на навчання до ВНЗ, вони вже мають ґрунтовну підготовку: ці студенти вже знають, що таке пошукова робота, як її проводять, як оформлюють її результати, виступають із нею. І саме вони виходять на вищий рівень у ВНЗ. Наведу як приклад долю нашого випускника Віктора Подольського, який починав з нескладної розробки. Згодом характер його роботи усе більше серйознішав. Нині він у своєму активі має цікаві відкриття, які здійснив у лабораторіях м. Принстон, де вже 10 років працює після закінчення ВНЗ. Й інші наші випускники є доволі успішними науковцями, які ні теоретичним рівнем, ні значенням відкриттів не поступаються колегам-іноземцям.

МАЄМО ПОКЛАДАТИСЯ НА СЕБЕ

США переживають гостру кризу в економіці й у науці, що спричинює масовий вплив кадрів із країни. Тому американські можновладці приділяють велику увагу роботі з науково обдарованою молоддю. Саме на молоде покоління в науці, не обтяжене догмами й стереотипами, моральними забобонами й чиновануванням, робиться головна ставка в розвитку цивілізації, адже це люди, які звикли займатися улюбленою, цікавою для себе справою — починаючи з ігрової діяльності й закінчуючи серйозним експериментаторством. Другий важливий аспект — кошти, яких так потребують фундаментальні науки і які можуть бути не відшкодованими. У США це зрозуміли, а в Україні, на жаль, ще ні — держава залишається байдужою до проблем науки й освіти і не хоче витратити на них кошти. І тільки ентузіазм, подвижницька праця і завзяття деяких педагогічних колективів і окремих учителів (як, наприклад, У ліцеї №1 м. Чернівці) не дає нам остаточно втратити давніші напрацювання і наших обдарованих дітей. Але всього цього вже замало: наука й освіта потребують значних капіталовкладень, фінансової підтримки з боку держави, чого нині не мають у потрібному обсязі навіть найсолідніші академічні інститути. Отже, висновок зі сказаного поки що маловтішний — ми маємо покладатися виключно на самих себе.

Попри песимістичну тональність попереднього виступу особисто я маю оптимістичну позицію. Так, безперечно, ситуація в сучасній освіті вельми критична, мож-

на сказати — кризова. Але, на щастя, є директори, талановиті керівники шкіл, які не погоджуються із сьогочасними умовами, а прагнуть змінювати їх. Наявність таких освітян-керівників і дає підстави не зневірюватися в сьогоденні. Згадаймо історію: ледь чи не кожне десятиліття людство лихоманили різноманітні кризи — політичні, економічні, релігійні й інші, але кожного разу людство додало їх і продовжувало свій хід у майбутнє, відроджуючись із руїн, воскресаячи з небуття. І всі труднощі долалися саме завдяки вірі, праці, переконаності таких людей, як П.Пшеничка та його колеги й однодумці. Такі одержимі своєю працею, невтомні, багатогранні особистості закладають основи майбутнього піднесення України, формуючи молоде покоління. Справді, нинішня ситуація і в освіті, і в суспільному бутті загалом видається нам патовою, але пройде час і тільки наші нащадки зможуть належно оцінити об'єктивно наші труднощі й наші здобут-

Сергій РОМАНОВСЬКИЙ

Директор Київського ліцею "Інтелект", кандидат фізико-математичних наук, заслужений працівник освіти України

На фото
(зліва направо):
С. Романовський,
О. Виговська,
Л. Донська

Палацовий комплекс колишньої резиденції буковинських митрополитів – це архітектурна перлина Буковини. Нині тут розташовано частину корпусів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ки, обсяг і важливість усього зробленого нашим поколінням. Як писав С.Єсенін: „Велике бачиться здаля”.

Першим кроком на шляху подолання сьогоденних освітянських труднощів є об'єднання наших зусиль, адже об'єднання зусиль посилює потужність руху. Слід частіше збиратися освітянам, обговорювати найгостріші проблеми сучасної школи, виробляти спільну платформу, спільну програму і потім доносити до освітянського чиновництва. Також слід налагодити стабільну циркуляцію професійної інформації, актуального й перспективного досвіду.

ДБАТИ ПРО ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Олександр ШИШКІН

Доцент Східноукраїнського університету ім. В.І. Дяля, кандидат технічних наук, винахідник і раціоналізатор

Наша освіта славилася на весь світ своїм високим рівнем і визнавалася взірцем, прикладом для наслідування. Наприклад, коли в СРСР було запущено перший супутник, американці вирішили взорувати

приклад радянських освітян, перейняти практиковані в СРСР освітні традиції. Ми ж від цих традицій дуже легко відмовилися, занедбали й знищили безцінні напрацювання і тепер намагаємося витворити щось нове. Ця „діяльність” узгоджується із загальнонаціональними кризовими явищами, із розпадом економіки, промисловості, сільського господарства. Єдине, що у нас залишилося більш-менш не ураженим, – це національний інтелект. Якщо ж ми занедбаємо й це – вийти з економічного занепаду просто не зможемо, і навіть країни Африки будуть випереджати нас за своїм

розвитком. Ще десять років ми зможемо протриматися, якщо ж не схаменемося – рятуватися вже буде запізно. *Продемонстрований* П.П.Пшенічка досвід прекрасний, але якщо таких учителів будуть одиниці – ми не виберемося з ями.

Нині в нашій країні чимало великих міст і цілих регіонів, які існують за кошти, одержані від торгівлі, а не виробництва (хоча б ті самі Чернівці). Тим часом перспективність і суспільну значущість слід визнати лише за розбудовою виробництва. І сучасних випускників слід готувати так, аби вони могли навчатися у ВНЗ на найвищому рівні. Пам'ятаймо також і про великий попит на Заході на наших фахівців із точних наук; скажімо, Німеччина запрошує 40 тисяч комп'ютерників зі Східної Європи. Тож наша держава має подбати про долю висококваліфікованих працівників, створити умови для їхньої праці на Батьківщині.

В. Шишкіна, вчитель математики луганського ліцею іноземних мов

НЕ ЗАВАЖАТИ, А ПІДТРИМУВАТИ!

У навчально-виховному процесі все залежить від учителя. Самодостатність учителя – це і є запорука оновлення освіти й суспільства загалом.

Тільки в останні роки МОНУ звернуло увагу на природничі дисципліни. До цього часу цей напрям знань усе слабшав, знекровлювався, що пояснюється насамперед економічною скрутою, низьким запитом суспільства на пов'язані з природою професіями. Так, усе менше дітей цікавляться предметами природничого й точного циклу й усе більше надають перевагу гуманітарним наукам. Чи можна змінити на краще нинішній стан справ? Як це зробити? У чому запорука успіху? Значною мірою ці зміни залежать від порядності й відповідальності освітянських чиновників. Вони мають створювати умови для роботи таким учителям, як Пауль Францевич, шукати і підтримувати їх, а вже ці вчителі й визначають своєю діяльністю обличчя національної школи та й держави загалом. Не всі проблеми освіти можемо вирішувати й ми, але головне у нашій праці – підтримати талановитого вчителя, професіонала, який уміє і прагне працювати з дітьми, і своєю працею здобуває високі результати. Таких учителів у нас небагато, але саме вони й задають тон в освіті. Ми робимо все для підтримки обдарованих дітей, насамперед вдосконалюємо мережу закладів нового типу – їх у нашій області 31, створюємо умови для одержання якісної освіти учнями в сільській місцевості, бо саме вони найбільше відчували на собі кризові явища в освіті. Ні лабораторій, ні потрібних приладів, ні хімікатів,

ні всього іншого! Такими, на жаль, є реалії сільських шкіл. Аби виправити становище, домагаємося відкриття базових шкіл, які було б належно забезпечено всім потрібним і в яких учні найближчих сіл освоювали б предмети природничого циклу в лабораторіях, комп'ютери й ін. Держава обіцяє зміцнити матеріально-технічну базу насамперед кабінетів математично-природничих дисциплін. Будемо на це сподіватися!

Освітня наша область мають значний потенціал, і керівники обласної освіти прагнуть створити належні умови для його щонайповнішої реалізації. У нас відпрацьовано цілісну систему методичної роботи на обласному рівні. Було б добре, якби цей досвід ми змогли оприлюднити на сторінках журналу "Директор школи, ліцею, гімназії" – цільного педагогічного часопису, універсального своїм змістом і цікавого формою. Вихід на такий рівень буде гарним підсумком нашої праці і спонукою до подальших звершень. Сподіваємося й на те, що наш голос з такої безперечно, високої трибуни буде почуто й у міністерських кабінетах. І, може, завдяки цьому найвищі освітянські керівники подбають про талановитих дітей, створять їм умови для реалізації потенціалу, для розвитку й піднесення. І тоді вони залишатимуться на Батьківщині, а не зміцнюватимуть свою працю чужу країну. Адже вони їдуть за кордон тому, що там потрібен їхній інтелект, їхній талант, їхня праця, а тут поки що ні.

Богдан ПОТУРНАК

Заступник начальника обласного управління освіти і науки Чернівецької області

СПРИЯЙМО ОСВІТІ!

Микола ЗЕГРЮК

Начальник Чернівецького міського Управління освіти і науки

На фото: У Чернівецькому національному університеті ім. Юрія Федьковича учасників семінару зустрічає його проректор з наукової роботи С.В. Мельничук (перший зліва)

У нас є багато творчих, талановитих учителів, які сидять на місці й побоюються заявити про себе, відмовляються від участі в заходах високого рівня, недооцінюючи своїх можливостей. Ми маємо допомогти їм вийти на ширші обрії, підтримати їх, простимулювати їхню працю. І тоді це з більшим завзяттям вони працюватимуть на педагогічному полі, розкриватимуться, розцвітатимуть у своїй талановитості.

Глобальне питання: в Україні немає проєктів підтримки освіти, серйозного фінансування, немає зацікавленості суспільства, держави в піднесенні освіти. Сьогодні повинні бути в керівництві люди освічені, які мають розуміти систему освіти і максимально сприяти її розвитку. На жаль, не можемо сказати, що це є в нашій державі, більшість чиновників не розуміють освітян, не допомагають їм. Сьогодні пору-

шили глобальну проблему зацікавленості держави в інтелекті. Америка, маючи потужний фінансовий потенціал, може собі дозволити плекати інтелект. Україна не може витратити великі гроші, хоча знайти в державі кошти на освіту, щоб підтримати систему загалом і вчительство зокрема, все-таки можна. Повірте, що нам в міському управлінні освіти і науки не так просто щось вирішити. Усе закладено в рамки кодексу про бюджет та інші закони так, що ні вліво, ні вправо не підеш. Міністерство продукує постанови – можете робити все, тільки шукайте гроші на місцях. Добре, якщо в Києві, Харкові, Луганську чи Донецьку, де економіка ефективно працює, є можливості, наша область є дотаційною, у нас нема промисловості і кожна копія на рахунок. Повірте, якби ми мали гроші, то спрямували б їх на освіту. Їх нема. Сьогодні єдине, що можемо зробити – не заважати, а підтримувати!

Як казали давні мудреці: „Істина народжується в суперечці”. Тому слід вітати таке розмаїття думок, поглядів, позицій. Їх з’ясування, оприлюднення й обговорення і допоможуть нам, українським освітянам, виробити спільну позицію і висловити її, а також поширити її далі, забезпечивши активну циркуляцію важливої фахової інформації в національному освітньому просторі, передаючи її своїм колегам і коригуючи власну діяльність відповідно до найцікавіших педагогічних новацій, із якими ознайомилися. Тож не впадтимемо у песимізм, наповнюємо свої серця вірою в те, що власною працьовитістю й сумлінністю зуміємо подолати всі труднощі.

Ольга ВИГОВСЬКА, головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”

ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА І ПАРТИЗАНСЬКА БОРОТЬБА В УКРАЇНІ

Від редакції

Скільки живу, а я народилася у післявоєнні часи, стільки й пам'ятаю це, справді, всенародне свято – День Перемоги.

Здавалося, не було родини, яка б не втратила у цій війні своїх рідних і близьких. Як прикро, що сьогодні не всі громадяни нашого суспільства виявляють таке ставлення до минулого нашого народу, забуваючи про те, що історія – вчителька життя і той народ має майбутнє, хто пам'ятає свої корені, своє минуле, хто завдячує своїм батькам і дідам. Тож, вітаємо освітян-ветеранів та й усіх вас, шановні читачі з 60-річчям перемоги у Великій Вітчизняній війні!

Шановні читачі! Розміщення на сторінках нашого видання трьох наступних матеріалів декого може здивувати, адже ми не історичний часопис, щоб друкувати розвідки про події війни, і не видання суспільно-політичної тематики, щоб аналізувати події громадського життя. Але ті, хто знає нас віддавна й уважно прочитусь кожне число, зрозуміють доречність і актуальність цих матеріалів у журналі “Директор школи, ліцею, гімназії”. Адже очевидно: для здійснення в Україні реальних, а не декларативних освітніх реформ, для втілення в життя найбільш перспективних педагогічних інновацій, для подолання освітянської казенщини потрібні не тільки професіоналізм, теоретична підготовка й уміння спроектувати результат, але й громадянська мужність.

Українці славляться між іншими народами своєю терплячістю й витривалістю, витримкою і спокоєм. Але не менше близькі і далекі сусіди поінформовані про вибухову силу українського національного характеру, яка виявляється у величезному зрушенні колосальних духовних і фізичних енергій після багатоліття притишеності й німотствувань, у невимірному вихлюпі сили спротиву, спрямованого проти кривдника, нападника, поневолювача. Величезні збурення нашого суспільства перед загрозою смертельної небезпеки, уміння еднатися у вирішальний для Батьківщини час і гуртом протистояти лиху повторюються у нас дуже часто, можна сказати – навіть стали традицією. Найяскравіші сторінки національного Руху Опору в Україні у ХХ та ХХІ століттях – боротьба партизанських з'єднань в Україні проти загарбників у часи Другої світової війни і розгортання діяльності громадського об'єднання “Пора”. **Надамо слово для виступу учасникам, очевидцям, дослідникам цих подій, аби вони допомогли нам краще збагнути це феноменальне явище.**

Інноваційна
ШКОЛА

60-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній Війні присвячуємо!

Іван БОНДАРЧУК

Колишній командир розвідувально-диверсійної групи Житомирського партизанського з'єднання ім. Щорса, Герой Соціалістичної праці, кандидат економічних наук

Не старіють
душею
ветерани
Другої
Світової...

Молодіємо ж
душею і ми,
колеги!

Директор школи, ліцею, гімназії № 2/2005

ПРО ПАРТИЗАНСЬКУ БОРОТЬБУ

Активно розгорнулася партизанська боротьба в Поліському регіоні. Враховуючи уроки першого періоду партизанської боротьби, керівники партизанського руху дійшли висновку, що успішне проведення великих операцій у боротьбі проти переважаючих сил ворога можливе лише об'єднаними партизанськими загонами.

Перші партизанські об'єднання в Україні було створено С. Ковпаком, О. Сабуровим, О. Федоровим, С. Маліковим, М. Наумовим, І. Шитовим та іншими. Вже з першого періоду існування вони завдали ворогу відчутних ударів і цілком виправдали себе. Особливо в Сумській, Брянській і Чернігівській областях.

Дія штабів дала змогу звести до мінімуму прояви стихійності в бойових діях, підпорядкувати розрізнені виступи численних формувань єдиним завданням відповідно до стратегічних задумів Ставки ВГК, організувати чітку оперативно-тактичну взаємодію партизан з армією.

З метою активізації партизанської боротьби в Україні і завдання ударів по важливих комунікаціях ворога вирішено провести рейди окремих партизанських з'єднань із Сходу, з Брянських лісів та прилеглих до них Сумської та Чернігівської областей, на Правобічну Україну.

На виконання цього завдання було направлено з'єднання С. Ковпака, О. Сабурова, О. Федорова, кіннотників М. Наумова та ін.

З'єднання Ковпака, О. Сабурова йшли паралельно на Правобічну Україну. Вони йшли по 8 областях, 87 районах, 1240 населених пунктах Лісостепової та Поліської зон, провівши 114 боїв, знищивши тисячі фашистських окупантів та їхніх прибічників, пустивши під укіс 80 ешелонів, зірвавши 112 мостів, захопивши великі трофеї. З боями вони подолали водні рубежі Десни, Прип'яті, Дніпра й інших річок. Розгромлено Дніпровську фашистську флотилію, десятки німецьких гарнізонів, серед них: Лоев, Брагин, Хойніки, Наровля, Лельчиці, Словечко. Зруйновано німецькі комунікації на стратегічно важливих магістралях: Чернігів – Гомель, Київ – Мінськ, Київ – Ковель, Новоград-Волинський – Житомир та інші.

Особливо велике значення мала операція з'єднання С. Ковпака "Сарненський хрест", де було знищено навколо Сарн п'ять залізничних мостів. У наслідок цього було виведено з ладу на декілька тижнів великий залізничний вузол, який мав величезне значення для Німеччини щодо забезпечення фронту. Надзвичайно велике стратегічне значення мав також історичний Карпатський рейд.

За чотири місяці Карпатського рейду ковпаківці подолали територію чотирьох західних областей: Рівненської, Тернопільської, Львівської і Станіславської; вони знищили тисячі окупантів, підірвали 20 ешелонів, 50 залізничних і шосейних мостів, кілька нафтозаводів, десятки нафтових вишок, підбили 2 літаки, 4 танки, 2 бронемашини, розгромили десятки німецьких гарнізонів.

Та головне – значна партизанська сила здійснила рейд у глибокі ворожі тили і продемонструвала нездоланність народної боротьби.

Всього протягом Вітчизняної війни українські партизани здійснили 19 великих цілеспрямованих рейдів. Рейди проходили в жорстоких боях з переважаючими силами ворога.

Уже з перших днів окупації України фашистами в тилу ворога розгорнулася активна партизанська боротьба, яка ділиться на два етапи: перший – становлення (1941 – перша половина 1942 року) і другий – масовізація партизанського руху (друга половина 1942 – 1944 роки). "Україна в огні" так назвав рідний край у часи війни О.Довженко. Справді, – Україна стала одним з найбільших у Європі плацдармів руху спротиву загарбникам, ареною боротьби проти поневолювачів. Хоча спочатку партизанам бракувало досвіду боротьби, слабкими були боездатність, зв'язок і скоординованість бойових дій, але згодом ці недоліки було усунуто й партизанський рух в Україні трансформувався у велику бойову силу, яка тримала ворога у постійній напрузі, завдавала дуже відчутних збитків його людським ресурсам, техніці, перешкоджала здійсненню його бойових та економічних планів.

Це були небачені в історії воєнні операції в глибокому тилу ворога, на великих просторах, які завдали йому величезних втрат і продемонстрували при цьому нездоланність народної боротьби. Рейди були своєрідною бойовою розвідкою нових районів дій. І найголовніше, що мало надзвичайно велике значення – по всій Україні з величезною силою розгорнулася партизанська боротьба.

Поставлені завдання партизанські з'єднання успішно виконали. Знищено 443 залізничних і шосейних мости, пущено під укіс більше тисячі ешелонів з живою силою і технікою, знищено тисячі одиниць військової техніки, вбито і поранено десятки тисяч солдатів і офіцерів ворога. За даними німецького

командування армії “Південь”, якщо в червні 1943 року було проведено 419 боїв з партизанами, то в серпні вже 941.

Партизанська боротьба з кожним днем набирала такого розмаху, що фашистські загарбники не знали спокою ні вдень, ні вночі. Земля горіла під ногами ворога. Такого всенародного опору гітлерівці не зазнавали в жодній окупованій країні.

Слід зазначити, що успішне ведення партизанської боротьби було б неможливим без підпілля, без активної підтримки патріотично налаштованого населення.

Боротьба підпільників була надзвичайно небезпечною. Відсутність досвіду і матеріально-технічного забезпечення, жорстокі умови окупаційного режиму, зради призвели до великих втрат підпільників, які, за узагальненими свідченнями, становили щонайменше половину із більш ніж стотисячної їх кількості. Свідченням великої мужності нашого народу є і те, що куди б українців не закинула доля, вони скрізь служили прикладом героїзму. В. Порик у Франції, інші – в Норвегії, Югославії й у всіх окупованих країнах.

Сила будь-якої держави – у силі духу її народу.

Тому без патріотичного виховання на героїчному минулому свого народу не може бути міцної країни!

Як відомо, в 1943-1944 роках партизанська боротьба розгорнулася по всій Україні з такою силою, що діяльність окупаційної влади в зоні дій партизан було паралізовано.

Цілі регіони було звільнено від окупантів. Такі регіони були в Сумській, Чернігівській, Рівненській, Волинській, Житомирській областях.

РОЛЬ ПІДПІЛЛЯ: НЕОЦІНЕНИЙ ВНЕСОК

У зв'язку з цим, особливо слід відзначити роль підпілля як невід'ємної частини партизанської боротьби – цих нерідко добровільних смертників. Підпільники зробили неоціненний внесок у боротьбу з фашистськими загарбниками. Практично не було населеного пункту, підприємства, організації і навіть поліційного відділку, де б не було підпільників, хоча доля їхня була трагічною. Значна частина їх загинула в фашистських кавітнях, проявивши при цьому надзвичайну стійкість, якої не знало людство. Навіть ворог не завжди витримував мужність патріотів.

Наведу деякі з тисячі прикладів мужності. Коли після звірячого катування підпільниці з Житомира Софії Ващук фашистській слідчій, не домігшись у неї зізнання, намагався з'ясувати, чому українці є такими патріотами, чому дорожать своїми ідеалами, героїня відповіла: “Так нас виховано всім передвоєнним життям. Ми захищаємо свою Батьківщину”. Він, слухаючи, припинив катування і засудив її до страти. Вона дивом врятувалася.

Коли було схоплено керівника юних підпільників Ялти Ніну Лисунову, їй запропонували зраду за життя, вона рішуче заявила: “Я – комсомолка і зрадником ніколи не буду!” і вигукнула в обличчя гестапівцю: “Ніколи!”

Інший факт. Коли захопили пораненого керівника одеського підпілля В. Молодцова, після катування, нічого не домігшись від нього, йому оголосили смертну кару, але запропонували, щоб він попросив помилування, на що він категорично заявив: “Я – комуніст і на своїй землі просити пощади у ворога не збираюсь”.

У бою під Малином, на Житомирщині, було поранено партизана, у якого почалася гангрена, необхідна була термінова ампутація. Ніна Сосніна – керівник підпільної групи Малина, порадившись із батьком-хірургом, вирішила доставити його на квартиру до підпільниці і там прооперувати. Але під час перевезення зрадник вислідив його та доніс німцям. Будинок, у якому проводили операцію, оточили фашисти, які відкрили по ньому вогонь. Ніна, її батько і партизан відстрілювались до останнього патрону. Німці підпалили будинок. Усі згоріли, але залишилися нескореними.

Ще один приклад. Дружину мого заступника Лізу Сташук із тримісячною дитиною схопили фашисти. Її піддали жорстоким тортурам, але вона не зронила жодного слова, і тоді оскажений кат випустив у дитину цілу обойму з пістолета. Материнське серце не витримало, вона загинула, як Герой.

У старовинному місті Олевськ на місті страти стоїть пам'ятник, а на гранітній плиті викарбували імена закатованих підпільників, і серед них ім'я Валі Сташук, якій виповнилося три місяці.

Нам відомо про мужність тисяч підпільників і простих наших співвітчизників, які добували надзвичайно важливі дані про ворога, проявивши при цьому небачені мужність і героїзм. Це – підпільники Києва на чолі з І. Кудрею, молодогвардійці Краснодону, підпільники Вінниці на чолі з І. Бевзом, Л. Ратішною, Одеси на чолі з В. Молодцовим.

Практично в кожній області були тисячі безіменних героїв, які віддали своє життя боротьбі за нашу Батьківщину.

Багатьом із них було посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ФОРУМ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КАМПАНІЇ “ПОРА!”

На підсумковий всеукраїнський форум Громадянської кампанії “ПОРА!”, що відбувся 28 січня цього року, з’їхались кращі активісти з усієї України, які, не зважаючи на репресії та переслідування, наближали перемогу Правди і Справедливості проти Зла і Свалліла в історії незалежної України.

З привітаннями до українських колег виступили активісти сербського руху “Отпор” Марко Маркович, Георгій Канделак із грузинської організації “Кмара”, активісти українських партнерських організацій “Чиста Україна”, “Знаю!”, державний секретар Микола Томенко, директор Міжнародного фонду “Відродження” Євген Бистрицький.

Метою Громадянської кампанії “ПОРА!” є збереження та підвищення активності українського народу, яку він продемонстрував всьому світові під час помаранчевої революції та спрямування цієї енергії на позитивні зміни в країні.

Результатом діяльності Громадянської кампанії “ПОРА!” має стати вдосконалення українського законодавства та якісна зміна функціонування державного управління і кардинальної зміни системи стосунків між державою і народом для того, щоби зробити позитивні зміни незворотними, а тоталітарний реванш у майбутньому – неможливим.

Тому діяльність Громадянської кампанії “ПОРА!” може мати широку амплітуду – від допомоги владі у кроках, спрямованих на позитивні зміни в країні, до жорсткого протистояння там, де влада чинитиме несправедливо та всупереч своїм передвборчим обіцянкам, виконання яких кампанія “ПОРА!” домагатиметься в першу чергу.

На думку редакційного колективу нашого журналу діяльність даної молодіжної організації є діючою моделлю ефективної взаємодії влади і народу, прообразом його непереможності.

Микола
Томенко

Один із авторів
пісні помаранче-
вої революції
“Нас багато, нас
не подолати...”

Крім того, слід відзначити істотну особливість того часу, коли значна частина населення на окупованій території прагнула зробити якомога більший внесок у розгром фашистських окупантів. У цьому суть патріотизму.

Міністр пропаганди фашистської Німеччини Геббельс змушений був відкрито визнати безроздільне панування партизан на широких просторах окупованої території.

Начальник штабу сухопутних військ гітлерівської армії “Південь” визнав, що становище з транспортними шляхами набуло найгострішого характеру. Німецький історик Тексе зазначав: “Перших поразок під час Другої світової війни вермахт зазнав у битві проти радянських партизан у 1941-1942 роках. Це сталося насамперед тому, що ініціатива від самого початку належала партизанам і вони зберегли її до кінця війни”.

Поряд із безпрецедентними заходами боротьби з партизанами фашисти і їхні прибічники ввели найзвірчіші методи масового знищення мирного населення. В Україні було знищено, закатовано більше 5 мільйонів мирного населення, знищено 3,5 тисячі населених пунктів.

Партизанська боротьба в роки війни являла собою широкомасштабний народний рух, який переріс у справді всенародний. Характерною особливістю її було те, що ця боротьба була добровільною і багатонаціональною, тому партизани всюди серед населення користувалася великою підтримкою.

Серед партизан України були представники 62 національностей, половину становили українці, 23% – росіяни, 6% – білоруси, 2% – по-

ляки, 1% – євреї, грузини, німці, угорці, французи, фіни, іспанці, вірмени, азербайджанці, узбеки та інші.

Молодь становила 61% партизанів, від 31 до 40 років – 28%. Визначну роль у партизанській боротьбі відіграли жінки, яких нараховувалося у партизанських загонах більше 30 тисяч.

Про глибоко народний характер партизанського руху свідчить соціальний стан бійців. Майже половина з партизан були селянами, 35% – робітниками і 18% службовцями, студентами та учнями.

Народними месниками України за період 1941–1944 років підірвано більше 5 тисяч залізничних ешелонів із живою силою і технікою; зруйновано 607 залізничних та 1589 шосейних мостів; знищено до 1,5 тисячі бронемашин і танків, 211 літаків, розгромлено 467 ворожих гарнізонів, виведено з ладу 461 підприємство, 915 складів, 248 вузлів зв'язку та ін.

Збитки, завдані фашистській армії партизанами, як твердить англійський історик О. Діксон, не можна визначити лише кількістю знищеної живої сили і матеріально-технічних засобів. Головне полягає в тому, що погіршився моральний стан солдатів, які воювали в країні, де практично кожний громадянин міг виявитися партизаном.

Партизанська боротьба в Україні мала організований характер, вона стала складовою частиною боротьби українського народу проти фашистської окупації і розгорнулася з такою силою, що діяльність окупаційної влади була значною мірою паралізована. І цей факт вимушене було визнати фашистське командування.

Це був справжній другий фронт.

ЗНАЙМО І ПАМ'ЯТАЙМО СВОЮ ІСТОРІЮ! ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Патріотичне виховання завжди було складовою частиною навчально-виховного процесу в школі. Зміст цієї роботи відповідав тій соціально-політичній системі, яка панувала на той історичний час, у якому формувалися погляди, переконання підрастаючого покоління. Проте разом з державною концепцією існувала традиційна національна доктрина патріотичного виховання, яка зберігалася народом, і ніякі примуси з боку влади не витруїли її з свідомості людей.

Сьогодні на освітянській ниві, без будь-яких заборон, розквітла національна ідея, яка і є складовою частиною патріотизму. Учні дізнаються про героїчне минуле українського народу на уроках історії, літератури. Вивчаючи шкільний курс історії України, діти знайомляться з найголовнішими подіями, що відбувалися на нашій землі, дізнаються про видатних політичних, військових та громадських діячів-патріотів України.

З покоління в покоління передаються традиції боротьби за волю, правду і свободу, за яку не раз наш народ платив дуже високою ціною – життями своїх кращих синів і доньок.

Так було й у роки Другої світової та Великої Вітчизняної війни. Цього року наш народ буде відмічати 60-річчя перемоги над фашистською Німеччиною та її сателітами. У цій війні український народ втратив понад вісім мільйонів своїх синів та дочок. Фашисти намагалися знищити нашу державу, а її громадян перетворити на рабів. Цього не сталося завдяки героїчній боротьбі з ворогом як на фронті, так і на окупованих німцями територіях. Ми не повинні забувати минуле і не тільки, щоб вклонятися пам'яті тих, хто захистив нас від гітлерівської навали, але й для того, щоб такого не повторилося більше ніколи.

Час швидко минає, з кожним роком все менше і менше залишається учасників і свідків минулих трагічних і героїчних подій. У школі №217 м. Києва, де я працюю вчителем 27 років, склалася певна традиція патріотичного виховання. Вчителі школи приділяють належну увагу ознайомленню дітей перш за все зі своїм рідним краєм. Дарницький район міста має цікаву історію тих часів. Дарничани останніми захищали Київ у 1941 році, коли майже два місяці фашисти намагалися захопити столицю України, Дарниця першою зустріла своїх визволителів у 1943 році, а в роки окупації на дарницькій землі діяло кілька підпільних груп, партизанський загін “За Батьківщину”. Дарниця мала і свою трагедію: тут діяли два фашистських концтабори для радянських військовополонених.

Андрій КАЛІНЧЕВ,
ветеран управлінської справи

Інноваційна
школа

ОСНОВИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ ЯК ЗАСІБ ВІДРОДЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ

Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної держави органічно пов'язаний із розвитком духовності громадян, вихованням вільної, відкритої особистості на засадах традиційних загальнолюдських і національних цінностей. Перевірені тисячолітнім практичним досвідом більшості країн світу, вони покликані допомогти наступному поколінню адаптуватися до нових умов соціалізації, ознайомити їх із національними, загальнолюдськими цінностями, розкрити всі багатства досягнень людства.

Це особливо важливо для України, яка перебуває в новій соціальній реальності, що вносить принципи зміни і в механізми людської взаємодії, й у визначення пріоритетності життєвих цінностей та ідеалів. Складнощі сучасного становлення й розвитку Української держави та наслідки тоталітарного атеїстичного минулого вносять у молодіжне середовище такі негативні соціальні явища, як аморальність, злочинність, розбещеність тощо, які, у свою чергу, ведуть до агресивності, жорстокості, нігілізму підлітків. Наслідком цих деструктивних процесів стає відчужен-

ня дітей та молоді від моралі, бездуховність, зневажливе ставлення до культури і традицій свого народу, байдужість до долі держави, власної долі, тобто певне заперечення духовності як суспільно й особистісно значущих феноменів.

Загальновідомо, що важливою складовою успішної соціалізації молоді є передача їй соціокультурних надбань попередніх поколінь. Знання вітчизняних та світових загальнокультурних цінностей стане основою для утвердження у свідомості учнів притаманних українському народові високих моральних якостей, сприятиме розвитку духовності (у найширшому значенні цього слова). Означене дасть можливість виховувати любов до родини, ближнього, до людини як до найбільшої цінності, повагу до України, відданість їй, а активна праця, спрямована на примноження і розвиток її трудових традицій, звичаїв, обрядів, сформують у молодого покоління розуміння християнства як явища культури.

Це ставить перед освітньою галуззю нові завдання, у тому числі – формування внутрішнього світу дітей та молоді, духовності як провідної якості особистості.

При цьому духовність розуміється нами як внутрішній світ людини, її самосвідомість і діяльність цієї самосвідомос-

**Василіна
ХАЙРУЛІНА**

Директор Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського м. Києва, член-кореспондент АПН України, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України

ті, що може бути спрямована на різні об'єкти, на будь-які феномени зовнішнього і внутрішнього світу людини. Духовність – це складний психологічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вросання в неї, розуміння її як власного надбання*.

Для нас духовність – це той рівень розвитку особистості і суспільства, який є консолідуючим началом, здатним об'єднати людей; це та сила, яка покликана стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві. Без пробудження таких феноменів, як совість, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, складно розраховувати на поліпшення ситуації в державі.

Саме тому *родина Українського колежу ім. В.О. Сухомлинського (СШ № 272) ініціювала експеримент “Формування духовності особистості на засадах традиційних національних цінностей в умовах навчального закладу нового типу”;* сподіваємося, що за час експерименту при допомозі науковців відділення теорії та історії педагогіки АПН України зуміємо розробити програмний та науково-методичний супровід предмета “Етика: духовні засади” та відродимо, адаптуємо, відтворимо традиційні впливи в особистісно-орієнтованому вихованні.

Актуальність нашого експерименту зумовлюється реальним станом зазначеної проблеми в сучасній школі. Вивчення нами нинішнього рівня духовності учнів під-

В.О. Сухомлинський* у своїх творах** стверджував:

✓ Людина не може стати вихованою, якщо в роки дитинства вона не захоплювалася красою людського духу. (Т. 2. – С.156)

✓ Сила духу починається з віри в моральні святині Вітчизни, народу. Людина, яка ні в що не вірить, не може бути ні духовно сильною, ні морально чистою, ні мужньою. (Т. 2. – С.158)

✓ Бути справжньою людиною, це значить видавати сили своєї душі в ім'я того, щоб люди навколо тебе були красивішими, духовно багатшими. Щоб у кожній людині, з якою ти зустрічаєшся в житті, залишилося щось хороше від тебе, від твоєї душі. (Т. 2. – С.188)

✓ Від материнської мудрості йде духовна сила. Мати родить і народжує, батько народжує і виражає, продовжує, розвиває себе в своєму синові чи дочці, зливаючи своє духовне начало з духовним началом матері. (Т. 2. – С.210)

✓ Духовний зв'язок дітей і підлітків з літніми людьми ніби розкриває совість, виховану чутливість до того, чим живе людина. (Т. 2. – С.217)

✓ Умій відчувати поряд із собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ, радість, горе, біду, нещастя. (Т. 2. – С.253)

✓ Виховання совісті, сорому, совісності, відповідальності, обов'язку – одна з найтонших сфер духовного, морального удосконалення й самовдосконалення. (Т. 2. – С.263)

✓ Школа – це духовна колиця народу. Ти не просто подорожній, що зайшов напитися з цього вічного джерела, ти бджола, і твій обов'язок – принести у цей вулик свій внесок, збагатити духовне надбання народу. (Т. 2. – С.33)

✓ Ваша висока місія полягає в тому, щоб усі дорослі, що віддають своїх дітей і внуків учитися у вашу школу, завжди були в сфері її духовного впливу. (Т. 2. – С.337)

✓ Вчитель багато років учиться, перш ніж опанує мудрість виховання. Але ніяка наука не може одухотворити його серце великою мудрістю любові. (Т. 2. – С.341)

✓ Талант педагога полягає насамперед у здатності одухотворюватися працею. Але праця наша особлива: це духовний порив, нездоланне прагнення бачити в своєму вихованні те, чим ви дорожите в самому собі. (Т. 2. – С.345)

✓ Не споживати готове, а добувати знання повинен мій учень. (Т.2. – С. 355)

✓ Бійся в юні роки порожнечі душі, легкості в думках, дешевих розваг ... Незмінним джерелом знань і невичерпним джерелом твого багатства є

* Цитується за виданням: Сухомлинський В. Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976.

** У квітні цього року відбудеться презентація підготовленої вчителями колежу за науковою редакцією його директора В.М. Хайруліної хрестоматії “Дивоцвіт дитинства”, до якої серед інших праць українських письменників увійшли й 96 творів Василя Олександровича.

(Закінчення. Початок на с.37)

книжка... Читання – це праця, творчість, самовиховання твоїх духовних сил, волі. (Т. 2.– С.358)

✓ Щоб керувати колективом і правильно спрямовувати його діяльність, керівник школи і всі вихователі повинні добре знати психічні, духовні, інтелектуальні особливості кожної дитини і її сім'ї. (Т. 2.– С. 407)

✓ Ми дбаємо про те, щоб діти були чутливими, сердечними синами і дочками, щоб найдорожчою у світі людиною для них була рідна мати, щоб найбільшою турботою синівською було прагнення бачити свою матір духовно красивою. (Т. 2.– С.536)

✓ У кожного вихователя своя скарбничка духовних цінностей, розкриваючи які він дає відповідь на дитячі запитання. (Т. 2.– С.564)

✓ Ми час від часу збираємося педагогічним колективом спеціально для того, щоб думати про окремих дітей: аналізувати матеріали спостережень над їхнім розумовим, фізичним, моральним, естетичним розвитком, накреслювати перспективу духовного росту дитини. (Т. 2.– С.609)

✓ Кожен наш вихованець, ставши батьком, матір'ю, приходять до нас як син школи – безмірна духовна цінність школи, завдяки якій у шкільному колективі живуть і всі інші цінності. Саме ця цінність створює дух любові кожного вихованця до школи як до своєї матері. (Т. 2.– С.608)

Ми додаємо:

✓ Світ підійшов до зміни типів культур, зміни глобальних цінностей. “Старими” підходами цю глобальність не досягнути і майбутній вигляд її не змоделювати. Старі уявлення відходять у минуле. Нові ж підходи, нові уявлення, нове розуміння світу (і навіть уявлення про Бога як Творця світу) лише окреслюються, складаються, визначаються.

✓ Життєва потреба набуття духовного багатства і професіоналізму високого рівня зобов'язує нас бути дуже уважними до процесу якісних змін у свідомості, світогляді сучасної прогресивної світової спільноти. Своєчасно освоювати ці зміни та виправдано, методологічно аргументовано вносити належні зміни в особисту педагогічну діяльність – йти назустріч життю, а не врозріз із життям. Без особистості учителя не буде потрібної для цього процесу людини – особистості і не буде самого прогресивного розвитку суспільно-історичного процесу. Буде застій, відкат назад, а не рух уперед.

✓ Через усе Євангеліє проходить ідея духовного саморозвитку людини, що спирається на багату змістом, глибину і водночас конкретну систему відповідних методів і прийомів.

✓ Проблема духовного самовдосконалення людини належить до найголовніших. Класична педагогіка виховання ґрунтується на основній системі Євангелія. Вона багато чого втратила, прибравши виключно світського характеру. Успішне розв'язання цієї проблеми неможливе без звернення до першоджерела – Нового Заповіту Ісуса Христа.

твердило, що, незважаючи на широке використання у шкільній практиці різноманітних форм і методів морального виховання цьому процесу бракує системності, послідовності та цілеспрямованості. Як правило, переважають вербальні методи, недостатньо використовується особистісний підхід до виховання. Більшість загальноосвітніх навчальних закладів не змогли кардинально змінити філософію та ідеологію виховання, повернутися до інтересів особистості, її проблем, запитів, уподобань у нових реаліях.

За визначенням О. Вишневецького, найважливішим етапом духовного самовизначення людини є раннє дитинство, бо чинник віри тут діє сильніше, ніж у житті людини дорослої. Врахувати цей момент і спрямувати дитину на дорогу добра зусиллями батьків, засобами масової інформації, Церкви тощо – це передумова становлення духовності людини.

Духовне, як і раціональне, є природовідповідним для людини, і його треба розвивати в ній так само, як і розум.

Це імператив. Наша воля (воля педагога) виявляється лише в тому, на яку духовність зорієнтуємо нашу молоддь, що оберемо для неї за взірць, якою дорогою порадимо йти – традиційно-християнською, виробленою людством протягом віків і нашими традиціями, чи дорогою, що веде до віри в ідеали комунізму, фашизму, антропоцентризму чи до більш маргінальних культів.

“Сучасна педагогіка виросла виключно на християнському ґрунті, і для нас

нехристиянська педагогіка є річ неймовірна – безголова потвора і діяльність без мети, захід без спонукання позад і без результатів попереду”, – переконує нас К.Д. Ушинський. А В.О. Сухомлинський, великий педагог, другої половини ХХ століття, писав: “Світ вступає у століття Людини. Більш ніж будь-коли ми зобов’язані думати зараз про те, що ми вкладаємо в душу людини”. Ця думка стає ще актуальнішою нині, в час, коли традиційні основи виховання і навчання підмінюються “більш сучасними”:

- педагогіка спільної праці і поваги до старших – розвитком егоїстичної особистості;
- інтерес до вітчизняної культури – виключно інтересом до іноземної мови і культури;
- самообмеження, стриманість, цнотливість – вседозволеністю і задоволенням своїх потреб;
- одвічні християнські чесноти – абстракціями псевдогуманізму;
- любов і самопожертва – психологією самоствердження.

Сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й освоєння етичних основ християнських цінностей, від яких воно було штучно відлучене протягом багатьох століть.

В останнє десятиліття дедалі більше політиків і культурних діячів, учителів і батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон’юнктурі.

Від редакції

ШКОЛА І ЦЕРКВА: ШЛЯХИ ТА ФОРМИ СПІВПРАЦІ

Наукові дослідження релігійної проблематики, зокрема й дисертаційні, традиційно здійснюються спеціально підготовленими для цього теологами, завдання ж наукових педагогічних осередків полягає у трансформації колосальних, понадтисячолітніх набутків християнської думки відповідно до потреб сьогодення і відповідно до актуальних проблем сьогоденної освіти. Першорядну роль у процесі привнесення в українську школу елементів християнського виховання й повинні відіграти ті наукові розробки, які вивчатимуть і педагогічний аспект християнства, і ті умови, які щонайкраще посприяють переорієнтуванню української школи на плекання християнського ідеалу людини. Сучасна педагогічна думка України, враховуючи величезний досвід української педагогіки – від Володимира Мономаха і Григорія Сковороди до Григорія Ващенко і Софії Русової, має подати наукове обґрунтування суспільно зумовленої ідеї християнізації української школи, яка у щонайтиснішій співдії з іншими чинниками освіти якнайкраще сприятиме збереженню національної самоідентифікації українців, помножуватиме їхні духовні сили в протистоянні непростим умовам сьогочасного буття, формуватиме нові покоління й переформовуватиме покоління старші на засадах християнського світогляду, світовідчуття, світосприйняття.

Саме наукова громадськість спільно з представниками українських церков має йти в авангарді цього процесу.

Головними засадами впровадження предметів “Основ християнської етики” до шкільного курсу на цей час слід вважати такі:

Зміст предмета має зосереджуватися довкола найзагальніших основ християнського віровчення, його етичного наповнення, християнського ідеалу людини та інших складників його моральної доктрини, але аж ніяк не на догматиці, особливостях Служби Божої, церковної організації, тонкощах культу та відмінностях між християнськими конфесіями. Саме такий підхід забезпечить реальне прилучення молоді до християнської моральності, її переорієнтованість з космополітично-безбожницького споживацтва на посідання активної життєвої позиції, сформованої провідними етичними категоріями цієї найбільшої на весь світ релігії та понадтисячолітнім вибором нашого народу – поняття свободи, закону, морального почуття та моральної свідомості. Освоєння школою основ християнської етики допоможе зняти в умовах релігійної, церковної, конфесійної й деномінаційної строкатості сучасної України прикру для нашої Батьківщини напругу у віддавна неоднозначних релігійних питаннях. Саме школа може подати приклад зближення суспільства на християнській основі „святим отцям”. Отже, слід ще раз зробити наголос: курс „*Основи християнської етики*” як

(Продовження. Закінчення на с.41)

окремий предмет на рівні змісту повинен мати справді суто моральне спрямування й не містити елементів церковної догматики.

Значний масив інформації про засадничі положення християнства подається в інших курсах – українська література, історія України, українознавство, тож надзвичайно важливим видається певне коригування навчальної інформації в межах цих курсів – додаткове привнесення в них відомостей про християнське врівнення, зокрема православне. Так, у курсі історії України більшу увагу слід приділити з'ясуванню історії Української Церкви, в курсі українознавства – своєрідності українських православного й католицького обрядів, особливостям українського протестантизму, а в курсі української літератури – колосальній, багатовіковій традиції нашого духовного письменства. Певною мірою поінформованість шкільної молоді щодо важливих питань християнської віри можуть забезпечити практиковані в окремих закладах освіти спецкурси, спецфакультативи і спецсемінари, які добиратимуться відповідно до релігійної домінантної регіону, волі батьків і самих дітей, потреб освітнього процесу тощо. Слід враховувати також реальну загрозу абсолютизації регіонально-релігійної домінантної, яка дуже часто спирається на неправдиві статистичні дані та викривлені історичні факти. Саме з цих міркувань у шкільний курс треба запроваджувати лише основи християнської етики, якщо ж дитина схоче поглибити свої знання з цього предмета й ознайомитися докладніше з важливими нюансами того чи іншого відгалуження могутнього древа християнства, зробити це вона зможе в недільних школах, що якнайкраще узгоджується з сучасним законодавством.

З першою особливістю – введення основ християнської етики до шкільного курсу – пов'язана й друга – підготовка кадрів, тобто тих учителів, які читатимуть цей предмет. Вона має здійснюватися на базі вищих закладів педагогічної освіти, що забезпечить такому фахівцеві належний рівень професійної підготовленості. Фахівці, яких готують духовні заклади, не можуть, на жаль, з одного боку, подолати конфесійну заангажованість, упереджене своє ставлення до інших релігій, церков, конфесій і деномінацій, з тим щоб подавати справді об'єктивну картину релігійної своєрідності світу й обмежити свою працю викладанням основ християнської етики. З другого боку, суто теологічна освіта не забезпечує підготовки педагогічної, психологічної, методичної, і тому фахівець-теолог не зможе якісно, глибоко, цікаво організувати вивчення нового предмета.

Матеріалом для вивчення у школі основ християнської етики мають стати твори письменників, що опікувалися духовністю особистості, біблійні першоджерела, тисячолітня традиція української духовної культури, яка є неочініним внеском нашого народу в скарбницю світового християнства і

Інституціями суспільства, що здатні протистояти духовній деградації та ідеалам споживацтва, започатковується пошук нової освітньої моделі, спрямованої на зміцнення моральних ідеалів молоді.

У розробленій О.В. Сухомлинською концепції “Формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей” констатується, що формування духовного світу особистості – велике і складне питання, тому воно потребує комплексного багаторівневого розв'язання ряду завдань:

- пробудження в дитини бажання бути моральною;
- розгляд християнських цінностей як основи розвитку суспільно значущих рис і якостей особистості;
- формування в дітей та молоді свідомості на основі організації моральних стосунків дітей через їхнє включення в стихійну або спеціально організовану діяльність;
- формування в дітей розуміння й особистісного ставлення до сутнісних питань про сенс і мету життя людини;
- вироблення етико-естетичного ставлення до життя й до своєї життєдіяльності;
- піднесення національних традицій і толерантного ставлення до інших культур;
- розвиток чеснот і позитивних якостей дитини, спонування до самовдосконалення;
- розвиток здібностей дитини, підтримка культур-

ної творчості, спрямованої на особистісний саморозвиток;

- подолання кризових станів дитинства, новоутворень, що виникли у психіці дитини під впливом антисоціальних проявів.

Духовно-моральне виховання наших дітей має надзвичайну значущість. Її необхідно осмислити сьогодні як одну з пріоритетних справ для зміцнення національної безпеки країни.

Для уникнення деструктивного впливу на особистість дитини харизматичних, псевдорелігійних і окультних течій, запобігання насильства, перешкоджання вживанню наркотичних речовин, що призводять до руйнації особистості, варто створити експертну раду з функціями розробки і експертизи освітніх програм та підручників, до якої включити науковців, педагогів, правознавців, психологів, лікарів, богословів.

При розробці підручників необхідно дбати не тільки про інформаційне наповнення, але і моральний інформаційний вплив на душевний розвиток особистості.

Сподіваємося, що, запровадивши курс *“Етика: духовні засади”*, пробудимо інтерес учнів до питань, пов’язаних із етикою, мораллю і культурологією, переконаємо в нагальній потребі та важливості розвитку духовно-душевної сфери людини, допоможемо дітям створити власну конструктивну життєву програму добротворення на історично-традиційних для України засадах християнського світогляду в таких аспектах:

(Закінчення. Початок на с.39)

являє собою цілий материк унікальної духовності, що якнайкраще відповідає українському менталітету, особливостям психоустрою українців. Життєписи подвижників Української Церкви, їхні натхненні, довершені художньо і змістовні, різні за жанрами і спрямованістю твори і забезпечать надійний ілюстративний матеріал для вивчення основ християнської етики.

Впровадження нового курсу також має неодмінно супроводжуватися виданням необхідних для його викладання навчальних комплексів (програми, підручники, посібники, методичні розробки, дидактичні матеріали тощо), без яких саме вивчення основ християнської етики зводитиметься до лекційних форм, що для рівня середньої школи буде неефективним.

Вимога наукової об’єктивності під час провадження досліджень у царині будь-якої з наук ніяк не зможе відкинути самої особистості науковця, його своєрідного психоустрою, життєвих і світоглядних орієнтирів, цінностей і духовних пріоритетів, цілого ряду інших показників. Як у природі не можливою є дистильована вода, так, вочевидь, і в науці не можливим є цілковито об’єктивний підхід до вивчення того чи іншого явища. Інша річ – недопущення тенденційного викривлення об’єктивної картини світу на догоду догматизмові будь-якого вигляду – політичного, релігійного, соціального, статевого тощо. І саме від таких кривотлумачень, догматичних нашарувань слід убезпечити нашу науку, від тенденційного, здійснюваного на догоду власній заангажованості висвітлення того чи іншого явища. А сахатися глибоких, ширих релігійних переконань науковців не слід – як показує плин світової історії, багато хто з-поміж учених великої слави був і віруючим – Ф. Бекон, І. Ньютон, Г. Галілей, Ч. Дарвін, М. Коперник, Б. Паскаль, Р. Декарт, І. Павлов, В. Вернадський та багато, багато інших. Отже, релігійні погляди ніколи не стануть на заваді науковому пошукові, а навпаки – стимулюватимуть його, і ще більше – впинять науковця від розробки тих ідей, які будуть шкодити людині, створять реальну загрозу її існуванню, як і існуванню самого світу. Невже якби батьки атомної й водневої зброї А. Ейнштейн і Едвард Теллер були релігійними людьми, вони б дали людству ту силу, яка може в одну мить знищити весь світ? Історія світової науки зберегла для нас вражаючий приклад: англійський учений Томас Геріот, сучасник Шекспіра, здійснив ряд визначних відкриттів, які випереджали відкриття Галілея й Кеплера, він, зокрема, склав найточнішу карту Місяця, але, зневаживши Бога і Біблію, так і лишився незаниманим для наступних поколінь, хіба що як нерозкаяний богохульник, розчавлений гнівом Божим, покараний за богозневагу страхітливою смертю від раку обличчя. Тільки зараз десятки тисяч сторінок його творів приходять – через століття – до читачів. Тож і нам не треба боятися виявлення релігійного первня в науці.

Від редакції

Валерій Федоренко,
заступник директора Дніпровського РНМЦ і наш літературний редактор має цікавий досвід з методики вивчення Біблії в школі, чому й присвячено його останній посібник*
— Ви маєте нагоду ознайомитися з його концепцією.

ЗОЛОТОСЛІВ БІБЛІЇ

Особливе місце в роботі вчителя української мови автор рекомендує відвести сталим висловам біблійного походження, оскільки біблеїзми складають основу фразеологічного фонду української мови, її духовно-культурну сутність і стилістичну окрасу, інтенсивно циркулюють у мові, активно виконують свою важливу місію — збагачувати духовно людину нашого часу. Їх кількість доволі значна — понад двісті одиниць, а „врощеність” у нашу мову — глибинна. Часом ми навіть не усвідомлюємо, що вони походять зі Святого Письма.

Тож школа має поживати використання в навчально-виховному процесі фразеологізмів біблійного походження, виробити цілісну методичну систему освоєння їх учнями.

Треба пам'ятати, що Біблія зосередила в собі тисячолітній досвід духовного розвитку людства, втілила вічні найпротіші та найголовніші моральні принципи — ті Десять заповідей, які в поєднанні з максимами Нагірної проповіді Ісуса Христа утворюють етичний фундамент сучасної Європейської цивілізації. Це й пояснює, чому Біблія є не тільки релігійною, історичною та літературною пам'яткою, не тільки культурним явищем та інформативним джерелом — „вона засвічує і будить людей до вищого, духовного життя” (Є. Сверстюк).

Тому вивчення біблійної фразеології важливе не тільки в суто навчальному, пізнавально-розвитковому, мовно-мовленнєвому аспектах — воно також посприє наближенню дітей до Святого Письма як першоджерела духовності, стане своєрідною сходинкою на шляху до відкриття для себе й пізнання Книги книг. Реалізація завдання вивчення біблійної фразеології перекопує, що фразеологія не лише навчає, а й виховує.

Зразок вправи

Пояснить значення виділених компонентів.

1. Розверзлися *хлябі* небесні; *благу* частку обрати; *блудний син*; земля *обитована*; *злачне* місце; *офірний* цап; внести свою *лепту*; *наріжний* камінь; на сон *грядущий*; перекувати мечі на *рала*.

2. *Перст* Божий; записати на *скрижалях*; створювати собі *кумира*; відділяти зерно від *полови*; *юдоль* плачу; берегти як *зіницю* ока; *геєна* вогненна; ні на *йоту*; *Ноїв ковчег*; *неопалима* купина.

3. *Агнец* Божий; безплідна *смоковниця*; їм же ім'я — *легіон*; віддати *кесареве кесарю*, а Боже — Богові; не кидайте *бісеру* перед свинями; піддати *анафемі*; відділяти *кукіль* від пшениці; гнати *крамарів* із храму; дари *волхвів*; золотий *телець*.

* Федоренко В. Вивчення Біблії у школі: мовний аспект. // Українська мова та література. — 2004. — №29-30. — 40с.

- культурно-історичному (на основі прикладів української історії та культури);
- етичному (у контексті морально-християнського вчення про людину, мету її життя, її стосунки з іншими людьми, світом);
- етнокультурному (на основі національних віросповідальних традицій нашого народу).

У центрі уваги педагогічного колективу має перебувати розвиток духовності особистості учня, формування соціальних, комунікативних, інформаційних компетенцій та виховання громадянина-патріота України.

У Національній доктрині „Освіта України ХХІ ст.” акцентується, що освіта є засобом відтворення і нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина.

Час осмислити й усвідомити глобальність наслідків планетарного масштабу, до яких призвели, призводять і будуть призводити антиподи духовності — людська байдужість, зло, бездуховність.

Людина має бути відкритою до світу, чистою, мов дитина, бо світ — це вона сама. Для цього кожній людині необхідно перш за все стати самою собою — особистістю, пізнати свої сили і можливості (див. *вріз*). **Життєвий шлях — це постійне щоденне випробування, постійний вибір, зокрема між найголовнішими протилежностями — добром і злом, який невпинно формує особистість і, врешті, визначає, чи піднімається людина щаблями духовності: родина, батьківщина, людство, Бог — чи ні.**

післядипломної освіти, зарубіжних навчальних закладів та міжнародних організацій (23), коледжів, технікумів, училищ (65), загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв (79) та інших організацій. Тож співпраця на виставці всіх учасників є запорукою інтеграції національної освіти до міжнародного освітнього простору, Болонського процесу.

Стало доброю традицією в рамках міжнародних виставок навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні” проводити конкурс на кращу студентську роботу — малюнок академічної постановки. Конкурс був ініційований співорганізатором виставок „Сучасна освіта в Україні”, президентом виставкової фірми „КАРШЕ” Олександром Михайловичем Карповим у 2000 році. З того часу конкурс проводиться щорічно на виставці. Виставкова „КАРШЕ” взяла на себе пошук і підтримку молодих талантів. Студенти-переможці конкурсу академічного малюнку отримують щорічні стипендії в розмірі 100, 75 та 50 гривень щомісяця та нагороджуються заохочувальними преміями. Переможці конкурсу минулих років сьогодні вже працюють викладачами кафедри малюнку Національної Академії образотворчого мистецтва і архітектури та інших ВНЗ і проводять виставки власних робіт.

Цього року в конкурсі взяли участь 67 студентів Національної Академії образотворчого мистецтва та архітектури, Київського державного інституту деко-

ративно-прикладного мистецтва і дизайну імені М. Бойчука, Київської дитячої академії мистецтв, Української академії друкарства, Запорізького національного технічного університету та Малобілозерської обласної гімназії інтернатного типу „Дивосвіт”. *Особливо хотілося б відмітити переможців, які продемонстрували високий рівень підготовки та творчого потенціалу. Ними стали студенти Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури: I премія – Роман Прохоров, II премія – Олександр Гречановський, III премія – Леся Балан. Неможливо було б не відзначити малюнки, які відрізнялися високою художньою майстерністю та індивідуальністю. 10 студентів-авторів малюнків отримали заохочувальні премії.*

З ініціативи Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України вперше на виставці „Сучасна освіта в Україні – 2005” було проведено Всеукраїнський конкурс дитячого малюнку. Конкурс проводився з 1 грудня 2004 р. по 1 березня 2005 р. за темами: “Казковий світ дитинства”, “Моя чарівна Україна”, “Моя сім’я”. На адресу Оргкомітету було надіслано понад 1200 малюнків з усіх куточків України.

У першому турі конкурсу було відібрано 136 найкращих малюнків, які й було представлено на виставці. На другому етапі серед 136 малюнків журі у складі провідних фахівців Національної Академії образотворчого мистецтва та архітектури, Київського національного університету технологій та дизайну, Київської дитячої академії мистецтв **визначило** таких **переможців**:

I місце - Антон Радецький, 6 років, м. Київ, Дитяча школа мистецтв

II місце - Христина Власенко, 9 років, ДХШ №7, м. Київ

III місце - Марина Ястреб, 10 років, м. Лохвиця, Полтавська обл.

Оргкомітет вирішив за доцільне відмітити заохочувальними призами найкращі малюнки таких учасників:

- Олег Годованець, 11 років, с. Шум'яч, Турківського району, Львівська обл.
- Роман Валієв, 10 років, ЗОШ №10, м. Кривий Ріг
- Василь Манівчук, 10 років, СЗОШ №1, смт. Ясеня, Рухівський район, Закарпатська обл.
- Юрій Микитенко, 11 років, с. Войниха, Лубенського району, Полтавська обл.
- Наталя Хоменко, 11 років, с. Першотравневе, Лебединський район, Сумська обл.
- Марта Клуб, м. Львів
- Яна Лемішенко, 12 років, ДХШ №7
- Анатолій Бут, Якімівська ЗОШ I-III ст., 5 клас

Переможців конкурсу нагороджено дипломами учасників Всеукраїнського конкурсу дитячого малюнку та заохочувальними призами. Переможці I туру конкурсу нагороджено почесними дипломами, а всі інші учасники отримують подяку Міністра освіти і науки України Станіслава Миколайовича Ніколаєнка.

Хочеться відзначити не лише факт проведення конкурсу для талановитих дітей, які отримують стимул для розвитку свого таланту, але і прагнення організаторів конкурсу в наш непростий час знайти можливості для підтримки юних обдарованих громадян України.

Також на виставці пройшла виставка художніх і фоторобіт співробітників Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Г. Сковороди.

Уперше на виставці ряд учасників був удостоєний почесного звання „ЛІДЕР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ” „За багаторічну інноваційну педагогічну діяльність з модернізації освіти”. Цього звання було удостоєно навчальні заклади, які протягом багатьох років презентують на виставці досягнення сучасного рівня з удосконалення навчально-виховного процесу, наукової діяльності, впровадження в навчання комп’ютерних та

телекомунікаційних технологій, систематично беруть участь у конкурсах в номінаціях виставок.

Традиційно оргкомітет в рамках виставок “Сучасна освіта в Україні” проводить конкурс у номінаціях з актуальних проблем розвитку національної системи освіти. Зокрема, на Восьмій міжнародній виставці навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2005” конкурс проводився в шести номінаціях з модернізації освіти з урахуванням вимог Болонської конвенції: реформування навчально-виховного процесу з підготовки випускників ВНЗ відповідно до вимог сучасного ринку праці, перехід загальноосвітньої школи до профільного навчання, видання підручників нового покоління, спонсорська допомога та інших. Переможців конкурсу в номінаціях було нагороджено золотими, срібними та бронзовими медалями.

Цього року вперше на виставці було презентовано збірник “Інноваційні технології в освіті”, куди увійшли статті переможців у конкурсах в номінаціях за попередні роки. Переможці, які отримали золоті, срібні та бронзові медалі, поділилися своїми здобутками у використанні сучасних форм і методів педагогічної діяльності.

Протягом восьми років виставкова фірма „КАРШЕ” є співорганізатором виставки і здійснює забудову виставок „Сучасна освіта в Україні” за сучасним європейським рівнем архітек-

тури та дизайну. Одним із напрямів діяльності фірми „КАРШЕ” є проектування і будівництво ексклюзивних виставкових стендів. Вона багато років виграє тендери на забудову української експозиції за кордоном (виставки СЕВІТ та Hannover Messe (м. Ганновер, Німеччина). Підтвердженням високопрофесійної роботи фірми є отримання „КАРШЕ” замовлення на проектування і будівництво української експозиції на виставці ЕХРО 2005 в Аїчі, Японія (25 березня - 25 вересня 2005 р.). Талановиті архітектори на чолі з президентом виставкової фірми „КАРШЕ” доклали багато зусиль для того, щоб проект відобразив самобутність, історію та культуру українського народу. Експозиція українського павільйону задумана таким чином, щоб у її відвідувачів сформувалося доброзичливе ставлення до України як до країни відкритої для спілкування, країни з великим історичним надбанням, унікальною природою і культурою. Будівництво українського павільйону робочою групою „КАРШЕ” на виставці ЕХРО 2005 успішно завершилося і виставка відкрилася 25 березня 2005 р.

Оргкомітет виставки не зупиняється на досягнутому. За пропозицією учасників виставки, в майбутньому оргкомітет планує:

- проведення семінарів студентами-переможцями Всеукраїнських конкурсів та олімпіад;
- розширення експозиції технічних засобів навчання, лабораторного обладнання, комп’ютерних технологій, мульти-медіа та дистанційних систем навчання;
- розширення експозиції з якості знань, моніторингу навчального процесу з позицій Болонської конвенції, профільного навчання загальноосвітніх шкіл і науково-методичних розробок з сучасних проблем модернізації освіти;
- розширення експозиції зарубіжних навчальних закладів та міжнародних організацій.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Щоб керувати,
треба менше говорити
і більше слухати*

Рішельє

Управління
школою

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УЧИТЕЛЯ ЯК ГАРАНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЙОГО ЗДОРОВ'Я

Дбаючи про себе як про інструмент професійної діяльності, вчитель зберігає здатність її виконувати, забезпечує собі професійне довголіття; *залишаючись професіоналом, він зберігає своє здоров'я.*

Наша система освіти погано готує до реальної педагогічної практики і не в змозі підтримувати нашу відданість справі, моральний стан, здоров'я і ентузіазм (див. вріз на с. 49). Певною мірою, можливо, через це *ми продовжуємо нехтувати особистістю вчителя.* Нас навчають теорії і практики педагогіки, але майже не вчать тому, як піклуватися про себе і справлятися з неминучими стресами (див. вріз на с. 50). Студентам пропонують ідеалізовані моделі, які зрештою виявляються непридатними для практичної роботи.

Нинішня стрижнева теза педагогічної діяльності, як відомо, така: головне – діти; нам же, педагогам, належить викладатися “за повною програмою”. Насправді, це лише півсправи. Загальновідомо, що у педагогічній діяльності – два суб'єкти: учень і вчитель. Це має відобразитися і в результатах нашої роботи. У педагогічній літературі знаходимо: вчитель доти вчитель, доки він навчається... Це справедливо для будь-якого етапу професійного життя педагога.

Зізнайтеся, ви де-небудь, коли-небудь чули, щоб перевіряючий інспектор запитав учителя: що ви за ці роки отримали в плані розвитку вашої особистості, власних потреб? Хтось цікавиться особистістю вчителя, його позицією? Хто турбується про те, як виріс його потенціал, а може він зазнав якихось деформацій?

Такі запитання треба ставити. Наша діяльність по саморозвитку педагога – це коли в центрі її уваги – сам педагог, а діти – помічники. Діти, посланці майбутнього, проявляють нас, допомагають нам зрозуміти хто ми такі, для чого вчителю розвиватися.

Наведу один факт: *цінності вчителів не поділяються учнями.* Для 80–90% українських школярів вчителі не є референтними особами. Це стає причиною найпотужнішого стресу для вчителя, бо виявляє його професійну нездатність. Це один із найбільших чинників того, що вчителі покидають школу назавжди. Він виявляється більш вагомим ніж матеріальне забезпечення. Скільки педагогів пережили періоди душевного страждання і досі перебувають у стані розгубленості, замість того, щоб трансформувати це в джерело мудрості? *І цьому, в першу чергу, слід навчити вчителя!*

Вибудуємо логічний ланцюжок: того, хто здатен виконувати професійну діяльність, справедливо називають професіоналом; відтак того, хто

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Докторант ЛНПУ,
доцент, головний
редактор журналу
“Директор школи,
лицею, гімназії”,
кандидат педагогіч-
них наук

**ЯКІСНУ
ОСВІТУ –
ПЕДАГОГУ!**

**ЗДОРОВИЙ
УЧИТЕЛЬ –
ЗДОРОВЕ
СУСПІЛЬСТВО!**

Директор школи, лицею, гімназії № 2'2005

не здатен цього робити, логічно таким не вважати. Якщо ми втрачаємо можливість виконувати свою професійну діяльність через недбале ставлення до себе, до свого здоров'я, то ми – не професіонали. Мало того, якщо ми упустимо себе, втратимо енергію, то не зможемо не лише працювати, а й жити. Тому для вчителя особливо важливо подбати про себе й “тримати власний дім у порядку” – за такої умови вчителя можна вважати професіоналом. **Отже професіоналізм педагога є гарантом його власного здоров'я.**

Всі вище означені та безліч інших проблем педагогічної науки і практики розв'язуються в контексті реалізації авторської концепції підготовки сучасного вчителя до творчої педагогічної діяльності. Готовність вчителя, яку він набуває у процесі навчання за авторською методикою, докорінно відрізняється серед інших результатів, які демонструють педагогічні вузи України.

За визначенням автора, *творчою називають педагогічну діяльність, у якій під час її здійснення на правах її цілі та результату і за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – учитель.*

Щоб така діяльність почала працювати на вчителя, *треба надати їй статус нормативної, обов'язкової.*

Вчитель у творчій педагогічній діяльності не лише створює умови для розвитку своїх вихованців, а й виявляє себе як істота, яка саморозвивається, яка реалізує головне право людини бути вільною, свідомою, здатною до будь-яких змін у власній діяльності. У такий спосіб вчитель виходить на спіраль власного, особистісного зростання та стає “стимулятором” розбудови держави, у якій людина повинна стати “мірою всіх речей”, бо без цього розвиток нового суспільства взагалі можна поставити під сумнів.

Підготовка сучасного вчителя до реалізації цього завдання є найактуальнішою проблемою педагогічної освіти. Мало того, вона є реабілітуючою для вчителів, бо вони стають свідомими творцями як себе, так і інших. Додамо, що наші вчителі усвідомлюють переваги такої педагогічної діяльності і не поспішають залишити її, щоб надати переваги іншій. З другого боку, вони свідомі як зарадити собі у складних

ФАКТОРИ, ЩО ПРИЗВОДЯТЬ ДО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ ПЕДАГОГІВ

В Україні близько **586,6 тис. вчителів**, які навчають понад 6,1 млн. учнів у 21 тисячі загальноосвітніх шкіл. Державних ресурсів на підтримку освіти і вчителів поки що не вистачає. А вчені працюють над вирішенням проблеми: **як зніщувати вчителя на творчу роботу, тобто максимальну самовіддачу у підвищенні свого фахового рівня, без гарантій щодо відповідної винагороди його праці.**

- Набуває гостроти питання щодо навчально-методичного забезпечення професійної діяльності вчителя. Підручники і посібники – найболючіша проблема сьогоденної школи. Декларування права на вільний вибір предметів призвели у цій дуже важливій сфері шкільного життя до хаосу, в якому вчителів важко розібратися. Незадовільною є ситуація із забезпечення україномовною літературою.

- Більшість педагогічних навчальних закладів не забезпечує підготовку вчителя для роботи в умовах інтеграції шкільних курсів і диференційованої школи.

- Слабким залишається формування високої загальної і професійної культури вчителя, його готовності до педагогічної творчості та здійснення ним педагогічної діяльності на рівні майстра.

- Спостерігається недостатній рівень психолого-педагогічної підготовки студентів; педагогічні навчальні заклади відчувають потребу у наукових розробках з питань поліпшення якості підготовки спеціалістів.

- Від учителя вимагають володіння сучасними інформаційно-комунікативними технологіями, а у вищих навчальних закладах вчать старими методами: використовуються переважно репродуктивні підходи до навчального процесу, повільно запроваджуються нові форми і методи навчання студентів.

- Констатуючі зрізи, проведені різними дослідниками, показали, що *близько третини учителів мають низький рівень професійної компетентності, більше половини – середній, і лише 10-15% – високий.* Ще менш задовільною є компетенція сприйняття самого себе і оточуючих (розуміння як суспільного впливу, так і класного та шкільного колективів), ще гіршою є готовність до самотворення та плекання інших..

ПРОБЛЕМА СТАНУ “ВИГОРЯННЯ” ВЧИТЕЛІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Проблема професійного стресу у вчителів – загальновідома. За його наявності вчитель не здатен виконувати головне своє завдання: допомагати учням досягти власної для кожного висоти, а отже стає професійно нездатним.

З точки зору визначення стресового процесу Селле (тобто стадій тривоги, резистентності і виснаження) вигоряння можна прирівняти до третьої стадії. Коли вимоги (внутрішні і зовнішні) постійно переважають над ресурсами (внутрішніми і зовнішніми), у людини порушується стан рівноваги. Безперервне або прогресуюче порушення рівноваги неминуче призводить до вигоряння. Вигоряння не просто результат стресу, а наслідок некерованого стресу: очікування все зростають і зростають, а ресурси – виснажуються.

Вигоряння вважають розладом, притаманним надто відданим і упертим, незламним ідеалістам. Вигоряння – заразне: схильні до стресу вчителі служать негативною моделлю для своїх підопічних.

У особи, враженої вигорянням, відбуваються помітні зміни:

- у **поведінці**: часто запізнюється; втрачає творчі підходи до вирішення проблем; працює довше, але менш результативно; усамітнюється і уникає спілкування з колегами; втрачає прагнення до розваг і відновлення здоров'я;
- у **почуттях**: втрачає гумор, натомість з'являється почуття “чорного гумору”; підвищено дратівливий і на роботі, і вдома; відчуває збентеження і безсилля;
- у **мисленні**: не здатний концентрувати увагу; надто підозрілий і недовірливий; набуває менталітету жертви; цинічно та з осудом ставиться до оточуючих;
- у **здоров'ї**: порушення сну; підвищена сприйнятливості до інфекційних захворювань; стомлюваність і виснаження; порушення психічного і соматичного здоров'я.

Схильна до стресу, напориста “стрес-залежна” особистість – добре відомий стереотип; цікаво, що одна з моделей процесу вигоряння його першою стадією вважає “ідеалістичний ентузіазм”. Загальноприйнятою є точка зору, що найуразливішою до вигоряння є людина віддана, яка прагне допомогти. Тому саме на тих, хто найбільш успішно і плідно працює, чатує найвищий ризик вигоряння. Саме вони схильні до ідеалістичних, а не реалістичних очікувань; вони надто опікуються своєю роботою; їм важко відірватися від неї; у них виникає непереборна потреба відчувати себе необхідними, значущими, тими, кого цінують і хвалять; це їх спокушає можливістю посісти “позицію майстра”.

Професійні загрози і стреси вони переживають як виклик фундаментальним надіям і цілям, значенню, що практично не компенсується підтримкою ззовні.

ситуаціях, щоб не доводити себе до стресу, або як найшвидше вийти з нього.

Справжній професіонал не може дозволити собі втратити енергію. *Рятуватимемо себе самі.* Для цього осмислимо поняття “вигоряння”, яким широко користуються на Заході, і яке сьогодні характеризує стан наших педагогів. *Ознаками такого стану є їхня деморалізованість як наслідок реального статусу освітян у країні та виснаженість через безліч постійних надмірних перевантажень.* Зверніть увагу, *ідеться про педагогів, професіоналів, чие покликання обати про людській розвиток!*

Кожному з нас необхідно стати своїм власним висококваліфікованим фахівцем з усунення стресу, навчитися встановлювати чи визначати заново пріоритети, думати про зміну стилю життя, бо *наслідки зневаги нашим професійним здоров'ям – значні.* А щоб перейти від слів до діла додаю: треба не лише знати, що це треба робити, а й вміти. Останнє вимагає наявності відповідного інструментарію, який вже нами розроблено й апробовано в контексті авторського дослідження. У наступних публікаціях ознайомимо вас з ним.

Замість висновку: вже сьогодні ми можемо готувати вчителя інакше, бо маємо працюючу технологію підготовки вчителя – майстра педагогічної справи (про це вже йшлося у попередніх публікаціях автора, тож або починаємо запроваджувати, або і далі будемо доводити, що немає пророків у своїй вітчизні?!). *Учитель давно чекає на зміни у власній професійній підготовці – він вартий цього! Тож допоможемо йому в цьому!*

ВСЕСВІТ СУПУТНИКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

- **Супутниковий зв'язок**
- **Всі види інтернет-послуг**
- **Транкінг, пейджинг**
- **Комплексний захист інформації**
- **Передача даних, телефонія, відеоконференції в реал-тайм**

04070 Україна, Київ, тел: (044) 238-25-55
вул. Борисоглібська, 12, 238-25-65
sales@ukrsat.ua факс: (044) 238-25-66

Управління
школою

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Борис КІПЕРШТЕЙН

Директор "Старт-школи"
учитель історії, учитель-методист
м. Харків

ДЕЯКІ
ПІДСУМКИ
ДІЯЛЬНОСТІ
ЕКСПЕРИМЕН-
ТАЛЬНОГО
МАЙДАНЧИКА

ШКОЛА ЯК СПРИЯТЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ШКОЛИ

Друга половина 80-х років минулого століття відзначена для педагогічної науки могутнім новаторським рухом. Мінливі вітри, що піднялись над країною, не могли не торкнутися і найбільш консервативної – шкільної справи.

“Учителі-новатори” – так тоді називали тих, хто намагався вигнати з педагогіки формалізм, казенщину, відсоткоманію, знайти нові форми навчання, створити педагогічні технології, знайти сприятливі умови для педагогічного процесу, замінити бюрократизм і формалізм гуманізацією та гуманітаризацією освіти. Імена таких педагогів, як Шаталов, Амонашвілі, Шетинін, Гончаров та ін., були на вустах у багатьох педагогів та батьків.

Певну роль у пробудженні інноваційної діяльності зіграли засідання педагогічного клубу “Еврика”, які проводились “Учительською газетою” в різних містах нашої країни, в тому числі двічі у Харкові.

Наша школа концептуально, теоретично, ідеологічно і філософськи, складалася в кінці 80-х років ми-

нулого століття. Вона виростала з довгих бесід, дискусій, обговорень книг, статей, проведених уроків з моїм учителем Г.М. Донським, автором багатьох методик з історії, відомого підручника “Історія середніх віків”, справжнім педагогом-генієм. Ми тоді сперечалися зі спробами Шаталова використовувати його методики навчання дітей історії, вважаючи це шкідливим для навчання і виховання дітей, обговорювали виступи Амонашвілі, жваво цікавилися поглядами московського філософа Біблера і особливостями школи діалогу культур. Надзвичайно гострий, п’янкий дух новаторства в освіті того часу змушував до пошуку нових форм. Згадую, як мені майже вдалося переконати В.В. Репкіна створити авторську школу, в основі якої б лежали принципи розвивального навчання.

На жаль, це залишилося тільки ідеєю. Але ж такі пошук нових шляхів в освіті приводив до одного головного висновку – школа повинна йти не від учителя, не від програм, а від дитини, від її індивідуальності. Навчання в такій школі повинно сприяти становленню та формуванню особистості школяра, допомагати йому в оволодінні знання-

ми, створювати такі умови, за яких отримані знання, пройшовши через світ почуттів дитини, стають її переконаннями.

Ми почали нашу роботу в 1988 році, пристосовуючи для навчання дітей приміщення бібліотек і палаців культур, що тоді пустували. У 1992 році школа склалася організаційно і юридично й отримала назву “Старт-школа”.

Ще працюючи в середній школі на посаді вчителя історії, я не міг залишитись осторонь вирішення багатьох питань у житті дітей. Наприклад, звідки беруться двійки? Чому одні діти можуть учитися, а інші – ні? Яке співвідношення навчання та виховання? Тоді здавалося, що відповіді лежать на поверхні. А що, як таємниця відставання дітей у школі полягає у відсутності підготовки до навчання, в несформованості їхніх психічних, фізіологічних, розумових та моральних засад?

Ми, педагоги, добре бачимо, якими різними приходять діти до першого класу. У кожного свій рівень підготовки, і тому їхній старт до освіти різний. Так з’явилася думка про створення школи, яка б зрівняла дітей-дошкільників та підготувала б їх до старту в освіту. Школу було названо “Старт-школа”. Це був тоді, мабуть, перший в Україні навчальний заклад інноваційного типу, що поєднав у собі дитячий садок і початкову школу. Її засновники вважали, що секрети неуспішності школярів полягають в їхній неоднаковій підготовці до школи. Вирівняти цей рівень, дати надійний старт до майбутньої освіти – таке завдання ставили ми тоді. До речі, і називалися ми в шкільній мережі Київського району м. Харкова “експериментальними класами”, і зміст експерименту розширився за рахунок соціальних аспектів нашої діяльності: стало актуальним зберігати дитячі садки, а значить, і робочі місця співробітників дошкільних закладів.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЙДАНЧИК: ОБҐРУНТУВАННЯ ІДЕЇ

Певний час школа працювала як дитячий садок-початкова школа. Накопичений досвід роботи дав можливість педагогічному колективу замислитися над проблемою реалізації педагогічних ідей у науковій роботі, і тому в 1998-1999 навчальному році я звернувся до Міністерства освіти України з проханням про підтримку створення експериментального педагогічного майданчика з проблеми “Особистісно-орієнтована модель навчання дітей 4-10 років у школі повного дня – комплексі “дошкільний заклад – початкова школа”. Особистісно-орієнтований підхід передбачає зосередження на учневі – його мотивах, цілях, здібностях, фізичному і психічному стані, рівневі науковості.

У лютому 1999 року ми отримали наказ № 34 від 11.02.99 р. Міністерства освіти України про створення на базі “Старт-школи” м. Харкова експериментального педагогічного майданчика республіканського значення з проблеми “Особистісно-орієнтована модель навчання та виховання дітей 4-10 років в комплексі “дошкільний заклад – початкова школа”.

Програма експерименту передбачала таке:

Об’єкт дослідження – цілісний процес навчання і виховання в школі повного дня – комплексі “дошкільний заклад – початкова школа”.

Предмет дослідження – навчально-виховний процес особистісно-орієнтованого спрямування.

Мета дослідження – теоретико-методологічне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання дітей 4-10 років в школі повного дня – комплексі “дошкільний заклад – початкова школа”.

Гіпотеза дослідження. У своєму дослідженні ми виходили з припу-

шення про те, що процес навчання і виховання дітей 4-10 років в школі повного дня – комплексі “дитячий садок-початкова школа” буде ефективним за умов створення і реалізації особистісно-орієнтованої моделі, оскільки вона:

- забезпечує можливість досягнення кожним учнем оптимального для нього в певний період рівня успішності, вихованості і розвитку, але не нижчого, ніж задовільний за чинними нормами;
- забезпечує умови для психічного, фізичного і емоційного благополуччя дитини;
- створює умови для педагогічно доцільного виховного і розвивального середовища.

Відповідно до мети і гіпотези було сформульовано **завдання дослідження:**

- розробити концепцію особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання в школі повного дня – комплексі “дитячий садок-початкова школа” і здійснити її теоретико-методологічне обґрунтування;
- розробити технологічне забезпечення особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання в школі повного дня – комплексі “дитячий садок-початкова школа”;
- експериментально перевірити особистісно-орієнтовану модель навчання і виховання в школі повного дня – комплексі “дитячий садок-початкова школа” і її технологічне забезпечення;
- розробити навчально-методичну документацію особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання в школі повного дня-комплексі “дитячий садок-початкова школа”.

Так, новою науковою проблемою, над якою почав працювати педагогічний колектив школи, було створення умов реалізації особистісно-орієнтованого навчання і виховання дітей у школі повного дня.

Звідси постали **головні концептуальні завдання:**

1. Вирішення проблеми варіативності освіти відповідно до концепції самореалізації особистості вчителя та учня в загальноосвітньому шкільному соціумі.

2. Створення єдиного освітнього простору, що дає можливість сформувати єдине розвивальне середовище, завдяки якому забезпечується повноцінний розвиток людини в найбільш сенситивний період становлення її особистості, враховуючи при навчанні та вихованні специфічні особливості та потреби учня.

3. Створення відповідних умов реалізації науково обґрунтованої педагогічної ініціативи, самовираження особистості учня в різних видах діяльності, забезпечення права вільного шляху отримання загальної середньої освіти.

Однією з нагальних проблем розвитку освіти на сьогодні є створення особистісно-орієнтованої моделі навчання і виховання дітей як у державній, так і в приватній школі. Потребує подальшого уточнення і саме поняття “особистість”.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що особистість – загальножиттєвий та науковий термін, який позначає:

- людського індивіда як суб’єкта відносин та свідомої діяльності;
- стійку систему соціально-значущих рис, що характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільноти.

Існує близько 120 пояснень терміна “особистість”. Які з них повинні домінувати? Яку особистість ми повинні виховувати? На наш погляд найбільш вдалим є визначення В.О. Петровського:

“Бути особистістю... означає бути суб’єктом діяльності, спілкування, самосвідомості”;

- “... бути суб’єктом власного життя, будувати свої вітальні (у широкому розумінні) контакти зі світом”. Це включає фізичний, пси-

хофізичний, психологічний, соціально-інший та інші аспекти взаємодії людини з природним та соціальним оточенням;

- "... бути особистістю – значить бути суб'єктом діяльності";
- "... бути особистістю – це бути суб'єктом спілкування".

В.О. Петровський підкреслює, що "... бути особистістю як суб'єктом спілкування неможливо без того чи іншого ступеня ідеальної репрезентативності (відображеності) людини в житті інших людей";

- "... бути особистістю – це бути суб'єктом самосвідомості, що включає самооцінку, відкриття власного "Я" та інші власні особистісні конституенти".

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в працях як українських, так і закордонних учених (О.Я. Савченко, І.С. Якіманської, К.К. Бондаревської, В.В. Серікова та ін.) сформульовано цілісну концепцію особистісно-орієнтованого навчання.

На думку О.Я. Савченко, під особистісно-орієнтованим навчанням розуміють навчання, якому притаманні такі ознаки:

- зосередження на потребах учнів;
- турбота про їхнє фізичне й емоційне благополуччя;
- співпраця і співтворчість між учнями і вчителями;
- переважання навчального діалогу;
- ситуація вибору і відповідальності;
- діагностична основа навчання;
- пристосування методики до навчальних можливостей школярів;
- стимулювання розвитку і саморозвитку учнів*.

Слід відзначити досить вдалу спробу російських учених щодо створення програми "Школа -2000..." під

*Савченко О.Я. Дидактика початкової школи.- К.: Абрис, 1997.-416 с. – С. 366-379.

керівництвом академіка РАО О.О. Леонтєва, що має у своїй основі особистісно-діяльний підхід до навчання дітей від 3 до 17 років.

Організацію особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу в дитячому закладі "садок-школа" треба починати з науково-методичної роботи з кадрами, тому педагогічний колектив школи бере активну участь у науково-методичній роботі, яка має свою особливу структуру. У школі функціонують: науково-педагогічна рада, педагогічні майстерні "Дидактика", "Дошкільник" та "Вихователь", тимчасові творчі колективи "Тест" та "Модель", постійно діючі семінари "Класний керівник", "Українське мовлення", творчі групи педагогів суспільно-гуманітарного напрямку, природничо-математичного напрямку та спортивно-естетичного напрямку, метою роботи яких є підвищення професійного рівня педагогів та залучення їх до інноваційної діяльності. Результати науково-методичної діяльності колективу педагогів постійно друкуються в місцевих та обласних педагогічних виданнях, демонструються на ярмарку педагогічних ідей.

Експеримент триває шостий рік. За цей час педагогічний колектив школи набув певного теоретичного і практичного досвіду:

- складено теоретико-методологічне обґрунтування моделі особистісно-орієнтованого навчання і виховання;
- створено пакет дидактичних тестів для початкової школи (щодо оцінки рівня знань учнів з базових дисциплін);
- розроблено модель освітньо-виховної роботи в умовах школи повного дня, яка проходить апробацію другий навчальний рік;
- складено проекти експериментальних програм для учнів початкової школи "Джерельце української мови", "Весела математика" та "Живе слово" які проходять нормативне затвердження;

- розроблено і затверджено програми факультативних курсів:
“Мандрівки рідним краєм” (з вивчення історії Слобожанського краю для 3-4 класів),
“Харківщинознавство” (з вивчення історії рідного міста для 5-7 класів);
- складено програми предметних гуртків з поглибленого вивчення таких предметів:
“Інтелект” (з вивчення математики для 5-7 класів),
“Англійською – як рідною” (для 1-7 класів),
“Поліглот” (з вивчення німецької мови для 3-7 класів),
“Поетична муза” (з вивчення російської літератури для 5-7 класів),
“Фізика для початкової школи” (для 2-4 класів).

Хотів би звернути вашу увагу на те, як змінилися наші погляди в перебігу експерименту.

Методика проведення експерименту. У нашій документації передбачено наявність контрольних і експериментальних класів. У роботі над цією проблемою я дійшов висновку, що такий підхід не зовсім коректний. Мені здається, не варто порівнювати успіхи дітей, адже мова йде не про конкретні знання. Краще оцінювати їх з погляду «було – стало».

У пошуках підходів до вирішення цієї проблеми ми з безлічі визначень особистості зупинилися на тім, що особистість – **це сума потреб**, серед яких слід виділити такі:

- Матеріальні, що лежать в основі життєдіяльності людини;
- Духовні, специфічно людські утворення;
- Соціальні, що виражають суспільну природу людини;
- Потреба в досягненні (у спілкуванні, навчанні, самостійності...);
- Потреба у природній активній діяльності.

Формування потреб у дитини, а можна сказати, і виховання культури потреб, на наш погляд, дуже цікаве й перспективне завдання. Тут ми зіш-

товхуємося з проблемою наступності радянської школи і школи сьогодення. Практика західноєвропейської і, особливо, американської школи зорієнтована на формування особистості в умовах споживчого суспільства. Незважаючи на серйозні успіхи, ми не можемо не бачити ті проблеми, з якими зіштовхується і система освіти, і суспільство, і особистість.

Потреба людини в знаннях, потреба любити, розуміти і знати літературу, музику, живопис, потреба займати місце в суспільстві, робити кар'єру і т.д. – усе це може закладати школа на різних етапах життя дитини.

Хотілося, щоб ми змогли в перебігу експерименту перебороти протиріччя, що виникають між системою навчання і розвитку особистості та впливами колективу на особистість, потребою виховувати дитину в умовах колективу. І тут ми підходимо до такої проблеми, яку можна сформулювати так: «Як навчити дитину комфортно жити серед людей? Як навчити її вирішувати проблеми, і не тільки свої?»

Ця тема актуальна і важлива. Останні роки нашої історії пройшли в умовах руйнування ідеалів, на яких виховане не одне покоління людей. У більшості людей, що живуть сьогодні, формувалося критичне мислення щодо ідеології, форм і методів керівництва країною в умовах соціалізму. Формування критичного мислення стимулювалося декількома недержавними програмами (фонд Сороса) і очікувало серйозні результати втілення цієї концепції в суспільну свідомість, про це йшлося на науково-практичній конференції “*Розвиток критичного мислення в умовах особистісно-орієнтованого навчання і виховання*” (ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 26 травня 2000 р.).

Ми вважаємо, що на цьому етапі розвитку нашої держави, коли реформа освіти стає потрібною в Україні, найбільш актуальним завданням педагогіки є розробка проблеми фор-

мування **конструктивного мислення**, тобто такої форми відображення дійсності, при якій у дитини формується реальна картина світу – дійсність в об'єктивних якостях, зв'язках і відносинах, що дають можливість педагогу і батькам сформулювати і виховати в перспективі світ почуттів дитини, потребу в знаннях, можливість молодій людині обрати власну точку зору й визначити ідеали. І, спираючись на власні переконання, тобто на знання, що пройшли через світ почуттів, змінювати навколишню дійсність, і це головне.

Критичне мислення – етап на шляху пізнання навколишнього світу. На нашу думку, завдання системи освіти на сьогодні – це надати людині незалежно від віку можливість жити, реалізовуватися як особистості в будь-яких умовах; не впадати в паніку, не рятуватися втечею за кордон, а шукати шляхи вирішення.

“СТАРТ-ШКОЛА” ЯК ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Починаючи роботу над завданнями експерименту, ми неодноразово зверталися до питань: які умови треба створити для розвитку особистості? Як зробити так, щоб процеси навчання і виховання не просто доповнювали один одного, а ставали єдиним цілим зі спільною метою і працювали на загальний результат? Педагоги “Старт-школи” розв'язують ці питання завдяки створенню особливого освітнього середовища, що стає можливим у режимі роботи школи повного дня. Ці питання не нові і знаходять відображення також і в державних документах.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті певна увага приділяється розгляду такого поняття, як “освітній простір”, причому в різних аспектах. В одному випадку підкреслюється його змістовна частина і мова йде про розвиток “україномовного освітнього і культурного простору”, у другому під-

креслюється географічна складова і перевага надається “інтеграції української освіти у європейський та світовий освітній простір”

На нашу думку, освітнє середовище та освітній простір об'єднують освітній процес – співтворчість усіх його учасників. Освітній процес, розглянутий у контексті освітнього простору – поняття ширше, ніж методика, технологія і навіть дидактика, *тому що стижнем його, а також об'єктом і суб'єктом є особистість.*

Педагогічний колектив “Старт-школи” вважає, що в умовах приватної школи повного дня питання створення єдиного освітнього середовища поліпшується як завдяки малій кількості класів або груп, так і малій кількості учнів у класах або вихованців у групах. Школа, що працює над створенням умов реалізації особистісно-орієнтованого навчання та виховання створює єдине освітнє середовище за власною моделлю, яка і за змістом, і за формою організації підпорядкована особистості дитини.

Модель закладу освіти, яку пропонує концепція “Старт-школи”, є єдиною системою, що складається зі змістовно об'єднаних блоків-складових, взаєморозвиток яких сприяє створенню особливого освітнього середовища (див. схему на с.58).

Це такі блоки, як Управлінський, Дидактичний, Науково-методичний, Психологічний та Аналітичний.

Не зупиняючись на детальних ознаках кожного з блоків, відзначу тільки, що саме їхня взаємодія забезпечує реалізацію головної мети та завдань, що виникають у зв'язку зі створенням особливого освітнього середовища та визначають зміст освіти у школі. Тому роботу адміністрації та педагогічного колективу школи, спрямовану на реалізацію завдань експерименту можна узагальнити в таких положеннях:

- Створення єдиного освітнього простору, що дає можливість створити єдине розвивальне середовище, завдяки якому забезпечується

повноцінний розвиток людини в найбільш сенситивний період становлення її особистості, враховуються специфічні особливості та потреби учнів.

- Створення відповідних умов реалізації науково обґрунтованої педагогічної ініціативи, самовираження особистості учня в різних видах діяльності, забезпечення права вільного шляху отримання загальної середньої освіти.
- Вирішення проблеми варіативності освіти відповідно до концепції самореалізації особистості учителя та учня в загальноосвітньому шкільному соціумі.

У “Старт-школі” багато уваги приділяється вихованню культури потреб у дітей, вихованню почуттів, тому одним із головних завдань виховної роботи є підвищення рівня зацікавлення до показників, які б дозволяли безпомилково визначити пріоритети духовних цінностей.

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТІВ ЧЕРЕЗ РОБОТУ ЕСТЕТИЧНИХ СТУДІЙ

Школа має певний досвід у плануванні та побудові позакласної роботи. Протягом останніх двох років в межах експериментального майданчика педагогічний колектив працює над апробацією нової моделі освітньо-виховної роботи, за якою під час складання сценарію виховного заходу учитель враховує зміст програмного

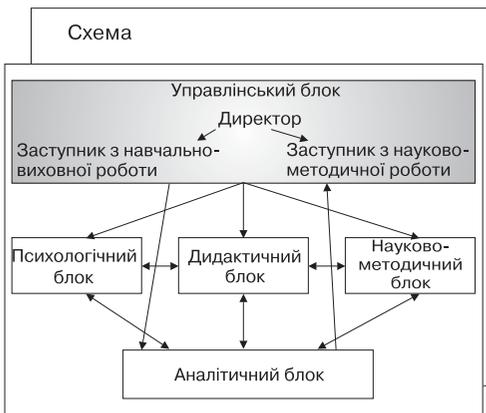
матеріалу з метою приведення у відповідність тематики й змісту виховних заходів із тематикою й змістом програмного матеріалу навчальних предметів.

Нову модель освітньо-виховної роботи створено на підставі завдань Концепції національного виховання. Вона базується саме на особистісно-орієнтованому підході, тому що передбачає участь кожного учня у виховному заході на підставі власного бажання та наявності відповідних нахилів та творчих здібностей. У кожного своя роль, яка створювалась саме для нього. Тому сценарії виховних заходів, що створюються учителями школи використовуються лише для конкретного класу і для конкретних учнів. Така форма роботи сприяє розвитку власних здібностей особистості, задовольняє потреби творчої реалізації дитини, дуже подобається батькам.

Виявленню здібностей та нахилів особистості дитини, вихованню її почуттів сприяє створення різноманітних шкільних студій, тому що в розвитку творчих нахилів обдарованої дитини певне значення мають як її природні властивості, так і середовище, у якому вона розвивається, а також особистий вплив талановитого педагога-вихователя. Завданням шкільної студії є організація позакласного педагогічного процесу, який принципово відрізняється від традиційного навчання тим, що відбувається у формі дозвілля: неформальне спілкування і самовиявлення, вільний вибір форм і засобів діяльності, формування соціального досвіду дитини на основі її власних бажань, особистих прагнень. Форми роботи різноманітні.

Це *естетичні студії*:

- вокальна студія “Орфей”;
- хореографічна студія “Терпсихора”
- образотворчого мистецтва ім. С.І. Васильківського (для учнів 2-7 класів);
- образотворчого мистецтва “Палітра” (для учнів 1-х класів та дошкільників);

- театральна студія “Старт-арт”;
- музична студія “Ліра”.

Спортивні секції:

- самозахисту;
- великого тенісу.

Гуртки:

- комп’ютерної грамотності;
- англійської та німецької мов “Поліглот”;
- російської літератури “Поетична муза”;
- фізики для початкової школи;
- математики “Інтелект”;
- основ сприйняття образотворчого мистецтва.

Робота естетичних студій, предметних гуртків та спортивних секцій є засобом реалізації завдань морального, естетичного та спортивного виховання.

Педагогічний колектив “Старт-школи” пишається своїми учнями. Наведу декілька цікавих прикладів. Так, протягом останніх трьох років учні нашої школи брали участь у Всеукраїнських олімпіадах з української мови, російської мови, англійської мови, математики, де ставали переможцями й отримували дипломи-нагороди.

Із певним задоволенням діти демонструють свої таланти і досягнення на різноманітних міських конкурсах вокальних, хореографічних, театральних колективів. І обов’язково стають лауреатами і дипломантами.

Також доброю традицією для учнів “Старт-школи” стала участь у районних та міських виставках-конкурсах дитячого малюнку. Фахівці та організатори виставок дають дуже високі оцінки учнівським роботам.

За роки свого існування “Старт-школа” надбала певні традиції. Це урочисті свята Першого та Останнього дзвоників, Фестивалі мистецтв як творчі звіти роботи естетичних колективів, прем’єри спектаклів шкільного театру, які проводяться у приміщенні Палацу культури міліції. Ці заходи завжди збирають багато глядачів.

Як учителю історії, людині, яка не байдужа до проблем рідного міста, мені завжди хотілось, щоб учні моєї школи поглиблено вивчали історію Харкова. Ця мрія здійснилася у травні 2000 року, коли у школі почала роботу учнівська громадська організація “Ми – харків’яни”, що ставить за мету залучення дітей до громадської діяльності, участь у якій сприяє вихованню справжніх патріотів свого міста і країни. Організація існує третій рік. Вона має свій Статут, Концепцію, визначені напрями роботи:

- Вивчення історії Харкова.
- Знайомство з життям та діяльністю видатних харків’ян.
- Екологічне сьогодення.

Завдяки цьому виконуються завдання Концепції національного виховання за напрямами превентивного, національно-патріотичного, екологічного і трудового.

Учні “Старт-школи” із задоволенням беруть участь у роботі організації: екскурсії містом, відвідування культурних та наукових центрів, зустрічі з відомими харків’янами і обов’язково дослідницька робота (складання рефератів з історії міста або життя та творчості видатних харків’ян). Така робота, на нашу думку, сприяє вихованню навичок самоосвіти.

Попереду ще дві третини етапів експерименту. До яких висновків щодо пріоритетів особистісно-орієнтованого навчання і виховання ми прийдемо, поки ще стверджувати рано, можна тільки прогнозувати. Але накопичений досвід і аналіз роботи протягом перших трьох етапів дозволив скласти приблизний портрет випускника “Старт-школи”.

Особистісні:

- незалежна особистість, спроможна до сприйняття різних поглядів та точок зору;
- справжній громадянин-патріот, який любить свою країну;
- має високі духовні та морально-етичні якості;
- готова та здатна до самоосвіти й саморозвитку, вміє адекватно оцінювати себе;

Зверніть увагу!

СТАН ПРИВАТНОЇ ОСВІТИ

Приватний шкільний сектор в Україні становить лише **1,25%** – 278 шкіл; у багатьох країнах – **25-30%**.

До приватної освіти, навіть серед освітян, немає однозначного ставлення. Так **бути їй** в Україні, **чи не бути?** Чого більше: позитиву чи негативу?

Наші автори – керівники приватних закладів освіти – так само розмірковують над цими питаннями і намагаються дати усім нам відповідь на поставлені і ще не поставлені запитання.

Спробуймо ж осягнути їх вагомий внесок у розв'язання проблем освіти і дитинства.

ДЕННІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ЗАКЛАДИ

	2002			2003		
	місто	село	всього	місто	село	всього
Кількість закладів (без спеціальних загальноосвітніх шкіл)	6477	14617	21094	6458	14448	20906
Гімназії	328	19	347	404	29	433
Ліцеї	253	29	282	290	32	322
Колегіуми	24	7	31	27	7	34
Навчально-виховні комплекси	555	1060	1615	606	1084	1690
Приватні загальноосвітні навчальні заклади	262	5	267	272	6	278

ЧИСЕЛЬНІСТЬ УЧНІВ У РІЗНИХ ТИПАХ ДЕННИХ ЗНЗ

Типи денних ЗНЗ	2002			2003		
	місто	село	всього	місто	село	всього
Усі ЗНЗ разом	4026,4	2108,3	6134,7	3817,2	2018,2	5835,4
Гімназії	160,4 (4,0%)	3,4 (0,2%)	163,8 (2,7%)	177,1 (4,6%)	4,8 (0,2%)	181,9 (3,1%)
Ліцеї	76,3 (1,9%)	3,0 (0,1%)	79,3 (1,3%)	76,3 (2,0%)	2,5 (0,1%)	78,8 (1,4%)
Колегіуми	11,3 (0,3%)	0,7 (0,0%)	12,0 (0,2%)	11,0 (0,3%)	0,7 (0,0%)	11,7 (0,2%)
Навчально-виховні комплекси	252,7 (6,3%)	116,6 (5,5%)	369,2 (6,0%)	276,3 (7,2%)	122,2 (6,1%)	398,5 (6,8%)
Приватні загальноосвітні навчальні заклади	25,6	0,4	26,0	26,9	0,5	27,4

- здатна до конструктивного мислення;
- готова до реалізації своїх природних нахилів, здібностей, талантів;
- усвідомлює себе як частину держави, світу.

Поведінкові:

- адаптується до різних умов;
- у своїй поведінці спирається на філософський досвід людства;
- застосовує свої знання на практиці;
- підтримує традиції гімназії, навіть після її закінчення.

Освітні:

- визначає пріоритетність знань, знає, для чого вчиться та вмє вчитися;
- має високорозвинені креативні здібності;
- усвідомлює сучасний стан планети;
- розуміє динаміку світових процесів;
- володіє системою гуманітарних знань (правових, мовних, естетичних та ін.);
- знає локальну історію (краєзнавство, топоніміку) і усвідомлює себе часткою своєї локальної спільноти.

Наш випускник – це відкрита система для взаємодії з локальним суспільством та світом (у пізнанні, спілкуванні, діяльності, творчості). Це яскрава особистість, яка повною мірою може, вмє і хоче враховувати потреби інших, тобто бути часткою певного колективу.

Педагогічний колектив “Старт-школи” постійно перебуває в пошуку інноваційних ідей виховання та навчання дітей, працює над апробацією нових методик та форм роботи, створює доцільно комфортні умови перебування дітей у школі. Результати роботи педколективу високо оцінюють і фахівці-педагоги, і батьки дітей. Але **найголовнішою оцінкою нашої діяльності є те, що діти йдуть до школи із задоволенням і відчувають себе в ній щасливими.**

ПРИВАТНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД:

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Управління
школою

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Гуманізація освіти, що задекларована нині, спричинена гострою потребою перегляду загальних принципів і пріоритетних напрямів навчання та виховання. Погодьмося, що це твердження сприймається певною мірою як парадокс, адже освітній ідеал упродовж принаймні останніх ста років – гармонійно розвинена особистість. Утім, між деклараціями та гаслами й реальним забезпеченням психічного й фізичного здоров'я дитини, її різнобічного підготовкою до самостійного життя пролягає відстань, яку історик обрахуватиме століттями, мрійник-звіздар – шляхом від землі до неба, а небайдужий український освітянин – рівнем задоволення від якості освіти у своїх вихованців та їхніх батьків. Ні для кого не таємниця, що в сучасній Україні цей рівень є прикро низьким. На жаль, проблему не розв'язують ні розвантажені програми, ні спроба впровадити профільне навчання... Діти досить часто почуваються в школі, як мандрівники, котрі в очікуванні свого потягу змушені гаяти час у вокзальній почекальні. Кожному відоме це відчуття чекання, яке не здатні притлумити ні комфортне умеблювання, ні легке журнальне читиво, ні безпредметні розмови з випадковими подорожніми. Отже, зміни в освіті стануть

відчутнішими лише тоді, коли вони здатні будуть розтопити кригу відчуження між тими, хто навчається, й тими, хто навчає. Складність завдання очевидна: поміж суб'єктів процесу рівень „зледеніння” істотно відрізняється. Хтось заперечить: мовляв, що тут метикувати – берімо на озброєння особистісно-орієнтований підхід і втілюймо задеклароване. Щоправда, треба дуже пильнувати, аби чудодійний підхід не поглинула всепереможна освітянська буденність... Адже, як твердять дослідники, особистісно-орієнтований підхід, щоб стати реальністю, має враховувати декілька основних аспектів, а саме: психофізіологічний, медичний, психологічний, соціальний. Крім іншого, для реалізації цього підходу потрібне існування гнучкої за формою та змістом системи освітніх закладів, що дозволить врахувати різноманітні потреби й можливості всіх учасників навчально-виховного процесу, надасть батькам можливість реально вибрати школу, де буде навчатися їхня дитина.

Слід наголосити, що досвід роботи приватних шкіл у нашій країні є незначним, проте не настільки малопомітним, щоб і надалі

**Олена
МОВЧУН**

Директор спеціалізованої школи „Тріумф”, м. Київ

Директор школи, дітяю, гімназії № 2/2005

нехтувати ним. Навіть такий короткий термін існування приватних навчальних закладів (ці заклади в Україні – провісники незалежності, однак історія небагатьох шкіл триває більше п'яти років) довів, що в їхньому існуванні зацікавлені і батьки, і діти, і самі освітяни. Причини популярності приховані в потенційних можливостях системи приватної середньої освіти. Розглянемо їх на прикладі роботи приватної спеціалізованої школи „Тріумф”, що розташована в Дарницькому районі м. Києва.

Пріоритетними в діяльності школи є такі завдання: по-перше, надання високоякісних освітніх послуг, по-друге, створення умов, що можуть реально забезпечити психологічний і фізичний комфорт учнів. Окреслені завдання тісно пов'язані між собою, не можуть існувати окремо, оскільки недосконалість одного автоматично призводить до зниження якості іншого. Системоутворювальним чинником при цьому виступає індивідуальний підхід, який передбачає розкриття особистісного потенціалу кожної дитини через врахування особливостей її індивідуального розвитку.

Ефективність розв'язання проблем індивідуального розвитку залежить від низки факторів. Велику роль тут відіграє особистість самого вчителя. Проте не менш суттєвими є й об'єктивні фактори, не враховуючи які не можливо якісно організувати навчальний процес навіть найдосвідченішим педагогам-новаторам.

До об'єктивних факторів варто віднести наповненість класів. Приватні навчальні заклади відрізняються своєю “мініатюрністю”, можливістю ком-

плекувати групи та класи, чисельність яких не перевищує 12 осіб. Це надає їм помітні переваги перед державними школами й дає змогу уникати тих проблем, які зазвичай виникають там, де кількість учнів сягає 30 осіб.

Адже в невеликому класі жоден учень не залишається поза увагою вчителя! З одного боку, зростає працездатність класу загалом – відбувається активне засвоєння навчального матеріалу, підвищується контроль за рівнем знань та вмій кожного учня, відкриваються реальні можливості враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Це своєю чергою стимулює дітей до систематичної роботи, унеможлиблює пасивну присутність на уроці і, як наслідок, позначається на рівні та якості навчальних досягнень. З другого боку, виникає сприятлива ситуація для розвитку таких особистісних якостей, як відповідальність, ініціативність, самостійність мислення, соціальна активність.

Невелика кількість учнів у класах дає змогу також дібрати оптимальний темп викладу, обсяг та рівень складності навчального матеріалу. Учителі в таких класах прагнуть і задовольнити пізнавальну активність інтелектуально обдарованих дітей, і підтримати тих, хто ще вистає в навчальній конкуренції, проте, безумовно, не позбавлений талантів; завдання педагогів – „розкрити” кожну дитину, допомогти повірити в себе. За таких умов відбувається розвиток індивідуальності дитини, створюється ситуація успіху незалежно від рівня потенційних можливостей кожного учня. Саме такий підхід, на нашу думку, забезпечує психологічний комфорт, створює і закріплює позитивну мотивацію до школи й навчання, сприяє розвитку тих особистісних якостей, які є потрібними для досягнення успіху в будь-якій діяльності.

Та чи не найголовніша психологічна перевага таких умов полягає в тому, що в дітях, які відчувають увагу й зацікавленість до себе як до особистостей, пробуджується відчуття власної гідності, бажання виявляти

свою індивідуальність, намагання реалізувати себе в різних видах діяльності. І крига відчуження скресає, вивільняючи життєдайну енергію внутрішнього “Я”.

Можливість самореалізації кожної дитини забезпечується наявністю в приватних навчальних закладах різноманітних гуртків, факультативів, секцій, що сприяють розвитку як загальних, так і спеціальних здібностей відповідно до нахилів і уподобань кожної дитини. У школі „Тріумф”, зокрема, працюють гуртки народного та бального танцю, настільного тенісу, айкідо, малювання й художньої праці, за бажанням батьків діти відвідують басейн, індивідуальні заняття музики тощо.

Підібрати „ключик” до дитини, відчути її індивідуальність, розібратися в проблемах — завдання не з простих і вимагає не тільки педагогічної, але й високої психологічної підготовки вчителів. У школі працює психологічна служба, мета якої полягає в науково обґрунтованому практичному забезпеченні особистісно-орієнтованого підходу, а також психологічному супроводі навчально-виховного процесу загалом.

Основними напрямками роботи психологічної служби є такі:

- діагностика з метою визначення індивідуальних особливостей, динаміки психічного й особистісного розвитку кожної дитини, психологічного клімату класних колективів, психологічних особливостей сімей;
- психологічна корекція різних форм девіантної поведінки, міжособистісних та міжгрупових конфліктів, деструктивних форм сімейного виховання;
- консультативна та просвітницько-профілактична робота, спрямована на підвищення психологічної культури вчителів, батьків, учнів.

Індивідуальний підхід є актуальним не тільки для навчальної діяльності школярів. Досвід свідчить, що сьогодні чимало дітей потребують систематичного медичного догляду, а також створення особливих умов перебування в школі через проблеми зі

здоров'ям. Важливіми є й особливі вимоги до якості харчування.

Нерідко для батьків дітей з певними медичними проблемами саме ці причини зумовлюють вибір приватного навчального закладу, особливості якого дають змогу врахувати вимоги та побажання, навіть якщо вони є досить специфічними.

Але більшість батьків, діти яких навчаються в приватних школах, зацікавлені насамперед у забезпеченні максимального фізичного й психологічного комфорту, усвідомлюючи його значення для збереження здоров'я дитини. У приватних навчальних закладах слово „комфорт” має цілком реальне значення. Затишні кімнати мають зручне сучасне обладнання й призначені як для проведення уроків, так і для відпочинку. Кожна дитина має персональне робоче місце та шафу, завдяки чому відпадає потреба носити важкі портфелі. Діти почувуються як удома, маючи змогу перевдягатися відповідно до погоди та ситуації.

Варто наголосити, що такі „зовнішні” прояви комфортного перебування в школі безпосередньо співвідносні із внутрішньою суттю: вони істотно знижують утомлюваність і виснаженість учнів попри те, що графік роботи залишається досить напруженим. У приватних навчальних закладах розв'язати проблему втоми й нервового перевантаження намагаються також шляхом створення гнучкого графіку роботи з чергуванням різних видів діяльності, повноцінним відпочинком, тривалістю і змістом якого залежать від вікових та індивідуальних особливостей учнів, якісним і своєчасним харчуванням, що зазвичай не можливо реалізувати в школах з великою кількістю учнів.

Питання якісного догляду та відпочинку набуває особливої актуальності у зв'язку з режимом повного робочого дня, у якому працює школа. На нашу думку, це є ще однією причиною школи для батьків, особливо тих, хто не має змоги зустріти дитину вдома після закінчення уроків.

Слід зазначити, що робота з батьками є одним із пріоритетних напрямів

діяльності і психологічної служби, і медиків, і всього педагогічного колективу. Це цілком виправдано, оскільки без співпраці, традиційно окресленої сув'яззю „школа – сім'я”, не можна очікувати ефективного розв'язання проблем освіти. Часто батьки самі ініціюють зустріч із психологом і зацікавлені в професійному розв'язанні складних ситуацій, а також в отриманні об'єктивної інформації про психічні особливості дочки або сина. Після таких консультацій деякі батьки визнають, що подивилися на власну дитину іншими очима, усвідомили причини багатьох конфліктів.

Активне спілкування з батьками допомагає і вчителям краще зрозуміти потреби дитини, її внутрішній світ, мотиви поведінки. Врешті-решт, такий діалог дає можливість об'єднати зусилля сім'ї та школи й спрямувати їх у бажане річище.

Співпраці з батьками школа „Тріумф” завдячує, власне, своїм поступальним розвитком. У школі пишуться тим, що свого часу саме батьки наполягли на необхідності перетворення закладу, що опікувався лише підготовкою дітей до школи, на „школу” в повному розумінні цього слова. За того періоду наші випускники проходили конкурсний відбір у найпрестижніші навчальні заклади Києва. Проте і вчителі, і батьки, і діти тяжко переживали розрив. І тоді виникла ідея створення такої школи, яка забезпечувала б наступність етапів дошкільного й шкільного навчання. Сьогодні перші учні школи „Тріумф” навчаються вже у 8 класі. А найменшим нашим вихованцям нещодавно виповнилося три роки. Тож ми маємо унікальну можливість простежувати зростання своїх вихованців протягом такого тривалого періоду.

Вважаємо, що експеримент, який розпочався майже 9 років тому, є надзвичайно цікавим як у практичному, так і в науковому аспектах. Щоправда, наукове дослідження проблем і переваг приватної школи в Україні тільки-но починається. Звіс-

но, для ґрунтовних узагальнень варто було б залучити досвід інших закладів приватної форми власності.

Втім, не хотілося б залишити про себе враження безтурботних щасливчиків. Звичайно, за кожним досягненням прихована копітка праця всього колективу школи, досвід власних помилок, які є неминучими для тих, хто щось робить уперше. На початку статті можливість приватних шкіл було визначено як потенційні. Це дуже влучне визначення, оскільки стати реальними вони можуть лише за сприятливих умов, наявності державної та суспільної підтримки.

Серед найнагальніших проблем приватних навчальних закладів варто звернути увагу на такі:

- невизначеність правового поля діяльності приватних навчальних закладів;
- відсутність законодавчої бази врегулювання відносин приватних шкіл з державою та суспільством загалом;
- відсутність правових механізмів забезпечення рівних можливостей в реалізації права на освіту дітьми, навчанням яких опікуються і батьки, і держава, і тими, які реалізують своє право лише батьківським коштом.

У сьогоднішньому світі, очевидно, не знайдеться того, хто б заперечував слушність давньої сентенції про те, що людина живе не для того, щоб їсти, а їсть для того, щоб жити. Чи мав на увазі філософ лише хліб щоденний? Нині це вже не риторичне запитання, оскільки якісна освіта – така ж важлива умова повноцінного життя, як і здоров'я. І якщо для когось з дітей та батьків шлях здобуття якісної освіти як найважливішої життєвої потреби пролягає через приватну школу, то чи має суспільство нехтувати свідомим вибором і правом своїх громадян? Пропонуємо розпочати дискусію, у якій, сподіваємося, візьмуть участь освітяни, науковці, а також усі, кого цікавлять проблеми діяльності альтернативних навчальних закладів, що їх називають „приватні”.

ДАЙТЕ ДІТЯМ ДОБРУ ОСВІТУ, І ВОНИ ВСЬОГО ДОСЯГНУТЬ

Управління
школою

Сьогодні самий факт існування в системі освіти двох варіантів — освіти державної і як альтернативи — приватної — уже добрий знак, оскільки у батьків сьогоднішніх і завтрашніх школярів і абітурієнтів є можливість вибору. Виникнення приватної освіти в Україні в посттоталітарний період було викликане об'єктивними чинниками, що діяли і «знизу», і «зверху». З боку постачальника освітніх послуг — держави — це стало визнанням нездатності монопольної системи освіти оперативно відповідати на глобальні виклики часу, зокрема у найкоротші терміни підготувати кадри для тих галузей економіки й науки, які забезпечили б технологічний прорив, нарощування могутності й добробуту країни. З боку споживача освітніх послуг — диктувалося появою нового попиту — як додаткового (в умовах найгострішої конкурсної напруги і пов'язаних із нею зловживань), так і диференційованого (незадоволеність окремих груп населення обсягом або видом наданих державою можливостей, вимога диверсифікації навчальних закладів).

Якщо порівняти державні та приватні школи у широкому розумінні цього слова, то можна віднайти низку розбіжностей:

● Державні навчальні заклади виконують замовлення держави, перебуваючи між вимогами суспільної ефективності і потребою формування повноцінної особистості. Приватні — виконують замовлення суспільства, здійснюючи права батьків і педагогічне право незалежних суб'єктів освіти, сприяючи цим становленню громадянського суспільства. *Приватний навчальний заклад завдяки цьому має велику свободу вибору, мети і завдань, форм і методів діяльності.* Наскільки приватна школа розійдеться з державною — залежить у першу чергу від того, наскільки інтереси держави збігаються з інтересами громадян, наскільки послідовно функціонують принципи громадянського суспільства. Оскільки розбіжності між цими двома типами навчальних закладів дуже істотні, а однакові форми діяльності для них неприйнятні, державні навчальні заклади покликані працювати за централізованими державними програмами, реалізуючи загальнодержавну концепцію освіти. Приватні ж школи і ВНЗ, керуючись

Валентина АСТАХОВА

Ректор Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія"

Ірина КУЩЕНКО

Заступник директора спеціалізованої економіко-правової школи Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія"

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Директор школи, ліцею, гімназії № 2/2005

вимогами держстандарту, мають виконувати соціальні функції експериментального полігону, створювати авторські програми і концепції, працювати для суспільства під контролем держави, але самостійно, інноваційно, зі значним випередженням ситуації на ринку праці. Але і ті, й інші навчальні заклади повинні мати все-

Ірина Куценко

бічну підтримку держави, оскільки функція формування інтелектуального потенціалу суспільства виконується і тими, й іншими, сприяючи розв'язанню завдань, що стоять перед суспільством, і зміцнюючи позиції держави.

● Приватні навчальні заклади мають більше незалежності у фінансуванні й у творчості, і це об'єктивно породжує більшу відповідальність перед суспільством і державою, перед учнями, студентами та їхніми батьками, перед колективом викладачів і співробітників. Це вимагає постійного напруження, пошуку оптимальних шляхів руху вперед, удосконалення діяльності кожного члена колективу і всього навчального закладу в цілому.

Ці нові навчальні заклади не можуть "перечекати бурю в тихій гавані", спираючись на свої колишні досягнення, традиції, колишню славу. Кожним своїм кроком вони повинні доводити своє право на існування поруч із гігантами освіти, свою потребу і корисність суспільству. А це виробляє життєстійкість, формує відповідальність за кожний зроблений крок.

У приватному навчальному закладі не може бути важких дітей або студентів, яких не можна навчити. Можуть бути тільки такі, що потребують трохи більше душевних сил, сердечності, доброти й турботи. Тут не мають права скаржитися батькам, ви-

ключати за неуспішність, виявляти неповагу до вихованців, тому що це визнання того, що педагог не справляється зі своїми професійними обов'язками. Довірили, оплачують — отже, зобов'язаний повернути, підготувати до одержання атестата, а потім і диплома. Але брак випускати теж неприпустимо, тому що це негайно позначиться на іміджі, знизить кількість охочих, звідси значно більш жорсткі професійні вимоги, постійна мобілізація педагога, його готовність прийти на допомогу, здатність до постійного самовдосконалення, висока відповідальність за доручену справу.

● Для державного ВНЗ характерні більш жорсткі межі початкового добору, тобто при прийомі до державного ВНЗ абітурієнти зустрічаються з досить високим конкурсом на бюджетні відділення. Але досить часто випускники бюджетних факультетів або ВНЗ ні в чому не виграють, а найчастіше навіть поступаються випускникам комерційних ВНЗ (факультетам). «Початкові» вимоги при вступі до приватного ВНЗ, як правило, більш демократичні, менш жорсткі, що, у свою чергу, дає можливість студентам вільніше реалізувати свої потенційні здібності, розкритися.

● У державній освітній структурі більш жорсткими є межі навчальних програм, що, з одного боку, уніфікує систему освіти, а з другого — обмежує можливість індивідуалізації навчання. У приватних навчальних закладах (як школах, так і ВНЗ) через конкурсний набір викладацького складу можливим є залучення більш кваліфікованих фахівців, що, у свою чергу, здатні розвинути творчі й наукові здібності школярів і студентів.

● У системі недержавної освіти за рахунок варіативної складової виникає велика можливість розвитку творчих здібностей учнів і студентів.

Однак, незважаючи на багато переваг приватних навчальних закладів, престиж шкіл, ліцеїв, гімназій, ВНЗ державних, як і раніше, залишається досить, а часом і більш високим, що сьогодні, через десять років існуван-

ня приватної освіти в Україні, може бути пояснено лише вкрай нерівними умовами конкуренції. Як і раніше, державні навчальні заклади мають усебічну підтримку держави. Як і раніше на імідж державних ВНЗ безвідмовно спрацьовують десятиліттями усталені традиції, престиж дипломів, блискучий кадровий потенціал.

І все ж сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву, що добротний приватний навчальний заклад є потрібною ланкою в соціальному ланцюзі, без якого неможливий подальший нормальний розвиток національної системи освіти в Україні, становлення громадянського суспільства. Приватна освіта вже зробила певний внесок у подолання системної кризи в країні: створено тисячі нових робочих місць, врятовано від життєвих катаклізмів десятки тисяч молодих людей (їм надано можливість знайти гідне місце в суспільстві). Приватні навчальні заклади сміливо пішли на експеримент зі створення навчально-наукових комплексів і системи безперервної освіти, стимулювали підготовку кадрів із гостродефіцитних спеціальностей насамперед гуманітарного профілю, розробили основи принципово нової концепції розвитку приватної освіти, девіз якої: «Освіта. Інтелігентність. Культура».

І якщо раніше проблема вибору навчального закладу хвилювала в основному батьків абітурієнтів, то сьогодні проблема «помолодшала» — уже батьки трирічних малят замислюються над тим, до якої школи піде завтра їхня дитина, розв'язуючи для себе питання, державна чи приватна, зважуючи «за» і «проти». І, роблячи вибір на користь приватної освіти, батьки як вирішальні аргументи виділяють не тільки і не стільки міцнішу матеріальну базу, скільки індивідуальний підхід до учня, більш вільне використання авторських програм і планів у навчальному процесі, високий професійний рівень педагогічного колективу.

На фото (зверху вниз):

- Біля Народної української академії палає негасимий вогонь знань.
- На захисті конкурсних робіт Малої академії наук.
- Мітинг пам'яті жертвам Бесланської трагедії.
- Естрадний театр.
- На уроці художньої праці.
- Вокальний ансамбль "Дзвіночок"
- Естрадний театр початкової школи.

Слід визнати, що на сьогодні не всім в Україні доступна приватна освіта. Ця стаття не має характеру економічного прогнозу, тому ми не можемо сказати, коли приватна освіта перестане бути розкішшю для певної частини нашого суспільства. Ми хочемо відповісти на запитання: чи потрібна приватна освіта (як вища, так і середня) у принципі, і якщо так, то кому і навіщо.

З одного боку, дійсно, плата за навчання в приватній школі доступна не всім, а з другого – безкоштовна державна освіта, що декларується сьогодні, припускає проведення будь-якого факультативу, спецкурсу, додаткового заняття за додаткові гроші. При цьому велика наповнюваність класів і нестача вчителів із багатьох предметів визначають рівень навчання в державній школі.

Що стосується приватної школи, то тут картина інша: невелика кількість дітей у класах, розподіл класів на підгрупи з багатьох предметів, додаткові інтегровані спецкурси сприяють ранньому виявленню і розвитку творчих здібностей дітей.

Якщо говорити про психологічний клімат, що панує в школах різної форми власності, то і тут можна простежити істотні розходження: матеріальне становище вчителя державної школи багато в чому пояснює не завжди доброзичливу обстановку в цій навчальній структурі і не мотивує процес самовдосконалення, саморозвитку вчителя. У приватних школах панує доброзичлива, «сімейна» обстановка (що найчастіше і схиляє батьків саме до цього типу шкіл), навчання будується на принципах педагогіки партнерства, використовуються сучасні інноваційні методики, принципи розвивального навчання, і це передбачає постійне самовдосконалення вчителя. Педагогіка партнерства крім своєї вихідної мети – спільного пошуку істини Вчителем і Учніем – містить:

- навчання без примусу, винятково на основі формування інтересу до навчання;

- відмову від спрощеної мети навчання;
- вільний вибір шляхів вирішення поставлених завдань і заохочення творчої ініціативи;
- особистісний підхід і врахування індивідуальних особливостей кожного учня;
- активність і самостійність учня при спрямовуючій ролі вчителя і визнанні його компетентності й авторитету;
- систематичність і чітка спрямованість спільної роботи;
- зв'язок із життям і спирання на практичну діяльність, апелювання до фактів і подій повсякденного життя, до власного досвіду у своїх аргументах;
- емоційність, взаємоповага і довіра;
- обґрунтованість навчання, розуміння його змісту;
- формування колективістських початків, уміння працювати в команді і нести особисто відповідальність за результати своєї роботи.

Вчителю приватної школи сьогодні не доводиться «ламати голову» над тим, де дістати потрібні підручники, методичні посібники, періодичні видання зі свого предмета, до його послуг завжди готові ксерокс, магнітофон, комп'ютер та інші технічні засоби навчання. Можна дуже багато говорити про те, яким повинен бути ВЧИТЕЛЬ, який працює в приватному навчальному закладі. Напевно, простіше сказати, яка людина не зможе працювати в приватній освіті за жодних умов: неінтелігентна і погано вихована, яка не бажає витрачати додатковий час на підготовку і професійно вдосконалюватися, не готова до широї віддачі інтелектуальних сил, НЕ любить дітей, оскільки, за словами Дистерверга: «Поганий учитель підносить істину, гарний – учить її знаходити».

«Сімейна», домашня атмосфера – ідеал, до якого прагнуть недержавна школа і ВНЗ. Наявність кваліфікованої, високопрофесійної психологічної служби допомагає вирішити багато дитячих, студентських і навіть сімейних проблем. Це стає можливим у тому випадку, коли працює згуртована команда односторонців. Для сучасної школи, що хоче зберегти свої позиції лідера у ХХІ столітті, наявність такої творчої команди – відправна

точка педагогічного шляху: яскраві окремі особистості в педагогіці сьогодні не зможуть вирішити ті завдання, що під силу команді. Випадкові люди у приватній освіті не приживаються, тому що викладач потрапляє у рамки жорстких професійних вимог, він працює за контрактом, який сам по собі мобілізує і не дає розслабитися, він постійно підвищує свій професійний рівень, беручи участь у різного роду семінарах, конференціях, спілкуючись із головними викладачами ВНЗ, працює над розвитком творчих здібностей учнів.

Для державних шкіл обов'язковою є участь школярів у предметних олімпіадах і конкурсах різного рівня, проведених органами управління визначених рівнів. Для приватних шкіл і ВНЗ участь у подібних змаганнях є своєрідною ілюстрацією загального процесу розвитку творчого і науково-орієнтованого мислення як педагога, так і школяра. Приватний навчальний заклад не може собі дозволити ігнорувати участь в олімпіадах і конкурсах, тому що це одне з реальних підтверджень високоякісної роботи викладацького складу цього навчального закладу: перемоги учнів, перемоги вчителів, перемоги всього навчального закладу в цілому – підвищення іміджу окремої школи й усієї приватної освіти. Тому нам здається помилковою пропозиція того, щоб учні приватних шкіл змагалися винятково між собою і не брали участі в районних і обласних конкурсах і турнірах: ми повинні довести, що можемо бути серед переможців у змаганнях із державними школами, а не тільки у своєму колі. При цьому вирішується, на наш погляд, ще одне дуже важливе завдання: виховуються корпоративне братерство, любов до свого навчального закладу, гордість за свою Alma Mater, почуття особистої причетності: і моя праця вливається в роботу школи, і велика перемога – високий імідж навчального закладу – залежить від моєї результативної участі.

Слід зауважити, що поряд із позитивними сторонами роботи в приватно-

му навчальному закладі існує і ряд труднощів, про які не можна не сказати.

Приватний навчальний заклад повинен сам забезпечити своє існування – в основному, за рахунок батьківських внесків. Таким чином, педагоги приватних шкіл і ВНЗ неминуче потрапляють у залежність, з одного боку, від батьківських смаків, а часом навіть примх, і з другого, – від держави, що практично відмовилася від фінансування приватних навчальних закладів, але при цьому вимагає виконання всіх своїх розпоряджень, починаючи від базисного плану і закінчуючи санітарно-гігієнічними нормами. Державні ВНЗ в Україні мають незрівнянні фінансові переваги перед приватними. І це пов'язане не тільки з тим, що їх навчальна і науково-дослідна діяльність фінансується з держбюджету. В умовах економічної кризи держава не виконує в повному обсязі своїх зобов'язань перед освітою. Проте система фінансових пільг, аж до пільгового пенсійного забезпечення викладачів державних ВНЗ відповідно до Закону України «Про науку і науково-дослідну діяльність», можливості безоплатного використання навчальних площ, матеріально-технічної бази, міжнародних контактів і т. ін. ставлять ВНЗ цього типу у становище явної фінансової переваги перед приватними ВНЗ. Приватна школа сьогодні, як і ВНЗ, не захищена у фінансовому і правовому плані, а отже, не застрахована від чиновницької сваволі.

Бажання окремих батьків «замовляти музику» з тієї причини, що вони її оплачують. Завдання приватного навчального закладу в цій ситуації – впевнено прямиувати обраним курсом, не змінюючи його залежно від часом дилетантських запитів і миттєвих примх батьків. Учитель-професіонал повинен зуміти переконати батьків у своїй слушності, а не йти «на повідку» будь-якого побажання. Для того щоб зазначені позиції з розряду декларованих перейшли в реальні, потрібна продумана цілеспрямована система роботи з батьками, що включає й індивідуальну роботу класних ке-

Знайомтеся!

Столична освіта: візитівка закладів освіти недержавної форми власності. – К, 2004. – 128 с.

Збірник є першою спробою представити мережу київських приватних шкіл. *Кожна школа, даючи відповідь на питання: Хто?, Де?, Коли?, Що?, Чим?, Як?, Для чого? розкриває свої концептуальні засади в умовах швидких соціальних, культурних та технологічних змін.*

Матеріалами цього числа журналу ми продовжуємо розповідь, початок якої у зазначеному збірнику.

На фото: Візитівки шкіл наших авторів

рівників і тьюторів у ВНЗ, і активну роботу психологів, і роботу батьківського клубу, і проведення тематичних батьківських зборів, і залучення батьків до проведення класних, загальношкільних і загальнонавчальних заходів.

Великою перевагою приватних навчальних закладів, здатною забезпечити їм гарантовану перспективу, є можливість, починаючи з нуля, створювати принципово нові освітні установи, що дозволяють забезпечувати зростання потреб у безперервній освіті від дошкільної до післянавчальної і далі протягом життя. Вирішуючи складні проблеми структурної і кадрової перебудови школи і ВНЗ у його традиційному розумінні, інтегрування всіх шаблів і напрямів процесу навчання, приватні навчальні заклади забезпечують собі стабільне і надійне майбутнє, оскільки освіта протягом усього життя стала ключовим питанням конкурентоздатності індивіда, організації, нації, усього світового співтовариства.

У результаті міркувань про наболіле хочеться зробити висновок, породжений результатом практичної роботи, теоретичних шукань, ознайомлення з періодичною пресою України, близького та далекого зарубіжжя з цієї проблеми:

- приватна освіта, безумовно, потрібна;
- суспільству в цілому, якщо це суспільство бажає розвиватися як демократичне;
- державі, державній освіті як альтернатива, що не дозволить стояти на місці, змусить постійно розвиватися й удосконалюватися;
- людям, які складають це суспільство, для того, щоб почувати себе вільними у виборі життєвого шляху для своїх дітей і для себе, тому що освіта, за великим рахунком, повинна мати безперервний характер.

Дуже хочеться процитувати героїв Марка Твена: *«Я не дозволю, щоб ходіння в школу заважало моїй освіті».*

ПРИВАТНА ОСВІТА: “ЗА” ТА “ПРОТИ”

Управління
школою

Стрімкий прогрес виробничих технологій, комп'ютеризація та інформатизація суспільства, зміни в економічній політиці держави, становлення ринкових відносин та конкурентності вимагають відновлення престижу освіти. Адже багато нинішніх випускників шкіл не визначаються належним рівнем національної свідомості, достатньою життєвою компетентністю, необхідною комп'ютерною грамотністю, умінням набувати нової інформації, знанням іноземних мов. Отже, *пріоритетом* нинішньої освіти повинен стати *учень*, а *навчально-виховний процес* повинен бути **особистісно-зорієнтованим**. Школа повинна забезпечити умови для реалізації кожним вихованцем власного освітнього шляху, який відповідав би його навчальним можливостям, інтересам, здібностям і в той же час забезпечити державні вимоги загальноосвітньої підготовки. Принцип демократизму в суспільстві, до якого прагне наша держава, передбачає демократизацію й в освіті. Саме демократизація навчання передбачає створення комфортних умов для розвитку особистості, відповідність форм та методів навчання характеру спілкування, морального і психологічного клімату в навчально-виховному процесі, віковим та індивідуальним особливостям учнів, спрямованість освітнього процесу на розкриття і розвиток їхніх потенційних можливостей. Демократизація в навчанні повинна передбача-

ти певну свободу і незалежність як учнів, так і їхніх батьків — це право на вибір типу навчального закладу, учителя, навчального змісту і способів його вивчення.

У зв'язку з тим, що кожен батько має право вибору — завжди потрібна альтернатива, тому приватні заклади освіти мають право на життя і підтримку суспільства. У дні, коли витворилася численна така армія безробітних, приватні заклади не тільки створюють додаткові робочі місця в країні, але й своєчасно сплачують заробітну плату.

Крім того, за минулий календарний рік у нашому закладі було сплачено до бюджетів спеціальних державних фондів майже 95 тис. гривень. Також поповнилися місцевий та державний бюджет майже на 50 тис. гривень за рахунок інших обов'язкових податків.

Але на шляху свого розвитку приватна освіта має, на жаль, багато перешкод. А саме:

- ще й досі, після 14 років незалежності, в суспільстві існує думка, чи потрібна приватна освіта взагалі;
- недостатня поінформованість суспільства про діяльність приватних шкіл породжує деформоване уявлення, що приватний заклад готує тільки відмінників або хорошистів;
- економічна нестабільність у державі впливає на пос-

Олег ПУЗЕНКО

Президент навчально-виховного комплексу “Престиж” м. Києва

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Директор школи, ліцею, гімназії № 2/2005

тійні зміни законодавчої бази, що в свою чергу вносить напругу у взаємодію між засновниками та колективом приватного закладу освіти;

- приватна освіта фактично не має юридичної та матеріальної підтримки з боку держави, хоча приносить їй певний матеріальний та моральний прибуток, працює на імідж району, міста, країни;
- на жаль, є поодинокі випадки, коли приватні заклади не виконують узятих на себе зобов'язань, що не сприяє формуванню авторитету усіх шкіл такого типу власності.

Та не слід забувати про думки на підтримку приватної освіти, які настільки потужні, виправдані й авторитетні, що не враховувати їх керівникам галузі було б непрофесійно і недалекоглядно.

I. ПОГЛЯД БАТЬКІВ

“За” (преваги)

- комплекс освітніх, виховних, розвивальних, спортивних, мистецьких послуг;
- врахування власного замовлення, виходячи з фізичного, фізіологічного та психологічного стану дитини;
- бажання нових стосунків у трикутнику “вчитель - учень - родина”;
- більш міцна і сучасна матеріальна база школи;
- більш ініціативні педагоги, позбавлені стереотипів;
- послуги логопеда;
- психологічна служба;
- медичне обслуговування;
- система оздоровчих заходів;
- домашнє харчування, можливість приготування дієтичних страв за рекомендаціями лікаря;
- розвозка.

“Проти” (проблеми)

- нестабільна фінансова політика шкіл (постійне збільшення оплати за навчання);
- деяка нестабільність педагогічного складу;
- іноді невідповідність бажаного та обіцяного і реального стану речей;
- побоювання щодо невизнання державою у майбутньому легітимності

документів про освіту;

- подвійна оплата за навчання дитини:
  - а) по-перше — сплата податків, з якої держава фінансує освіту,
  - б) по-друге — безпосередня оплата за навчання в закладі освіти.

II. ПОГЛЯД ПЕДАГОГІВ

“За”

- можливість створення і втілення авторських програм додатково до державних програм;
- можливість урахування суттєвих відмінностей у рівні підготовленості дітей до навчання, особливостей темпів їх розвитку, корегування змісту освіти з метою максимальної адаптації школяра до навчально-виховної діяльності;
- менша наповнюваність класів з умовою і можливістю “дійти до кожної дитини”;
- заохочувана ініціатива;
- робота за довірою (зменшення дріб'язкового контролю з боку адміністрації);
- мікроколектив педагогів, де кожен на виду, має своє особливе обличчя, готовність до взаємодії, а не конкуренції;
- нова система стосунків з усіма суб'єктами діяльності;
- можливість додаткового заробітку.

“Проти”

- менш надійний соціальний захист та гарантії;
- більший обсяг роботи потребує додаткових витрат часу;
- більша відповідальність перед батьками та дітьми за результати роботи;
- заробітна плата практично не перевищує державну.

III. ПОГЛЯД ДІТЕЙ

“За”

- легша адаптація в малому колективі;
- всі учні класу і школи близько знають одне одного, тому відсутні конфлікти між старшими і молодшими;
- я на виду, і всі мої проблеми вчасно помічаються і вирішуються;

- учителі ближче до мене, підтримують, радять, допомагатимуть;
- спільний відпочинок і поїздки зміцнюють класні колективи і родини;
- можливість реалізувати своє “я”, інтереси, захоплення і бути поміченими.

“Проти”

- збільшення щоденного навантаження (запитують щодня на всіх уроках);
- обмежений вибір друзів у малому колективі;
- більша відповідальність перед батьками (вони платять за мене);
- ризик переходу до іншої школи, якщо змінюється фінансовий стан родини.

IV. ПОГЛЯД ПСИХОЛОГА

“За”

- близьке знання кожної дитини, родини і, як наслідок, неформальний підхід до справи, ширший спектр можливостей;
- краща готовність адміністрації та педагогів до співпраці, до нових ідей;
- доступ до нових технологій в освіті, психології, до інформації через Інтернет;
- активний попит на таку службу (стійка мотивація) з боку батьків, дітей, педагогів;
- психологізація навчально-виховного процесу на основі диференційного та індивідуального підходів дає можливість організувати систему компенсаторного навчання, передбачати заняття з обдарованими учнями.

“Проти”

- недостатня матеріально-побутова оснащеність діяльності;
- немає чіткого уявлення про адекватність оплати вчителям такої спеціфіки роботи з боку адміністрації.

V. ПОГЛЯД ВЛАСНИКА

“За”

- реалізація амбіційних планів щодо власної справи;
- погляд у майбутнє, залучаючи європейський та світовий досвід галузі;
- вдячність батьків та учнів.

“Проти”

- відсутність надійної юридичної бази та пільг;
- невизначеність держави щодо майбутнього приватної освіти;
- фінансовий ризик.

VI. ЗАГАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ

“За”

- експериментальні та інноваційні майданчики частіше діють у приватних школах в умовах меншої кількості дітей та на більш досконалій матеріально-технічній базі;
- відкритість щодо європейського та світового досвіду, готовність долати стереотипи;
- елементи репетиторства з певною категорією учнів, які пропускають частину занять з поважних причин (довгі хвороби, виїзд батьків за кордон) тощо;
- продовження режиму діяльності школи (з 8.00 до 19.00), безперервність зайнятості учнів на осінні та зимово-весняні канікули;
- потребою кожної дитини;
- підтримка і створення творчого середовища для педагогів, які працюють по-новому;
- певна економія коштів держави та значне додаткове створення робочих місць.

“Проти”

- залежність від прямих керівників різних рівнів;
- відсутність будь-яких пільг;
- малий набір учнів фінансово не вигідний;
- нестабільне забезпечення підручниками в період переходу на нові навчальні плани та програми;
- невпевненість у майбутньому.

Але навіть всі ці “проти” (проблеми) не можуть сказати “ні” приватній освіті. Вона готова до змін, дивиться у майбутнє, тому що робить своїх випускників більш відкритими світові, більш конкурентноздатними, готовими змінювати себе і все навколо себе. Відмовитися від приватної освіти – означає зачинити ще одні двері для підрастаючого покоління в європейський та світовий простори.

ПОВІРИТИ В ДЕМОКРАТІЮ — ПОВІРИТИ ШКОЛІ

Як це починалось? У різних містах по-різному. Важливо зазначити, що, на відміну від промисловості, будівництва чи торгівлі, приватний сектор в освіті виник не шляхом приватизації державних структур, а завдяки створенню нових, а не таких, що виникли замість державних. Батьки могли обрати для своєї дитини місцеву безоплатну державну школу чи приватну школу, за послуги якої треба платити. Незважаючи на те, що приватні та державні школи, гімназії мають різні системи управління та фінансування, їх організаційні структури і навчальні плани багато в чому подібні. І завдяки переходу учнів із державних шкіл до приватних і навпаки, вони (освітні заклади) підтримують між собою тісний зв'язок.

Різними шляхами йшли приватні школи в пошуках засобів для виконання своєї місії, але прийшли до єдиного — до ідеї надання освітніх послуг, навколо яких і концентруються інтереси школи та громадськості.

Про засадничі правила роботи в нашій гімназії (діє з 1991 р. в Дніпровському районі м. Києва) говорять багато. А це цілісна школа принципів, народжена за 14 років. Ці принципи слугують здоровому глузду: дитина з бажанням іде до школи, їй має бути добре тут.

Ми, дорослі, педагоги повинні знаходити спосіб самовираження для кожної дитини, враховуючи при цьому ціннісні орієнтири сім'ї, поважаючи їхні інтереси. Ось тому в гімназії створено і розвиваються три взаємопов'язаних і взаємозумовлених простори: *освітній* — уроки, факультативи, заняття в центрах, *культурологічний* — заняття в "Євростудії", участь у святах-дійствах, „круглих столах”, проектних студиях та в інформ-медіа-центрі та *життєтворчий* простір — робота у творчих майстернях і студиях — креативній, художній, театральній, музичній, літературній, психологічній. Саме це зумовило можливість створити власну освітню парадигму гімназії, надати їй не лінійного, а просторового характеру, вийти за межі школи.

У гімназії кожна дитина має можливість випробувати себе в найрізноманітніших видах діяльності, де створюються умови для засвоєння універсальних знань і формування універсальних здібностей, які знаходять свій розвиток у поліпрофільних (універсальних) класах старшої школи.

Ось чому за ці роки сформувалися дві дуже важливі традиції: *Гімназіада* і *Весняний бал* — фестиваль світоглядних ідей, де поєднуються індивідуальні досягнення і загальне визнання.

Втілення в життя ідеї універсальної, випереджальної системи освіти, спроможної забезпечити в май-

**Олена
ЧИНОК**

Директор гуманітарної гімназії „Гармонія”, кандидат філологічних наук

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

бутньому кожному випускнику свій особистий шлях у житті, а в школі — стан успішності сьогодні, неможливо без роботи над формуванням творчої особистості педагога-фахівця. Без цього не можна прогнозувати ні майбутнє школи, ні своїх випускників.

Для цього директор школи та його заступники обов'язково мають бачити стратегію розвитку гімназії — універсальна, поліпрофільна освіта; професійно керувати педагогічним персоналом, регулярно проводити моніторинг освітнього процесу, своєчасно коригувати мотиваційне середовище навчального закладу, створювати творчу атмосферу, забезпечувати постійне фахове зростання вчителів, удосконалювати їхню методичну майстерність. Цю роботу керівний склад гімназії намагається проводити неформально, допомагаючи кожному вчителю правильно визначити мету роботи, відібрати потрібну інформацію з різних джерел, засвоїти раціональні прийоми подачі матеріалу дітям, захопити бажанням творити. Це не просто, але можливо, з одного боку, за умов постійного внутрішнього контролю, який став регулятором організації та якості навчально-виховного процесу, з другого боку, за умов децентралізації гімназії, коли кожен викладач особисто бачить стратегію закладу (як директор), знає, як правильно побудувати викладання свого предмета (як заступник з навчальної роботи), вміє вибрати найбільш ефек-

тивні форми організації роботи як на уроці, так і поза його межам (як заступник з науково-методичної роботи). Тому алгоритм розвитку гімназії перш за все передбачає проведення таких засідань педагогічної ради, інструктивних нарад, науково-практичних семінарів, які б допомогли кожному вчителю самовдосконалюватися, вчитися разом із учнем у формуванні інформаційних, комп'ютерних освітніх технологій тощо, які стали б основою його успішної роботи.

Питання, вирішенню яких гімназія приділяє особливу увагу під час визначення мети, завдань і перспектив розвитку свого закладу в подальшій його модернізації, є такі:

Яким чином виконати по-різному орієнтовані завдання:

- забезпечити базовий рівень освіти для всіх;
- визначити індивідуальну траєкторію освіти для кожного;
- створити умови для здобуття освіти з урахуванням власних цілей кожної родини (батьків) в умовах швидких соціальних, культурних та технологічних змін;
- надати допомогу у включенні в освітнє середовище гімназії дітей з особливими потребами;
- працювати на випередження, навіть якщо в реальному суспільному оточенні є деяка невизначеність, варіативність майбутнього;
- створювати демократичну школу на основі взаємної відповідальнос-

ті як учителя, так і учня, керівника закладу й учителя, керівника закладу й батьків, коли демократичні інституції в реальному суспільному оточенні тільки-но починають складатися;

- поєднати виховання справжніх духовних цінностей, які нібито не потребують особливих матеріальних умов або умов місця і часу для того, щоб дитина могла їх сповідувати, жити за їх законами при умові платної освіти, нормативна правова база якої на сьогодні не до кінця визначена (відсутність підручників, наприклад, дотації держави на державний компонент освіти та інші), коли нестабільність добробуту сім'ї в умовах ринкової економіки може привести до неможливості продовжувати навчання в приватному закладі;
- Формувати усвідомлення, що саме освіта дає шанс кожній дитині в майбутньому на самореалізацію в умовах ринку і громадянського суспільства, робить її спроможною вибирати і брати на себе відповідальність за нашу долю, за власні вчинки, коли сьогодні жодна школа, в тому числі і приватна, не може повною мірою працювати на випередження, адже наявний обсяг інваріативної частини навчального плану та обов'язковості профільного навчання у варіативній частині реально відповідає вимогам суспільства сьогодні, а не завтра;
- Виконувати державні вимоги до профільного навчання, але в умовах незвичних універсальних класів з поліпрофільною освітою, які будуть забезпечувати базовий компонент та поглиблене вивчення декількох предметів, а головне, з одного боку, забезпечувати випускнику гімназії в майбутньому вільний вибір своєї подальшої професії, з другого боку, зберегти можливість кожному гімназисту перебувати як у соціумі, так і в культурі, а в результаті продовжити формування системи профільних знань не з одного профілю, а з декількох, що сприятиме розвитку загальнокультурного рівня випускника, його компетентності та конкурентоспроможності, коли універсальний тип класу

вважається звичайним класом;

- Сформувані громадську думку, що гуманітарний напрям – це підоснова всіх напрямів навчання, а майбутнє школи – за універсальною освітою, парадигма якої буде створювати можливості для подальшого навчання випускника за різними профілями, формувати потребу регулярно переглядати й оновлювати знання, вчитися створювати нове знання, підвищувати свої інтелектуальні функції, адже саме вони допомагають у майбутньому мати цікаву творчу справу протягом усього життя;
- Звернути увагу суспільства на те, що діти батьків, які сплачують за навчання, є не менш складним об'єктом для виховання, навіть більш складним об'єктом для нашої школи, ніж бідна дитина, а суспільство не приділяє цьому уваги, у той час, як, згідно з демократичними принципами, усі люди (діти) повинні мати рівну увагу з боку держави;
- Забезпечити якісними підручниками, які б відповідали змісту освітньої роботи навчального закладу, коли держава майже не дає підручників приватним закладам, а ті сучасні підручники, які б задовольнили запити учителів, дітей, батьків і є у продажу, – не мають грифів Міністерства освіти та науки України;
- Забезпечити доступ інтересів батьків та їхніх дітей до освіти в приватному закладі незалежно від їхніх доходів та соціального стану, коли приватні заклади поставлені в несприятливі правові та фінансові умови і не мають пільг від держави на навчання дітей, які потребують індивідуального підходу та більш комфортних умов, персоніфікованої уваги з боку школи, що сьогодні не завжди можливо в умовах великих класів державних шкіл та гімназій;
- Забезпечити заклад кваліфікованими викладачами, які спроможні виконувати поставлені перед закладом сучасні завдання при умові того, що існуюча державна система підвищення кваліфікації не завжди відповідає запитам та можливостям приватного закладу, а збалансованості між відповідністю попиту на викла-

дачів та рівнем пропозицій праці з боку викладачів майже немає;

- Скоординувати діяльність усіх зацікавлених учасників навчально-виховного процесу – учителів, дітей, батьків, коли менталітет кожного з них не завжди відповідає реальним завданням та можливостям приватної школи, адже освітня система приватного закладу, з одного боку, має враховувати замовлення батьків – “споживачів”, за чий кошти існує, з іншого боку, – виконувати державну політику в галузі освіти, яка дає право на надання таких послуг;

- Домогтися поєднання виконання двох найважливіших завдань демократичної школи – відповідальності за те, що треба виконувати, з правом вибору за умови децентралізації освітньої політики в закладі.

Слід відзначити, що поява приватної освіти стала прямим наслідком оновлення освітньої системи на основі принципів гуманізації і гуманітаризації. Альтернативна освіта, що характеризується більшою гнучкістю, потрібна як додаток і противага державним освітнім структурам. Вона продовжує конкуренцію виробників освітніх послуг, що сприяє підвищенню якості освіти. Більш незалежна у фінансуванні і творчості приватна освіта об’єктивно породжує більшу відповідальність перед учнями та їхніми батьками, перед суспільством і державою. За 10 років існування **211 приватних шкіл України вже зробили свій певний внесок в оновлення системи освіти** – відмовилися від спрощеної мети навчання: знання, вміння, навички, однакові для всіх. Кожна приватна школа має своє особливе, індивідуальне, яскраве обличчя. Одні взяли на себе відповідальність за розвиток 5-6-річної дитини, інші – за навчання дітей, які за своїми психологічними особливостями або за своїм фізичним станом потребують навчання в малих групах з психопедагогічною корекцією, треті – розробили програму роботи з обдарованими дітьми. Всі вони являють собою варіативні школи, забезпечують особистісний підхід і врахування індивідуальних здібнос-

тей кожного учня, формують інформаційну культуру та комп’ютерну грамотність, створюють системи дистанційного навчання, обов’язковим вивченням іноземних мов сприяють інтенсивному входженню до світового освітнього простору, формують структуру особистості, здатної шляхом безперервної самоосвіти знайти власний шлях до освітньої компетенції, яка дозволить у майбутньому з однаковим успіхом проявити свою індивідуальність на життєвому шляху. Достатня організаційна гнучкість порівняно з традиційними структурами, здатність приватних шкіл до динамічних перетворень дозволяють розглядати їх як відносно готову модель інтенсивного розвитку освіти, де особливі програми, передові дидактичні технології і завдання навчання передбачають рівносторонню й глибоку підготовку майбутньої інтелектуальної еліти суспільства.

Сьогодні приватні школи виконують замовлення суспільства, здійснюючи права батьків і педагогічне право незалежних суб’єктів освіти, сприяючи тим самим становленню громадянського суспільства, працюючи для суспільства, під контролем держави, але самостійно, інноваційно, перш за все за рахунок інвестицій в конкретних дітей. Приватні школи вирішують не лише педагогічні проблеми, а створюють особливу шкільну економіку. З’явився новий неантагоністичний вид співробітництва: школа – батьки. Проте й приватні школи, як і державні, мусять мати всебічну підтримку держави, оскільки, сприяючи розв’язанню завдань, що стоять перед суспільством, зміцнюють позиції держави.

Отже, *по-перше*, приватна школа може виступати в ролі лакмусового папірця для системи середньої освіти України в цілому. Бо, отримавши відповідь на запитання: за що сплачують батьки в приватній школі? – ми будемо знати, чого не вистачає державній школі.

З другого боку – не можна не помітити, що сутність освітніх послуг державної і приватної шкіл – однакова. Тому не зрозуміло, через що так

довго і вперто не помічають цього ті, хто займається проблемами освіти.

Для прикладу наведу міркування людей, які намагалися відстояти, але не змогли домогтися надання приватній школі прав, рівних із державною.

Людмила Рябоконт у газеті „День” у статті „За що платити більше?” пише: „У державних школах діти більш заможних батьків привертають увагу однокласників своїми великими матеріальними можливостями, а в приватних — стати лідером таким шляхом просто неможливо. Тому діти прагнуть виділитися своїми досягненнями в навчанні, своїми особистими позитивними якостями, що є дуже важливим моментом і для батьків.”

Ірина Тичинок-Соломко в журналі „Корреспондент” (№13, 2004р.) у статті „Школи несереднього класу” стверджує: „Позитив приватних шкіл у тому, що вони прагнуть створити добру атмосферу, тут важлива гармонія в усьому: в заняттях, настроях, учителях, захопленнях”.

В інтерв'ю журналу „Корреспон-

дент” Б.М. Жебровський висловив свою точку зору на приватні школи: „Вони можуть створювати свій інтелектуальний продукт — підручник, посібник чи авторську програму. Потім вони можуть ділитися своїми напрацюваннями чи пропонувати їх на ринку ідей. Але в будь-якому випадку це стає надбанням усієї системи освіти.”

Так відбулося і тепер, коли приватні школи міста Києва випустили збірник „Столична освіта XXI ст. Приватні навчальні заклади.” Запропонований збірник є першою спробою представити мережу Київських приватних шкіл. *Кожна школа*, даючи відповідь на запитання: *Хто? Де? Коли? Що? Чим? Як? Для чого?* — *розкриває свої концептуальні засади* в умовах швидких соціальних, культурних та технологічних змін.

Свою статтю „Бути чи не бути приватній школі?” в газеті „Дзеркало тижня” (березень 2000р.) я закінчила словами: „Майбутнє України перш за все і лише — в школі, у тому числі і в приватній” і додала як Р.С.: „За Гераклітом, єдине — це гармонія протилежностей. Такою бути освіті України XXI ст.”

Прошло більше 10 років з дня відкриття перших приватних шкіл. Нині, коли в програмі уряду є розділ (підпрограма) „Гармонія”, я вважаю, доречно навести фрагмент листа-відповіді Кабінету Міністрів України на лист гімназії „Гармонія” (див. ілюстрацію).

Саме сьогодні, на наш погляд, прийшов час створення рівноправних умов для шкіл різних форм власності, які сприятимуть здоровій конкуренції гімназій та шкіл, без якої неможливо забезпечити ефективну модернізацію системи освіти в Україні.

Світовий досвід доводить, що підвищувати і підтримувати якість освітнього процесу неможливо без створення конкурентного середовища на ринку освітніх послуг, що в свою чергу вимагає надання рівних умов для функціонування освітніх закладів усіх форм власності.

То чи є можливою угода держави з приватною школою? Чи є можливою гармонія інтересів держави і приватної школи?

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

До листа гімназії «Гармонія»
від 31.03.2000 р. № 35

Міносвіти і науки (Кременю В.Г.)
Київська МДА (Омельченко О.О.)

Підняті у листі питання дуже важливі і стосуються розвитку приватної загальної середньої освіти в цілому. Можливо, потрібно започаткувати програму державної підтримки діяльності таких навчальних закладів.

Прошу розглянути, надати можливу допомогу та про результати поінформувати директора гімназії і Кабінет Міністрів України.

✓ Савицькому С.С.

М. ЖУЛИНСЬКИЙ

ЧИ МОЖЕ БУТИ ШКОЛА НА РАДІСТЬ ДІТЯМ І БАТЬКАМ?

Управління
школою

У Вас є чудове право — відкрити двері у світ знань своїй дитині. Скористайтесь ним. Виховуйте своїх дітей високоінтелектуальними, надзвичайно здібними і яскравими особистостями. Таким чином ми разом створимо гуманний і здоровий світ.

Один із парадоксів нашого часу: знати і вміти треба набагато більше, ніж раніше, а функціональні можливості організму людини залишаються незмінними з часів Стародавнього Риму.

Що робити? Мабуть, підвищити інтенсивність навчання дітей? Але вони й так знесилені шкільним навантаженням. Турбота про дітей поки частіше декларується, ніж реалізується.

Є ще одна проблема — прогресуюче погіршення здоров'я населення, особливо дітей.

Лікарі, психологи, педагоги щороку з сумом констатують, що майже 90 відсотків учорашніх учнів мають відхилення у здоров'ї, кожен третій схильний до депресії, великий відсоток тих, які тягнуться до алкоголізму, майже половина хлопців і дівчат палять. Чому це так, що школа, яка повинна сіяти розумне, добре, вічне, перетворюється на осередок негативу?

Останні психологічні дослідження, тести, що проводяться серед різних вікових груп учнів, доводять, що для багатьох із них перші кроки навчання — це великий стрес, який призводить

до комплексів і внутрішньої психологічної замкненості. Маленька людина ніби залишається наодинці з собою. Адже батьки цілком передають виховні повноваження школі, а школа вважає, що виховувати повинна сім'я. У результаті виховує учнівський колектив, де є свої лідери, свої закони й ідеали, іноді далекі від педагогічних понять.

Досвід показав: щоб навчити дітей елементарного — письма, лічби, читання, треба розвинути в них увагу, уяву, вміння мислити, запам'ятовувати. Треба сформувати психологічні пізнавальні процеси для сприйняття дитиною навчання в школі.

Ми вважаємо, що основне в такій підготовці — допомогти дитині подолати новий рубіж життя без стресів, природно, плавно і безболісно. Початкове навчання повинно мати елементи гри і зміцнити в маленькому створінні жагу пізнавати нове, яке потім переросте в жагу до знань. Багато років працюючи в системі дошкільної і початкової освіти, ми дійшли висновку: понад половина дошкільнят приходять за парти не готовими до навчання. Батьки, примушуючи своїх чад по-дорослому студіювати англійську та інші предмети з трьох років, нерідко прищеплюють відразу до науки, забираючи в дітей головне — радість дитинства. А це неприпустимо.

Маргарита БУЛДОВИЧ

Директор навчально-виховного комплексу "Дитячий садок — школа "Гармонія" м. Київ

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Директор школи, дітєю, гімназій № 2/2005

Проте всі батьки прагнуть, щоб їхні діти вирости здоровими, розумними, добрими, шасливими. Навіть якщо природа не подарувала богатирського здоров'я, а навколишній світ скупий на життєві блага. А якщо ця дитина, до того ж не встигає за однолітками через свої здібності або має фізичні вади? Як було б добре, щоб одночасно з навчанням грамоти, математики діти відчували радість пізнання, самоствердження, отримували позитивний емоційний заряд, який дарує захопливе пізнання світу.

Мрії? Ні, це реальність! **Реальність, перевірена досвідом роботи приватного садка-школи "Гармонія"**. Люди кажуть, що тепло на землі від сонця, а все добро — від людини. Серця і душі людей, які працюють у НВК "Дитячий садок-школа "Гармонія", щедро випромінюють тепло і добро, яке сприймають діти, що тут виховуються і навчаються.

"Навчально-виховний комплекс "Дитячий садок-школа "Гармонія" є загальноосвітнім закладом, заснованим на недержавній формі власності для задоволення потреби громадян, суспільства і держави у вихованні та здобутті дітьми дошкільної та початкової освіти. Велике значення в освітній роботі з дітьми має формування інтересу до навчання. Засвоєння знань пов'язане з тим, наскільки зацікавлена дитина діяльністю. Формування в дітей інтересу до навчання, відповідного виду діяльності є одним із шляхів розвитку дитини як особистості. Цей інтерес підтримується позитивними емоціями дітей, що відповідають педагогічним умовам, новим змістом та методами навчання, розмаїттям форм організації занять. Особливе значення надається ігровим формам проведення занять та ігровим методам діяльності.

У навчанні та вихованні дітей обов'язково використовуються дидактичні матеріали, конструктори, іграшки, малюнки, таблиці, аудіо- та відеопродукція.

Заняття в "Дитячому садку-школі "ГАРМОНІЯ" проходять у вільній, розкутій та різноманітній формі: театралізовані вистави, ігри, заняття-

екскурсії, розваги, кіно- та відеозаняття, концерти. Кожне заняття максимально впливає на розумовий, фізичний та естетичний розвиток дітей.

Вивчаючи концепції різних дитсадків та шкіл різних профілів та створюючи власний навчально-виховний комплекс, в основу концепції ми запропонували такі основні положення:

1. Рання розвиток різнобічних здібностей дитини.

Змістом першої складової нашої концепції є максимальний розвиток природних здібностей дитини з ґрунтовним попереднім вивченням їх. З'ясувавши генетичні та психофізичні особливості кожного малюка, складаємо його "дерево життя". А після детального аналізу цих особливостей визначаємо диференціацію подальшого навчання і виховання своїх підопічних.

2. Потрібність особистісного підходу.

Пам'ятаємо: кожна особистість — то своєрідне дзеркало, вдивляючись у яке, бачимо себе відповідним чином.

3. Педагогіка — творчий процес.

Творчість бачимо там, де є міцні знання з педагогіки та психології дитинства і де є активна потреба самовдосконалення. Не задовольняючись набутим, фахівець прагне розширити, переосмислити свій теоретичний багаж, проаналізувати його, збагатитися новим — найсучаснішим. Творчий педагог перебуває в постійному пошуку. **Заклад став своєрідним мікронауковим центром.** У ньому присутнє останнє слово як практики, так і науки.

Педагоги "Гармонії" — творчі, закохані у свою професію люди. Вони вважають, що життя повноцінне тоді, коли в ньому є гармонія, органічний зв'язок внутрішнього і зовнішнього світу дитини. Обмеження, гальмування ініціативи дитини негативно позначається на її ціннісному розвитку. Тому намагаємося створити ситуації співучасті задумів, намірів, рішень разом із дітьми, утверджуючи таким чином взаємини особистісної рівності.

Педагоги НВК в ділі реалізують принцип неперервності освіти: дошкільна освіта — початкова школа. Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує педагогів на те, що кожен ві-

ЕКСПРЕС-АНКЕТА БАТЬКІВ І ВИХОВАТЕЛІВ

<p>1. Які проблеми ми вирішуємо для дітей?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • організація та проведення навчальних занять, розвитку дітей; індивідуальний підхід і можливість роботи в маленьких групах; можливість введення додаткових предметів оздоровчо-естетичного циклу; • 5-разове харчування, медичне обслуговування; • маленькі групи, більш уважне ставлення до дітей, комплексний розвиток; • заняття, спілкування, розвиток, колективні ігри; • кваліфікований підхід до навчання, розвитку дітей; • система (педагогічна та методична), за якою працює установа, дає можливість більш поглибленого засвоєння знань та розвитку дітей; • матеріально-технічна та методична база дає можливість повноцінно виконувати навчально-виховні завдання; • допомагаємо дітям пізнавати і жити у світі.
<p>2. Які проблеми ми вирішуємо для батьків?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • можливість працювати, займатися бізнесом; • графік роботи до 19.30 дозволяє працювати до 18.00; • дає можливість працювати і не турбуватися, де, як і у кого вчити дитину; • кваліфікований догляд за дітьми під час відсутності батьків; • велика допомога у вихованні дітей; • забезпечуємо спокій батьків, можливість працювати повний робочий день, деколи і більше; • наявність психологічної підтримки для дітей, батьків, персоналу; • проведення оздоровчо-профілактичних заходів.
<p>3. Які проблеми ми вирішуємо для держави?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • можливість вибору; • запитайте у держави; • економте її гроші; • підготовка свідомих і вихованих громадян; • створення робочих місць; • можливість вибору для батьків, за якою програмою навчати дитину; • теплий мікроклімат для дітей і батьків; • можливість творчо працювати педагогам та творчо розвивати дітей, необмеженість знань незалежно від віку дітей; • проблеми, які присутні в державних школах, у своїй більшості відсутні в приватних школах; • виховання свідомих громадян; • економія державних коштів; • прибуток зі сплати податків.
<p>4. Що нам не вдалося вирішити?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ставлення дітей одне до одного досить часто буває агресивним; • більш різноманітне харчування; • окремі приміщення; • підвищення зарплати через постійні зміни в системі оподаткування, збільшення орендної плати та податків; • не могу відповісти (мабуть вам вдалось вирішити майже все); • можливість навчати більшу кількість дітей.
<p>5. Які переваги приватної освіти над державною?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальний підхід, маленька чисельність у групах і класах, 5-тиразове харчування; • більш швидкий розвиток дітей, більш доброзичливе ставлення до тих, хто оточує; • ставлення вчителів-вихователів до дитини як до особистості; • маленькі групи і класи, забезпечення всебічного розвитку, індивідуальний підхід; • індивідуальний підхід до дітей, унаслідок чого забезпечується гармонійний розвиток дітей • створення комфортних умов для педагога; • дає можливість поєднувати традиційні форми навчання з нетрадиційними, що підвищує інтерес дітей до навчання і дає можливість розширити обсяг навчального матеріалу; • розширена програма навчання; • безболісне навчання; • розвиток духовних якостей та підтримка дитячого здоров'я; • можливість запровадження новітніх методик.
<p>6. Які недоліки приватної освіти порівняно з державною?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • висока вартість; • неконтрольована тенденція до підвищення оплати.

ковий період висуває свої завдання і відповідно потребує своїх засобів для їх розв'язання. Тому найбільш оптимальний вихід із проблеми безболісного переходу дітей з дошкільного закладу до школи ми бачимо в навчально-виховному комплексі, у якому можна створити найсприятливіші умови життя і навчання майбутніх школярів.

Бо:

- він є відокремленим навчальним закладом із своєю позитивною атмосферою та своїм ритмом роботи, близьким до домашнього;
- має єдиний педагогічний колектив, який працює над розв'язанням поставлених спільних завдань, з єдиним підходом до дітей та навчально-виховного процесу;
- це колектив кількох поколінь дітей і дорослих, об'єднаних буднями, святами, традиціями;
- учні початкових класів у НВК найстарші, що позитивно впливає на організацію спілкування, соціальної адаптацію, вияв активності;
- старші дошкільники набувають досвіду переходу до навчання в шкільні класи плавно, без негативного ставлення до такої події. Усе здійснюється на їхніх очах.

У "Гармонії" навчаються і виховуються діти від двох до десяти років. Ми працюємо з 8-ї години ранку до 8-ї години вечора в режимі школи повного дня. Для дітей організоване 5-тиразове харчування. Музику, хореографію, працю, англійську мову, фізкультуру, плавання, малювання, театральну діяльність, психологічні тренінги викладають ті самі педагоги, що й у дошкільних групах. Це дає змогу здійснювати чітку і стабільну наступність між дитсадком і школою. Для педагогів обох ланок запроваджено спільні наради, розподіл доручень і завдань. За час роботи з 1998 року в НВК виробилися свої закони і традиції: свята, конкурси, розваги, тематичне планування. Тож дошкільники достеменно обізнані зі шкільним життям і не бояться першого класу. А педагоги – дошкільники створюють усі передумови для кращого входження маленьких учнів у повноцінну навчальну діяльність.

Тут насправді здійснюється реалізація принципу системи неперервної освіти – дошкільля і початкова школа – єдиною метою – розвиток особистості, життєвої компетентності дитини, спрямування її на творчість і самореалізацію. Початкова школа продовжує лінію дошкільного розвитку, закріплює і розвиває в умовах шкільного виховання надбання дошкільного дитинства. Отже, тут є прекрасна можливість почати в дитячому садку, не перериваючись і не повторюючись, продовжувати в школі за єдиними вимогами.

В основу закладу покладено авторську концепцію ст. н. співробітника АПН України К.І. Стрюк, особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання дітей від двох до десяти років, що базується на любові і повазі до дитини, яка стоїть у центрі педагогічної системи.

Найголовнішим виховним завданням ми ставимо виховання відчуття соціальної відповідальності особистості. Результатами експериментів, виконаних у різних країнах світу, встановлено пряму залежність позитивної самооцінки та соціальних проблем. Позитивна самооцінка – це вакцина проти різних соціальних бід: підліткової вагітності, наркоманії, конфліктних взаємин у сім'ї. Підвищується успішність у школі. Дитина може прийти до позитивної самооцінки в будь-якому віці. Соціальна та особиста відповідальність стануть невід'ємною частиною їхнього існування. Виховання самооцінки – це потрібна умова для розвитку особистості, прийняття, оцінювання особистої значущості самого себе.

На **першому етапі** (початок освіти, 2-6 років) ми хочемо домогтися розвитку природних задатків дітей, активізації пізнавальної та фізичної діяльності, дати різнобічну підготовку до розширеної програми з використанням груп вирівнювання.

На **другому етапі** (загальноосвітня середня школа I-го ступеня) – засвоєння програми середньої школи та циклу додаткових предметів.

За потреби переходу до звичайної школи у дітей не буде браку знань, що могло б привести до психологічного дискомфорту.

Крім різних форм обов'язкових навчальних занять, у садку проводяться заняття за вибором батьків, що передбачені планом і спрямовані на задоволення інтересів дітей, їхнє виховання та розвиток творчих здібностей і обдарувань.

План занять в обраному типі школи-дитсадка, в основному, зорієнтований на “Базовий компонент дошкільної освіти” та програми середньої загальноосвітньої школи (1-4 класи), але має свою специфіку.

Перше – це наповнюваність груп/класів дітьми/учнями: їх 10-12. Цей фактор дає можливість більш повноцінно і раціонально використовувати час для виховання і навчання: можна проводити інтегровані заняття, включаючи: завдання природничого характеру, ознайомлення з навколишнім світом, працю, гру, використовуючи при цьому художню літературу різної тематики та підпорядковуючи запланований матеріал мовленнєвому розвитку дітей. Практично підгрупа дітей (12) щодо загальноприйнятої наповнюваності групи/класу (20-25) має можливість адекватно сприйняти повноцінну, пов'язану з нею за змістом інформацію. Можливим є варіант об'єднання двох підгруп в одне заняття залежно від його спрямування. Вони можуть бути у вигляді ігрового сюжету, мандрівки, екскурсії тощо.

Оптимальна кількість дітей у групі/класі дає можливість, крім того, вихователю/вчителю як завгодно гнучко організувати дітей/учнів для нормального розвитку (за рівнем розвитку, індивідуально, за інтересами, симпатіями тощо). Так фізична культура проводиться двічі на тиждень в залі, в теплу пору року на свіжому повітрі у формі рухливих ігор, плавання у басейні та ін.

Визначені для навчання грамоти заняття можуть бути включені в інтегровані. Взагалі, завдання, визначені на два заняття, можуть бути органічно поєднані в одне.

По-друге, виграшним у плані раціонального використання часу є застосування нових технологій, а саме: згідно з методикою М.О. Зайцева,

наприклад, ефективність навчання набагато скорочується, якщо допустити, що 2-3-річна дитина може читати складами, а то й цілими словами. Те саме можна сказати про використання методики читання В.О. Сухомлинського, Ш.О. Амонашвілі. Не кажучи вже про мікрозаняття за М. Мотессорі, які тривають всього 1-1,5 хвилини.

Отже, розмаїття форм організації дітей/учнів (від двох підгруп та індивідуального з кожною дитиною), використання найвищих досягнень світової педагогіки не забаряться з результатами.

На сьогодні йде розробка **наскрізного планування** з дітьми. Воно цікаве системністю, органічністю, єдністю, нерозривністю, зворотним зв'язком, тобто адекватним дитячим сприйняттям, накопиченням дитячих почуттів, уявлень, навичок, бажань, збудженою пізнавальною активністю, розвивальним характером пізнання – все це **реальна** характеристика **реальних** дітей. Розробляючи нове планування, не помітили того, що наскрізне тематичне планування роботи з дітьми є нічим іншим, як відомим на сьогодні “модульним навчанням”. Визначення модулів (тем), розвитку їх і адаптування до дитячої психіки – цікава, перспективна робота з дітьми.

Третє. Дитячий садок-школа “ГАРМОНІЯ” широко використовує вибір дитиною діяльності. Це в свою чергу теж вносить зміни у щоденний розподіл занять. Їх може бути більше чи менше, залежно від вибору дітей. Цей підхід передбачений програмою “Перші кроки”, розробленою Центром дитячого розвитку Джорджтаунського університету в складі: Керол Сіфілд, Джуді Ротшильд Столберг, Роксен Кауфман, Крістен Хансен та ін. Співпрацюючи з американськими колегами як директор Програми з 1994 року, М.В. Булдович набула позитивного досвіду за цією Програмою.

Робота з цими програмами потребує спеціально організованого навчального середовища, гнучкого розподілу дня, зручного для батьків і дітей, невеликої наповнюваності груп і класів.

Оригінальна побудова навчального середовища передбачила заповнення дня цікавою діяльністю та навчанням з використанням рухового режиму. Бо коли дитина задіяна всім тілом, вона менше стомлюється, може змінити його позицію, відпочити, коли потрібно. Нова методика побудови навчального процесу орієнтована на розвиток кожної особистості дитини як індивіда. А це вже є нова методична технологія.

Діти мають право вибору діяльності, активно навчаються і граються, виконують завдання на розвиток творчого потенціалу, почувають себе розкуто і комфортно.

У 2004 р. НВК ДСШ “Гармонія” уклав договір і розпочав співпрацю з лабораторією гігієни дітей та підлітків Київського інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України з дослідження результатів роботи за розробленим режимом та навчальним планом ДСШ. Попередні висновки цих досліджень свідчать, що створений ДСШ план і режим роботи дозволяють максимально реалізувати індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням психологічних, функціональних можливостей та стану здоров’я кожного учня. Психологічні дослідження показали, що в НВК ДСШ “Гармонія” 83% дітей мають сприятливий психоемоційний стан та низький рівень шкільної тривожності, що свідчить про створення в ДСШ сприятливих умов для навчально-виховного процесу.

Основна причина навчального перевантаження учнів, за словами директора Інституту психології АПН України, академіка-секретаря відділення психології, вікової фізіології та дефектології, академіка АПН України Сергія Максименка, — це не насиченість навчальних програм, а недосконалість техніки навчання, яка досить часто ігнорує не лише психофізіологічні, а й суто психічні особливості психічного здоров’я учнів*. За останніми даними вчених усього світу, справжніми причинами шкільного

перевантаження є не кількість уроків на тиждень (у колеґії Павла Галагана в м. Києві ще в кінці XIX ст. було 80 уроків на тиждень) і перевантаження навчальних програм, а нецікава, немотивована подача навчального матеріалу, неможливість досягти успіху і бути оціненим, відсутність індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням його психофізіологічних особливостей, вдавність роботи (леґарство), відсутність комфортних умов для навчання.

Враховуючи особливості діяльності закладу як школи повного дня, навчальні заняття в ДСШ “Гармонія” проводяться за навчальним планом, який передбачає збільшення навчального навантаження, але за рахунок дотримання відповідних умов — режиму праці і відпочинку, чергування різних видів навчальної діяльності, використання методик розвивального творчого навчання, наявності у кожного класу своєї навчальної кімнати, п’ятиразового харчування та постійного медобслуговування з розгорнутою системою профілактичних заходів, навчання в класах до 12 учнів та підгрупах, максимально індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням його психофізіологічних особливостей, співпраці з шкільним психологом, створення атмосфери взаєморозуміння і взаємоповаги, співпраці і співтворчості між педагогічним і учнівським колективами — діти не відчувають стомлення та показують добрі результати.

Дослідження, здійснені в НВК ДСШ “Гармонія”, свідчать про те, що проведення уроків у групах від 6 до 12 учнів та при модифікованому навчальному розкладі з урахуванням усіх вищезазначених умов, створених у ДСШ, дозволяє інтенсифікувати навчальний процес, при цьому не погіршується стан здоров’я, не понижуються функціональні та адаптаційні можливості організму учнів.

Наш “Дитячий садок-школа “ГАРМОНІЯ”, як і всі альтернативні освітні заклади, має цілеспрямоване призначення: задовольнити потреби держави, батьків, дітей у конкретній системі освіти. Наше завдання — задовольнити ці потреби з найбільшою ефективністю.

* Див. статтю в нашому журналі на с.19 (№4 за 2002 р.).

ПАРТНЕРИ В ОСВІТІ.

СВІТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІГОР КиМУ

Управління
школою

Партнерство в освіті – це педагогічний діалог однодумців, об'єднаних спільною ідеєю, пошуків шляхів розвитку інтелекту старшокласників, надання нового імпульсу в процесі самореалізації та самоствердження творчого потенціалу учнів.

Зустрічі однодумців – партнерів в освіті – це завжди взаємне збагачення ідеями, технологіями, новаторськими підходами в реалізації освітніх завдань. Ідея інтелектуальної гри одразу знайшла прихильників.

Тісна співпраця середніх загальноосвітніх навчальних закладів із Київським міжнародним університетом створює умови для виявлення талантів, обдарувань у кожній дитини, а інтелектуальна гра як спільний інтелектуальний проект – є ефективним засобом вираження інтелекту, дає новий імпульс розвитку особистості.

Інтелектуальні ігри збирають творчу молодь, вчителів, керівників – усіх, хто має на меті пошук шляхів духовно-інтелектуального становлення, самовдосконалення та самоствердження особистості.

Програма проведення інтелектуальних ігор передбачає і презентацію КиМУ як вищого навчального закладу для підготовки політичної та національної еліти держави, а також середніх загальноосвітніх навчальних закладів, які представляють свої команди.

Спільний інтелектуальний проект об'єднує партнерів, зацікавлених в оновленні змісту і форм інтелектуальної діяльності, у розвитку її нових напрямів.

Сама ідея інтелектуальної гри є **центром**, який організовує учасників творчого проекту, допомагає *узгодити*

принципові підходи до реалізації проекту, рівень вимог *передбачає* єдність поглядів, *дозволяє розробити* той технологічний ланцюжок у діях, який неодмінно приведе до позитивного результату. Ідея є **імпульсом, поштовхом** для подальшої спільної інтелектуальної діяльності.

Ідея передбачає лише *добровільність*, тому це *вільне* виявлення творчості є запорукою **успіху** спільного проекту.

Напрямами співпраці середніх загальноосвітніх закладів з Київським міжнародним університетом і є реалізацією ідеї неперервної освіти, проголошеної в Національній доктрині **“Освіта України в ХХІ ст.”**.

Інтелектуальні ігри вперше розроблено для презентацій КиМУ, його окремих факультетів, спеціальностей та самопрезентації старшокласників, майбутніх абітурієнтів. Активна інтелектуальна ігрова діяльність дозволяє молоді *яскраво проявити себе, виявити* свої знання, вміння *відстоювати* свою точку зору в гострих дискусіях, під час презен-

**Світлана
РУДАКІВСЬКА**

Проректор з питань довузівської підготовки Київського міжнародного університету

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Директор школи, дітяю, гімназії № 2/2005

тації домашнього завдання. Самоствердження та самореалізація старшокласників ефективно відбувається в рамках інтелектуальних програм КиМУ, що допомагає їм *самовизначитися* щодо майбутньої спеціальності, випробувати себе в майбутніх *соціальних ролях*.

Інтелектуальна гра виконує важливу **виховну функцію**, утверджує позитивні цінності для молоді, прагнення до інтелектуальної діяльності, до знань.

Інтелектуальна гра для КиМУ – можливість у дієвій формі представити найважливіші принципи діяльності вищого навчального закладу:

- особистісно-зорієнтованого навчання;
- принципи педагогіки життєтворчості;
- важливість фундаментальної підготовки для вступу до КиМУ;
- визначення пріоритетів в інтелектуальній діяльності тощо.

На інтелектуальній грі створюється та *ситуація успіху*, яка дозволяє відчути комфортність у спілкуванні та в процесі ігрової діяльності; зняти психологічну напругу.

Досвід проведення інтелектуальних конкурсів у Київському міжнародному університеті свідчить про їхню перспективність для досягнення нової якості освіти.

Інтелектуальні ігри Центру довузівської підготовки дозволяють ефективно здійснювати відбір талановитої, молоді.

Важливим в інтелектуальних іграх є те, що знання змінюють свою традиційну роль. Щоденне здобуття знань стає для учнів буденним заняттям, а в інтелекту-

альних іграх знання – важливий інструмент розв'язання життєвих проблем, бо вони асоціюються з успіхом у житті, а успіх – це перемога.

Інтелектуальні конкурси змінюють і роль учителя, оскільки під час гри потрібно публічно виявляти знання, для вчителя важливо, щоб його учні виявили знання якомога краще і учні також намагаються вивчити матеріал глибше, бо від їхніх виступів залежить успіх усєї команди.

У результаті інтереси вчителя і учня збігаються, тому що обидві сторони зорієнтовані на успіх, зростає і працездатність, і ступінь засвоєності матеріалу, і рівень самостійної роботи, і творча віддача. Активізується й інтелектуальна діяльність учня, його емоційний стан, прояв його почуттів досягає найвищого рівня, а сама інтелектуальна гра ще посилює ці емоції й почуття відчуттям насолоди власне від гри. Тому вчитель стає порадником і консультантом, з позиції інформатора переходить на позицію фасилітатора, який активно спрямовує діяльність учня щодо самостійного пошуку знань.

Інтелектуальні ігри приваблюють старшокласників новизною форми, можливістю проявити себе, самоствердитись у вищому навчальному закладі, здобути додаткову освіту та переконатись у правильному виборі своєї майбутньої професії.

Всеукраїнські інтелектуальні ігри є першим кроком до студентських інтелектуальних змагань:

- *на факультеті міжнародних відносин* – парламентські дебати, сту-

Радимо скористатися у своїй роботі книжкою “Інтелектуальні ігри КиМУ: досвід, уроки, перспективи”, яка щойно вийшла друком у видавництві університету

дентський суд, міжнародні судові змагання, міжнародний конфлікт;

- *на юридичному факультеті* першокурсники змагаються з основ римського права, студенти цього факультету не лише є учасниками, але й ініціаторами Всеукраїнських студентських змагань.

Чим відрізняються інтелектуальні ігри від інших інтелектуальних змагань?

Усі роздуми над цим питанням можна сконцентрувати за *п'ятьма рівнями*:

- **Організаційний.** Організатори дуже постаралися. Приваблює динамічність, стрімкий темп гри, масштабність, рівень підготовки і проведення.
- **Психолого-педагогічні умови.** Атмосфера гри доброзичлива, без негативних емоцій, спокійна, без метушні, що дозволяє сконцентруватися на завданнях. Інтелектуальні ігри відрізняються людяністю, в інших – споживацьке ставлення.
- **Інтелектуальний.** Це свято знань, тому що інтелектуальна гра дозволяє яскраво продемонструвати знання. До учасників гри висуваються набагато вищі вимоги. Гру розроблено згідно з рівнем інтелекту старшокласників і вище, вона дає можливість усвідомити, що слід працювати для підвищення свого рівня знань. Авторитетне журі дозволяє забезпечити об'єктивність в оцінюванні конкурсів.
- **Особистісно-зорієнтований.** Така гра, її результати допомагають підняти самооцінку кожного учас-

ника, дають упевненість.

- **Успішність гри.** Гра може вважатися успішною тоді, коли на перше місце буде поставлено інтереси учасників, а не організаторів, в ідеалі – інтереси двох сторін повинні збігатися.

Але багато учасників відмічають, що не можуть порівняти, тому що такі ігри проводяться на рівні школи та міста рідко.

Досвід проведення інтелектуальних ігор доводить, що вони відкривають радість навчання – а отже, відкривають новий світ, великий, цікавий – світ інтелекту, творчості, світ майбутнього.

Тому **гра** – це *надійний шлях із світу дитинства до світу дорослих, де потрібно зберегти цілісність світосприйняття, ціннісні життєві орієнтири, сміливе прилучення до ігрової діяльності.*

Дана проблема висвітлювалася у нашому журналі раніше – див. 4, 2004, с. 72.

Наше головне завдання – пошук, відбір, підготовка інтелектуально розвиненої, обдарованої моделі, тому в 2004–2005 навчальному році ми розширили коло інтелектуальних пропозицій, пропонуємо старшокласникам інтелектуальні змагання:

- на юридичному факультеті – “Ерудити правознавства”;
- на факультеті міжнародних відносин – “Шанс”, “Як стати президентом”, “Як стати дипломатом”, “Вибір”;
- на економічному факультеті – гра “Менеджер”;
- на спеціальності “Міжнародна інформація” – конкурс комп’ютерних презентацій;
- на спеціальності “Країнознавство” – вікторина “Захопливе країнознавство”;
- на соціально-психологічному факультеті – інтелектуальна гра “Довіра”;
- на факультеті журналістики та кіно-, телемістцтва – гра “Creative-media”;
- на факультеті лінгвістики – гра “Mr. Know-All”;
- на факультеті політології – інтелектуальна гра “Як стати мером”, “Як стати лідером”;
- загальноуніверситетські – конкурс проєктів моделі “Україна – країна моєї мрії”;
- Всеукраїнська “Універсіада”;
- Всеукраїнська олімпіада “Абітурієнт”.

Управління
школою

РОЗДУМИ ПРО СУЧАСНУ ОСВІТУ

Що таке сучасне суспільство? Це суспільство, яке здебільшого вміє користуватися Інтернетом? Чи це суспільство, яке не звертає уваги на титули та звання, на наявність у прізвищі людини, наприклад, часточок “де”, “да”, що вказує на її шляхетне походження і, отже, виводить її над масою, яка складає це саме суспільство? Можливо, це суспільство, яке чітко розуміє, що головне в людині — не те, скільки має грошей на банківському рахунку, а те, якою вона є, що вона являє собою? Тож можемо зробити висновок, що це суспільство, яке сповідує сучасні цінності. Але які цінності є сучасними? До таких звичайних і усталених, як добро, любов, сім'я, сучасне — в справжньому сенсі цього слова — суспільство додає таку відносно “молоду” цінність, як свобода. Але як треба розуміти свободу? Як безконтрольність і вседозволеність — “що хочу, те й роблю”?

Насамперед свобода передбачає наявність і, що найголовніше, гарантованість свободи вибору. Людина повинна мати спектр можливостей, з якого вона може обирати те, що їй до вподоби. Ми робимо вибір щоденно і безліч разів на

добу, наприклад, коли обираємо, у якій крамниці купувати продукти до столу чи як організувати відпочинок нашої родини: купити квитки в театр чи піти на прогулянку до лісу. Але іноді ми робимо вибір, від якого залежить багато чи навіть дуже багато: коли ми обираємо професію, коли ми намагаємося з'ясувати для себе, з якою людиною ми хочемо прожити життя... У певних випадках вибір людини залежить виключно від самої людини і держава тут, як кажуть, ні до чого, але досить часто бувають ситуації, коли суспільство і держава втручаються в наше життя і до певної міри зумовлюють його. Кількість цих ситуацій є дуже великою, їх вагомість коливається від незначної до істотної. Однією з таких вагомих ситуацій є отримання освіти.

Добре було в радянському суспільстві: всі діти мали в семирічному віці піти до школи, провчитися десять років, отримати атестат, далі — вирішувати за бажанням, чи вступати їм до вищої школи чи зупинитися на тому, що вони вже мають. Усе декларувалося як рівне та доступне для всіх, тож всі почувалися спокійними та задоволеними. Насправді всі знали, що є школи для дітей “еліти” (зокрема, номенклатурної), але на офіційному рівні про це мовчали, неофіційно розмовляючи виключно “на

**Марія
КУШНАРЬОВА**

Викладач історії та світової культури ЗНЗ „Гуманітарна гімназія „Гармонія”, кандидат філософських наук

ДОБРЕ СЛОВО
ПРО ПРИВАТНУ
ОСВІТУ

Директор школи, ліцею, гімназії № 2 2005

кухня”. В містах якість освіти була однією, у селах – іншою, а в межах міста також були центральні школи та ті, що подалі, були т. зв. “з поглибленим вивченням англійської мови”, і – теоретично – до таких шкіл могли потрапити всі, але насправді – далеко не всі і це теж відомо. Як би там не було, але всіма цими школами опікувалася держава і це створювало видимість “рівних можливостей”. Якість освіти в радянській школі залежала від багатьох причин – наприклад, від особистості директора, від місця розташування школи і того, хто там живе, від традицій. Автор цієї статті, наприклад, три класи закінчила в одній школі, а потім мама вирішила перевести мене до іншої, про яку ходили чутки як про “хорошу”. На заваді став інший район міста (“У вас є свої школи”) і питання вирішилося позитивно тільки після знайомства директора “хорошої” школи з виключно “п’ятирічним” табелем. Оцінюючи те, як склалося моє життя далі, я сказала колись своїй мамі, що вона зробила принаймні один безперечно мудрий крок – це коли вона вирішила перевести мене до цієї “хорошої” школи, що тим більше дивує мене, оскільки табель в мене був справді “п’ятирічний”, тож моя мама ніби й не повинна була мати причин хвилюватися. Але добрі наміри моєї мами могли закінчитися нічим, якби не було в нашому місті цієї “хорошої” школи, у якій я, до речі, відразу почала отримувати суцільні “четвірки”, на що моя мудра мама реагувала схвально і конструктивно.

Отже, принаймні, у моєму житті наявність вибору відіграла безперечно позитивну роль. Виходячи, знову таки, з того, як склалося моє життя далі, я можу зробити висновок, що для мене вирішальну роль мала наявність вибору саме в освіті. Широко розуміючи життєві колізії, думаю, значення вибору освіти є очевидним взагалі для кожного. До певної міри це розуміли вже за радянських часів, тому й з’являлися спеціалізовані фізико-математичні чи вже згадані

“англійські” школи, так само як школи для дітей, що страждали на певні хвороби. Не існувало в нашій тодішній державі шкіл, що працюють за методикою Монтесорі, чи таких, що пропагують вальдорфську педагогіку. Про існування таких шкіл пересічні батьки й не здогадувалися. Але освітяни про них знали і, безперечно, їм було цікаво і як людям, і як професіоналам, що приховується за цими іменами і назвами. Попри брак інформації – читали, розпитували, намагалися щось дізнатися... Незважаючи на велику кількість позитивних рис, радянські школи мали свої очевидні недоліки, які треба було виправляти, що впродовж радянського часу спричинило низку спроб реформ шкільництва.

До певної міри ця реформа відбулася в пострадянський період, але суттю її є не тільки й не стільки реконструктивні зміни, скільки саме конструктивні, сенс яких – не в реорганізації старого, а у створенні нового. Цим “новим” в умовах сучасної України стали інші школи, які зазвичай представляють іншу форму власності, тобто приватну.

Ставлення до приватних шкіл є неоднозначним. Головне, що їм закидають, – те, що приватні школи – це “школи для багатих”. Відтак робиться висновок про те, що головними ознаками приватних шкіл є, поперше, набагато ліпші, ніж в державних школах, умови (приміщення, харчування тощо), по-друге, менша кількість учнів у класах, звідси, зрозуміло, більшою є увага до кожної дитини, що “середньостатистичним” батькам не може бути неприємно, по-третє, те, що на жаргоні називається “наворотами” батьків та дітей, що, навпаки, “середньостатистичним” батькам приємно бути не може. Чомусь мова не йде про якість навчання, про методики та підходи. Тому зрозумілою є реакція певної частини суспільства на появу приватних шкіл: з одного боку, вони, як все, що “не для всіх”, викликають заздрість, з другого боку, вони викликають ба-

жання викрити, розвінчати, довести, що “нічого такого, за що варто платити такі гроші, там немає”. І знову постає одвічне питання: “Де істина?”

Істина – в багатоманітті. Є державне – а поряд з ним є приватне. Це погано? Поклавши руку на серце, заходячи в магазин по продукти, чи сильно ми переймаємося проблемою: цей магазин приватний чи державний? Купуючи картоплю чи сир в жіночки на ринку, ми абсолютно не страждаємо від того, що платимо гроші їй, а не державі. Чому тоді приватна освіта викликає опір? Тому що тут мова йде про дітей. Про наших дітей. І нам від початку неприємна думка, що ми не можемо заплатити за навчання дитини в приватній школі, тож це – опосередковано – докір нам, батькам. А з другого боку, ми змушені обирати, а вибір – це завжди відповідальність. Чи готові ми до вибору і до відповідальності за результати нашого вибору?

За великим рахунком, у цьому полягає одна з найхарактерніших рис сучасного етапу розвитку нашого суспільства. За відносно короткий період, якихось десять-п’ятнадцять років, наші громадяни зіткнулися з масштабною проблемою вибору, причому в усіх сферах соціального життя, зокрема, в галузі освіти. Як відреагувало на цей масштабний вибір суспільство? По-різному. Хтось, кому, можливо, пощастило, або просто час створив умови для того, щоб проявилися здібності до підприємництва, які до того дрімали чи були в зародковому стані, зміг досягти того самого згаданого вже банківського рахунку з кількома нулями, хтось тримається на плаву завдяки щоденному наднапруженню всіх можливих і неможливих сил, бігаючи по кількох роботах, хтось шкодує за втраченим радянським добробутом... Ситуація справді складна і для психіки, і для здоров’я, і для традиційних цінностей. Але, як сказано у відомому вірші: “Часи не вибирають, у них живуть і вмирають”. Наше завдання – вижити саме в цьому часі, який

нам дістався. Крім того, ніде правди діти, життя одне і хочеться його прожити якомога краще. І тому, на мій погляд, варто спробувати знайти в цьому нашому часі принади (а вони такі є!), щоб у такий спосіб примиритися з ним і з тими реаліями, які вже є, і, можливо, спробувати мінуси перетворити на плюси. Для початку спробуємо зрозуміти плюси такого явища, як приватна освіта.

Насамперед варто зауважити, що приватна освіта ніколи не встановить монополію на освіту, хоча б виходячи з того, що справді не всі батьки можуть платити гроші за освіту дитини. За кількістю приватних шкіл не буде більше, ніж державних. Тому приватна освіта завжди залишиться варіантом, який просто збільшуватиме спектр того самого вибору, який повинен бути в кожного вільного громадянина. Держава завжди триматиме більшість, як це відбувається в будь-якій країні.

З другого боку, приватна освіта, кому погано від того, що існує приватна школа? Чи було погано від цього хоча б одній дитині? Можуть виникати ситуації конфліктів між батьками і керівництвом школи, або між учнями одного колективу. І що тоді роблять батьки? Вони просто переводять дитину до іншої школи, приватної чи державної, у такий спосіб знову-таки реалізуючи право того самого вибору. А от чи було якійсь дитині добре від того, що існують приватні школи? Безумовно. Всі діти, які закінчили приватні школи (а їх за роки існування приватної освіти – багато), провели в них свої далеко не найгірші в житті роки, отримали знання, зустріли хороших друзів – так само, як і всі їхні однолітки. І якщо дітям було добре, то чи варто сварити когось? Можливо, краще подякувати?

Інша справа, що приватна школа самим характером свого існування від початку змушена була відстоювати право на життя, оскільки приватній “платній” школі завжди існувала альтернатива в особі державної “безплатної”, і тому приватні змушені були

весь час доводити всім — і батькам, і освітянам, і собі, що вони можуть пропонувати те, за що варто платити гроші. Тому приватні школи весь час працюють над своїм обличчям, над своєю суттю. Через це приватні школи (причому кожна) перетворилися, по-перше, на заклади, які відрізняються від інших шкіл і концептуально і методичними прийомами. Вони особливі і тримаються за цю свою особливість. До речі, державні школи, які себе поважають, так само дбають про збереження своєї шкільної індивідуальності, плекаючи старі традиції та засновуючи нові. Альтернативність приватної освіти з часом вже привела до того, що приватні школи перетворилися на інноваційні центри навчальної діяльності, які можуть і реально пропонують іншим нові підходи до навчання, нові форми організації навчального процесу, нові види навчальної діяльності. Вагома концентрація інновацій, у свою чергу, призвела до того, що приватна школа виконує до певної міри прогностичну функцію в справі формування нової освіти майбутнього суспільства. Ця функція полягає у випередженні, у розробці тих понять та поглядів, які з часом стають на порядку денному сучасного українського суспільства. Ми зараз говоримо про толерантність, яка полягає насамперед у повазі до думки іншої людини, яка відрізняється від нашої, до її поглядів, до її настанов; про посилену увагу до дотримання прав людини і дитини; про багатокультурність, яка полягає у створенні рівних можливостей отримання знань, збереженні і розвитку національних мов. Всі ці проблеми почали розроблятися приватною освітою від початку її існування і приватні школи можуть запропонувати свій цікавий погляд на методи виховання цих якостей не тільки у своїх вихованців, а в усіх дітей України.

Чому приватні школи приділяють таку велику увагу толерантності і різним її проявам? Тому що приватні школи за своєю специфікою мають справу з різними дітьми. Усім відомо,

що є діти, які внаслідок певних обставин життя, рис особистості потребують більшої уваги, специфічного підходу, особливого ставлення. Дорослі дуже добре розуміють, що таке стрес, і — цілком природно — дитина може іноді надто гостро реагувати на стресові ситуації, через що вона може просто некомфортно почуватися у великих колективах ровесників. Проходячи крізь стресові ситуації, ми на власному досвіді розуміємо, що таке толерантність і навіщо вона потрібна. Кожна дитина має право жити і кожна дитина має право на розуміння. Безумовно, державні школи вирішують такі самі завдання, але те, що приватні школи є невеликими, якраз створює умови, які видаються прикладними для батьків саме такої дитини — можливо, конфліктної, можливо, своєрідної, можливо, нетипової. Тож приватна освіта, по суті, допомагає всьому українському суспільству виконувати завдання створення стартового майданчика справді для всіх дітей нашої держави. Що вона за цю допомогу хоче?

Не грошей. На одному освітянському зібранні прозвучала така фраза: “державна школа — пасербиця держави”, і це якоюсь мірою відображає дійсність, але ж приватна школа, яка за визначенням існує не на державні кошти, навіть не пасербиця. Приватна школа нагадує, якщо дати волю фантазії, Робінзона Крузо, який існував на своєму острові за принципом: “що власноруч зробив, те й маю”. **Приватна школа не відбирає в державних шкіл кошти, вона існує на інвестиції батьків**, а батьки, що вчать дітей у приватних школах, за останні роки істотно змінилися.

Відійшли у минуле анекдоти про малинові піджаки, оскільки відійшли в минуле ті шалені і шалено легкі, тому часом брудні гроші, які справді існували ще років десять тому. Тепер батьки, які платять за освіту дитини — це не ті нахабнувати метелики, які раптово виникали з небуття зі своїми тисячами та мільйонами і могли кидати їх на вітер, бо в них паморочи-

лася голова від самозакоханості. Зараз ці люди дуже добре знають, чого вони хочуть, вони усвідомлюють, що вони не каліфи на годину, і прагнуть, щоб їхні діти були і прямо, і опосередковано справжніми спадкоємцями, тому вони повинні мати щось у голові, тому вони повинні працювати довго і наполегливо. І тому цих батьків цікавить не тільки і не стільки, які меблі стоять у класі, де вчиться дитина, скільки те, що вона в цьому класі чує і що з цього розуміє і запам'ятовує. Тому приватним школам, власне, і доводиться весь час дбати про свій внутрішній зміст, про його збереження та урізноманітнення.

І останнє. Приватна освіта в Україні з'явилася не після здобуття незалежності. Вона має дуже глибокі корені і славні традиції. Як приклад, причому всім відомий, можна навести Острозьку академію, "відверто" приватний навчальний заклад, заснований ще в XVI столітті коштом і прагненнями князя Костянтина Острозького, якого іноді називали "некоронованим королем України". Князь, будучи сам людиною високої освіти, створив навчальний заклад європейського рівня. У тодішньому Московському царстві такого закладу не було. Але це було давно, тоді все було не так, тому якось не вражає, зрештою, в некоронованого короля могли бути свої примхи, хіба ні? А от в XIX столітті подружжя Галаганів заснувало в Києві приватну школу – Колегію Павла Галагана, яка подарувала Україні і світу Агатангела Кримського – цю виняткову зірку сходознавства, і ціле сузір'я діячів найрізноманітніших галузей науки.

Тож що варто робити? Глузувати, зневажати, не помічати? Хоча мені здається, що якби зараз – та машину часу, хто з освітян відмовився б подивитися, як вони в цій колегії вчили? Принаймні тому, що просто цікаво. І наскільки біднішими ми були б без Кримського і без цієї Колегії, без історії та минулого, без традицій, які зумовлюють сучасність.

ЯК ОБ'ЄКТИВНО ОЦІНИТИ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Управління
школою

Закон України “Про загальну середню освіту” (1999 р.) заклад основи сучасного реформування освіти в нашій молодій державі. Одним з найважливіших завдань реформи освіти, яка здійснюється в Україні, є створення умов не лише для зміцнення інтелектуального потенціалу нації, всебічного розвитку і формування творчої особистості кожної дитини, але і для збереження фізичного, психічного і духовного здоров'я нації. Згідно з Концепцією загальної середньої освіти в Україні, школа є „основним соціальним інститутом, що робить вирішальний внесок у ... забезпечення духовного здоров'я нації”.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті головною метою визначає створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, а також визначає пріоритети державної політики в розвитку освіти. Одним із найважливіших є формування через освіту здорового способу життєдіяльності учнівської молоді. Саме тому чи не вперше в історії України система освіти має забезпечувати умови формування здоров'я та здорового способу життя учнівської молоді.

Загальновідомо, що здоров'я дорослих формується в дитячому віці, і значні успіхи в його зміцненні можуть бути досягнуті лише за умов впровадження своє-

часних профілактичних заходів серед підростаючого покоління.

У той же час в Україні за останні роки зміст навчальних програм значно ускладнився, їх обсяг зріс майже у 1,5 рази. Складається враження, що збільшення навантаження на сучасних учнів може привести до збільшення передпатологічних та патологічних станів у дітей та зниження в них рівня здоров'я.

Основна ж причина навчального перевантаження учнів, за словами директора Інституту психології АПН України, академіка-секретаря відділення психології, вікової фізіології та дефектології, Сергія Максименка, — це не насиченість навчальних програм, а недосконала технологія навчання, яка досить часто ігнорує не лише психофізіологічні, а й суто психологічні особливості психічного здоров'я учнів.* За останніми даними вчених усього світу справжніми причинами шкільного перевантаження є не кіль-

* Див. статтю в нашому журналі на с.19 (№4 за 2002 р.)

Надія СИСОЄНКО

Завідувачка лабораторії навчальної діяльності дітей ІГМЕ АМН ім. О.М. Марзеєва, кандидат медичних наук

Олександр ПРОКОПОВИЧ

Головний спеціаліст, лікар-технолог АТ Медінвест-проект, кандидат медичних наук

Грина БАРМАТОВА

Директор ПШ „Співтворчість” м. Києва

Директор школи, дітяю, гімназії № 2/2005

кість уроків на тиждень (у Колегії Павла Галагана в м. Києві ще в к. XIX ст. було 80 уроків на тиждень) і перевантаження навчальних програм, а *нецікава, немотивована подача навчального матеріалу, неможливість досягти успіху і бути оціненим, відсутність індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням його психофізіологічних особливостей, видимість роботи (ледарство), відсутність комфортних умов для навчання.*

В умовах реформи розширюється мережа навчальних закладів нового типу. Поряд з масовими загальноосвітніми навчальними закладами великого поширення набувають освітні заклади нової формації. І найбільш характерною особливістю їхньої діяльності є впровадження педагогічних інновацій. Інноваційні методи спрямовані у першу чергу на забезпечення розвантаження учнів без зниження загальноосвітнього рівня і створення умов для підвищення стану фізичного та морального здоров'я. Певне місце в цьому процесі займають приватні школи.

У Головному управлінні освіти і науки м. Києва на базі приватної загальноосвітньої школи „Співтворчість” (м. Київ) у 2003 р. затверджено експеримент зі створення в школі моделі загальноосвітнього навчального закладу повного дня з дослідженням впливу запроваджуваної моделі навчання і виховання на психологічний, духовний і фізіологічний розвиток учня. Назва експериментальної програми „Організаційно-педагогічний супровід здорового способу життя дитини” (науковий керівник – доцент О.І. Виговська). У 2003 році на основі договору про творче співробітництво лабораторії гігієни навчальної діяльності дітей Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України та приватної середньої загальноосвітньої школи „Співтворчість” було розпочато експериментальні дослідження на базі ПШ „Співтворчість” з гігієнічної оцінки організації навчально-виховного процесу в школі повного дня.

Гігієнічна оцінка експериментальної організації навчально-виховного процесу проводиться на основі первинного вивчення стану здоров'я учнів ПШ, вивчення динаміки функціонального стану учнів у різні періоди навчальної діяльності та морфофункціональних показників та змін у стані здоров'я протягом навчання. Це дозволяє здійснювати проведення моніторингу “стан здоров'я – навчально-виховний процес”, за даними якого визначається ступінь відповідності експериментальної організації навчання і виховання функціональним можливостям організму учнів, що дає можливість оцінити ефективність педагогічного експерименту.

На цей час було проведено такі дослідження:

- Вивчення стану здоров'я учнів 1-11 класів ПШ: оцінка захворюваності з моменту вступу до школи, оцінка психоемоційного статусу, фізичного та біологічного розвитку і їхньої гармонійності, вивчення функціонального стану систем організму та морфофункціональних показників.
- Гігієнічна оцінка функціонального стану організму дітей за даними реакцій серцево-судинної та центральної нервової систем та умов адаптації учнів.
- Виявлення ознак та оцінка рівня шкільної тривожності учнів.
- Визначення рівня швидкості засвоєння інформації учнями протягом повного шкільного дня.
- Створення програми „Здоровий учень”, спрямованої на формування та корекцію здоров'я учнів.

Було використано традиційні в гігієні дітей та підлітків **методи дослідження:** медико-біологічні, математичні, емпіричні, а саме: антропомет-

ричні, динамометричні, тест САН, тест Спілберга-Ханіна, тест Філіпса.

Так, для оцінювання функціонального стану організму учнів визначалась розумова працездатність за допомогою коректурних проб, результати яких оцінювалися за якісними і кількісними показниками, а також проводилася інтегральна оцінка втомлюваності учнів у динаміці навчального дня за допомогою показника денної активності та коефіцієнта продуктивності.

Функціональний стан оцінювався за методикою експрес-оцінки рівня соматичного здоров'я, яку запропонував Г.Л. Апанасенко. До експрес-оцінки входить показник Робінсона, який характеризує систолічну роботу серця.

Функціональний стан серцево-судинної системи визначали за гемодинамічними зрушеннями за допомогою проби з дозованим фізичним навантаженням.

Оцінку фізичного рівня розвитку учнів та його гармонійності проведено за даними антропометричних вимірювань за класичною методикою з використанням стандартно-сигмальних таблиць.

Визначення стану здоров'я проведено методом копіювання даних поглиблених медичних оглядів із медичної документації школи з подальшою комплексною оцінкою.

Для оцінки психофізіологічного стану використовувалися методики діагностики самооцінки, оперативної оцінки самопочуття, активності та настрою, рівня тривожності, рівня агресивності (методики Басса-Даркі, Є. Ільїна).

При вивченні функціонального стану серцево-судинної системи учнів ПШ „Співтворчість” було виявлено, що на період II семестру 2003-2004 н.р. погану функціональну здібність мали **55,6%** – учнів 6 класу, **66,7%** – 7 класу, **22,2%** – 8 класу, **36,4%** – 9 класу і **20%** учнів 10 класу. Добру функціональну здібність мали **22,2%** учнів 6 класу, **14,3%** – 7 класу, **22,2%** – 8 класу, **27,3%** – 9 класу і **80%** – учнів 10 класу. Низький рівень

показників в 6 і 7 класах пояснюється тим, що **50%** – учнів 6 класу і **70%** – учнів 7 класу – це учні, які вступили до школи протягом 2003-2004 н.р. Високий рівень показників у 8-10 класах свідчить про позитивний вплив на організм дітей організації навчально-виховного процесу та умов, створених у ПШ „Співтворчість” протягом кількох років.

Для порівняльної характеристики лабораторією було обрано контрольну групу (учні гімназії (м. Ірпінь) та учні фінансового ліцею). Навчально-виховний процес у гімназії та ліцеї характеризується також високим рівнем навчального навантаження, але в гімназії здійснюється в умовах неповного дня, у ліцеї – в умовах повного дня.

Так, серед учнів, які навчалися за умови підвищеного навчального навантаження в гімназії при звичайній організації навчання, достовірно в 1,5-2 рази частіше траплялися випадки пізнього відновлення гемодинамічних показників до вихідних значень (3 хвилини і більше) після дозованого фізичного навантаження у функціональних пробах до уроків, ніж серед вихованців ПШ та ліцею (відповідно в $51,46\% \pm 3,90\%$ випадках порівняно з $23,53\% \pm 2,29\%$, $p < 0,05$ та з $30,16\% \pm 2,70\%$, $p < 0,05$).

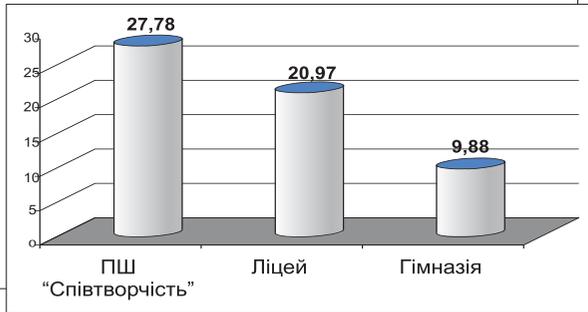
А у школярів, які навчалися в умовах повного дня, після уроків також більше ніж удвічі була вищою питома вага сприятливих показників якості реакції (ПЯР) функціональних проб серцево-судинної системи (відповідно $27,78\% \pm 2,26\%$ та $20,97\% \pm 2,17\%$ порівняно з $9,88\% \pm 1,31\%$, $p < 0,05$) (мал. 1).

Достовірно відрізнялися заклади інноваційного типу повного дня і неповного за загальним рівнем незадовільних і критичних реакцій. Найвищий їх рівень спостерігався серед учнів гімназії, найнижчий – в ПШ „Співтворчість”.

Порівнювані освітні заклади повного та неповного дня достовірно відрізняються і за загальним рівнем незадовільних і критичних ПЯР функціональних проб серцево-судинної

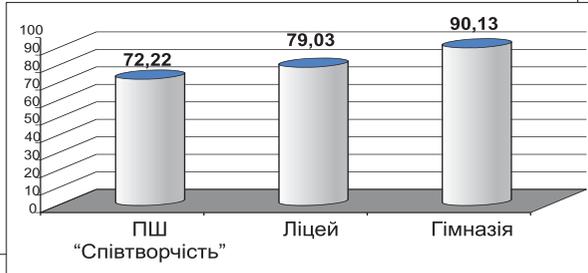
Мал. 1.

Сприятливі показники реакції ССС в учнів різних навчальних закладів до уроку

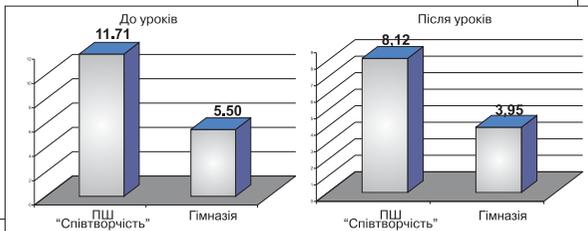
Мал. 2.

Незадовільні та критичні показники якості реакції ССС в учнів різних навчальних закладів після уроків

Мал. 3.

Рівень розумової працездатності протягом дня в учнів різних навчальних закладів (%)

Таблиця 1.

Характер розподілу оцінок особистісної та реактивної тривожності серед учнів різних закладів.

Рівень		Низький	Середній	Високий
		R±t	R±t	R±t
Приватна школа	РТ	77,42±7,51	22,58±7,51	0,00
	ОТ	22,58±7,51	54,84±8,94	22,58±7,51
Ліцей	РТ	64,15±6,59	2,()8±6,41	3,77±2,62
	ОТ	15,09±4,92	56,60±6,81	28,30±6,19
Гімназія	РТ	78,57±4,90	18,57±4,65	2,86±1,99
	ОТ	30,00±5,48	48,57±5,97	21,43±4,90

системи після уроків. Якщо в освітньому закладі неповного дня (який лабораторією розглядався як контрольний), сумарний рівень незадовільних і критичних ПЯР досягав $90,13\% \pm 5,51\%$, то в освітніх закладах повного дня питома вага їх була нижчою - відповідно на $17,91\% \pm 5,55\%$ порівняно з ПШ „Співтворчість” з достовірністю різниці $p < 0,05$ та на $11,10\% \pm 5,84\%$ в порівняно з даними, отриманими в ліцеї (мал. 2).

Аналіз подальших змін функціонального стану серцево-судинної системи учнів освітніх закладів повного дня за даними ПЯР дозволив виявити на кінець II половини навчального дня в ПШ „Співтворчість” позитивну динаміку реакцій сприятливого типу відносно даних, отриманих до уроків і після основних уроків (відповідно до $36,81\% \pm 3,01\%$ порівняно $22,22\% \pm 2,02\%$; $p < 0,05$ до уроків та з $27,78\% \pm 2,26\%$ після уроків) та достовірно зменшення реакцій критичного типу (відповідно до $30,16\% \pm 2,61\%$ порівняно з $44,44\% \pm 3,66\%$; $p < 0,05$).

Аналіз динаміки показників, які відображають функціональний стан, також свідчить як про більш сприятливий характер їхніх змін протягом навчального дня, так і про більш високий та стабільний рівень розумової працездатності в учнів ПШ „Співтворчість”. Перш за все, це відображається в більш високих рівнях продуктивності розумової праці, які за даними показників продуктивності коректурної роботи (ПКР) в учнів ПШ „Співтворчість” достовірно в 2 рази вищі до

уроків (відповідно $11,71\% \pm 2,12\%$ порівняно з $5,50\% \pm 0,89\%$; $p < 0,05$) та в 2-3 рази достовірно вищі після останніх уроків (відповідно $8,12\% \pm 0,62\%$ порівняно з $3,95\% \pm 0,84\%$; $p < 0,05$) (мал. 3).

У той же час питома вага результатів коректурних проб, які відображали незадовільний та критичний функціональний стан ЦНС та розумової працездатності, порівняно з учнями гімназії, в учнів ПШ „Співтворчість” була вірогідно нижчою (відповідно $28,57\% \pm 2,96\%$ та $18,49\% \pm 1,86\%$; учнів $p < 0,05$) (мал. 4).

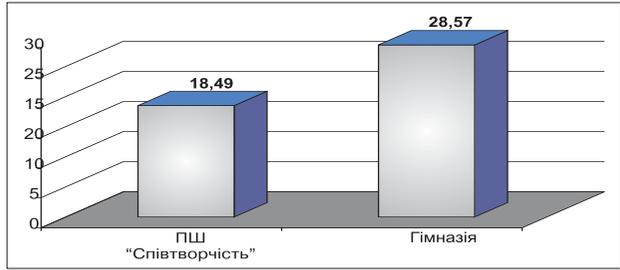
Швидкість засвоєння інформації (за даними коректурних проб) була найвищою до уроків в учнів ПШ „Співтворчість”, а її зниження після уроків не набувало достовірних значень ($p > 0,05$).

Отже, за результатами динаміки показників, які відображають рівень розумової працездатності та функціональний стан центральної нервової системи організму дітей, більш рівномірний розподіл високого сумарного навчального навантаження в приватній середній загальноосвітній школі „Співтворчість”, яка працює в режимі повного дня, сприятливо впливає на їх динаміку та продуктивність розумової роботи.

Оцінка результатів психологічного тестування учнів показала, що в ПШ „Співтворчість” були відсутні випадки високого рівня реактивної тривожності. На нашу думку, це є результатом індивідуальної психолого-педагогічної роботи з дітьми та позитивного впливу створеної в школі атмосфери психологічного

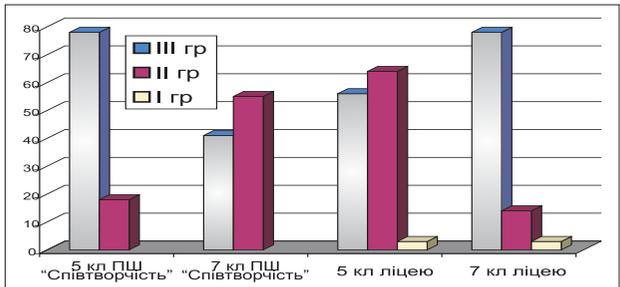
Мал. 4.

Незадовільний та критичний стан ЦНС та розумової працездатності в учнів різних навчальних закладів (%)

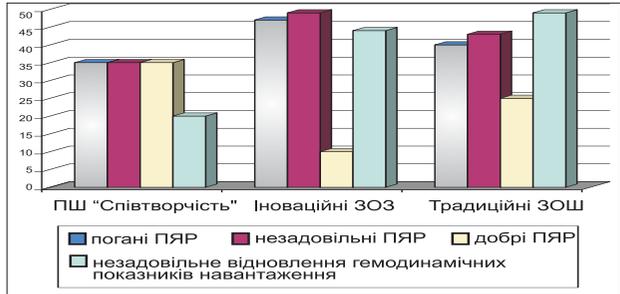
Мал. 5.

Розподіл учнів за групами здоров'я у приватній школі „Співтворчість” та подібному навчальному закладі

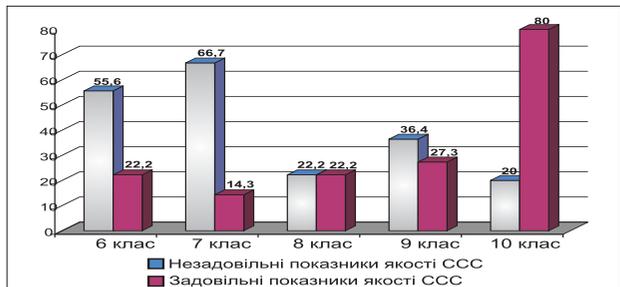
Мал. 6.

Розподіл функціональних реакцій серцево-судинної системи дев'ятикласників різних навчальних закладів

Мал. 7.

Розподіл функціональних реакцій серцево-судинної системи учнів 6-10 класів приватної школи „Співтворчість”

комфорту для кожної дитини (див. табл. 1).

При порівнянні розподілу дітей за групами здоров'я в інноваційних закладах повного дня виявлено, що за період навчання дітей в 5 (на цьому етапі 6 клас) і 7 (на цьому етапі 8 клас) класах більш сприятлива тенденція спостерігається в ПШ: кількість учнів з хронічною патологією зменшується з $80,00\% \pm 12,65\%$ до $41,67\% \pm 14,29\%$, тобто в 1,9 рази, а відсоток дітей з 2-ю групою здоров'я збільшується в 2,9 рази (Мал. 5). А відсутність в ПШ дітей з першою групою здоров'я, на наш погляд, можна пояснити тим, що в приватній школі немає додаткових вимог щодо стану здоров'я при прийомі до навчання, хоча при цьому в ПШ „Співтворчість” забезпечується освіта загальнодержавного обсягу з поглибленим вивченням декількох предметів (без спеціального відбору дітей), а також наповненням дня навчальними предметами для всебічного і гармонійного розвитку дітей та розкриття їхніх індивідуальних здібностей.

У перебігу експерименту було виявлено **непередбачувані результати**. Діти, які вступили до ПШ „Співтворчість”, мають низький вихідний рівень фізичного розвитку. Крім того, серед них, порівняно з середніми даними по Україні, значно вищий відсоток складають діти, що мають дисгармонійний розвиток та низький рівень здоров'я. На нашу думку, поясненням такого явища є намагання батьків знайти для дітей з проблемами здоров'я та порушеннями фізичного розвитку поліпшені умови навчання.

При проведенні досліджень значною **проблемою**, що впливала як на результат самих досліджень, так і на навчально-виховний процес, є низький рівень поглиблених медичних оглядів учнів, зокрема **відсутність висновків психіатра та невропатолога**, або наявність формального висновку психіатра та невропатолога. Крім того, роботу ускладнює низький рівень культури деяких батьків, а також небажання деяких батьків свідомо по-

зитивно брати участь у вихованні своїх дітей.

Експериментальні дослідження, проведені у 2003-2004 рр., будуть продовжуватися. Але вже на цьому етапі **можна зробити ряд висновків**:

- експериментальна організація навчально-виховного процесу за показниками стану психофізіологічного розвитку, функціонального стану та здоров'я школярів у ПШ „Співтворчість” є більш оптимальною порівняно з аналогічними показниками в умовах неповного дня (на прикладі гімназії), а також в умовах повного дня (на прикладі ліцею);
- раціональний розподіл загального обсягу навчального навантаження (разом із виконанням у школі домашніх завдань) у I та II половині повного навчального дня та насиченість його динамічними складовими (уроки хореографії, театру, розвитку пам'яті, уваги, образного і творчого мислення) в ПШ „Співтворчість” зменшує рівень несприятливого впливу на функціональний стан організму дітей;
- додаткове навчальне навантаження не знижує “фізіологічну ціну” навчання і підвищує рівень розумової працездатності дітей;
- важливими факторами вдосконалення навчання, умов життєдіяльності та психологічного комфорту учнів у приватній школі є:
  - ▶ зменшення наповнюваності класів до 14 вихованців та існування одного класу на паралелі;
  - ▶ поділ дітей на підгрупи для вивчення деяких предметів (математика, мови); чергування праці та відпочинку, різних видів діяльності;
  - ▶ чотириразове харчування;
  - ▶ постійне медичне обслуговування, широка профілактична робота (вітамінізація, прийом лікувальних трав, ароматерапія, роз'яснювальна робота тощо);
  - ▶ постійний психологічний супровід навчально-виховного процесу, в тому числі в кожному класі поряд із класним керівником працює вихователь;

- ▶ забезпечення кожного класу своїм навчальним кабінетом, кожного учня своєю партою, особистим місцем для зберігання шкільних речей.
- У приватній середній загальноосвітній школі „Співтворчість” існує пріоритет виховної складової навчально-виховного процесу, пріоритет морально-етичної цінності набутих учнями знань над їхньою фактичною цінністю. Створено систему духовно-морального виховання, зокрема програму „Основи православної культури та виховання традиційної християнської моралі”.
- У ПШ „Співтворчість” створено атмосферу взаєморозуміння і взаємоповаги, співпраці і співтворчості між педагогічним колективом і колективом учнівським. Отже, створено колектив однодумців.
- Все це, на нашу думку, може пояснювати наведені вище показники стану фізичного здоров'я та розумової праездатності учнів ПШ „Співтворчість”.

Європейська педагогічна атмосфера наповнена ностальгією за маленькими школами, у яких директор знав кожного учня в обличчя. Так, зокрема, у Швеції кількість дітей не перевищує 400 учнів.

Тим більшу цінність має педагогічний досвід, набутий в Україні, де вже протягом 15 років працюють приватні загальноосвітні навчальні заклади з кількістю до 250 учнів, і майже всі працюють у режимі повного дня.

Саме в таких школах реалізуються на 100% принципи особистісно-орієнтованого навчання; саме в таких школах для кожного учня створюються (в межах державних), індивідуальні програми, що відповідають його психофізіологічним особливостям. Саме умови таких шкіл спонукають педагогічні колективи до інноваційної діяльності. Саме такі загальноосвітні школи за умови підтримки держави можуть, у першу чергу, слугувати базою для відпрацювання ідей реформування системи освіти в Україні.

НОРМАТИВНА БАЗА ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

У теперішній час при проектуванні закладів освіти, у тому числі шкіл, головним нормативним документом є ДБН В.2.2-3-97 “Будинки та споруди навчальних закладів”. Вимоги цього документу охоплюють усі типи та види освітянських закладів (університети, технікуми, школи та ін.). Крім цього документу, проектувальники використовують ДСанПіН 5.5.2.008-01 “Державні санітарні правила та норми з устаткування, утримання загальноосвітніх закладів та організації навчально-виховного процесу”.

Деякі положення цих документів суперечать одне одному. У той же час у чинних нормативах не відображена специфіка інноваційних освітніх закладів. Ці документи не спрацьовують при проектуванні шкіл із малою наповнюваністю класів, шкіл повного дня з експериментальними освітніми та виховательськими програмами, при експериментальній структурі закладу, що відображається в її матеріальній базі. Виникають значні проблеми через те, що відхилення від нормативів у проектній документації можуть бути прийнятні тільки за узгодженням з державними службами — органами нагляду (санітарно-протиепідеміологічна служба, служба пожежної охорони тощо).

У той же час узгодження неможливе без наукових розробок і відповідних висновків розробників нормативних документів з цих питань. Це також стосується випадків пристосування наявних будинків під освітні заклади (наприклад, дитячого садка під школу з малою наповнюваністю класів, дитячого садка під школу-дитячий садок тощо).

Отже, з нашої точки зору, в умовах освітньої реформи України потрібним стає видання доповнень до чинних нормативних будівельних і санітарно-гігієнічних документів щодо проектування інноваційних освітніх закладів, у тому числі приватних шкіл, саме які і є, в першу чергу, школами повного дня і школами з малою наповнюваністю класів зокрема і школи взагалі.

Олександр ПРОКОПОВИЧ

Головний спеціаліст, лікар-технолог АТ “Медінвестпроект”,
кандидат медичних наук

Управління
школою

РОСТИМО, ВИХОВУЄМО, ВІРИМО!

“Людину можна виховати лише добром.”

В. Сухомлинський

На освітній мапі України, як на зоряному небі: серед тисяч великих планет, відомих за межами своїх Галактик, та зовсім маленьких зірочок, мало відомих навіть найближчим сусідам, існує маленька яскрава зірка — незвичайний, цікавий, красивий заклад, що зветься **освітньо-виховний комплекс (ОВК): спеціалізована школа-дитсадок “Лісова казка” з поглибленим вивченням іноземних мов та гімназії “Апогей”**.

Наш ОВК — великий за чисельністю — є, по суті, великою дружною родиною, яка постійно збільшується, розростається. **Незвичайний** він тому, що тут виховуються та здобувають освіту діти віком від 3-х до 18-ти років. **Несхожий** він на інші тому, що розміщується в 4-х окремих корпусах на одній території, що займає близько 3-х га. Протягом дня учні та вихованці не просто виходять на ганок вдихнути повітря, а проводять в прекрасній парковій зоні довгий час, гуляючи чи переходячи з корпусу в корпус. **Красивий** тому, що ця територія, як і все, що розташоване на ній, відповідає назві — “Лісова казка”. **А цікавий** тому, що потрапивши сюди, ви розгубитесь,

відповідаючи, що ж тут зацікавило вас і вашу дитину.

Після створення освітньо-виховного комплексу — школи-дитсадка “Лісова казка” та гімназії “Апогей” — з безперервністю навчання та виховання, починаючи з дошкільного віку та закінчуючи випуском з 11-го класу, почався процес реалізації однієї з **освітніх технологій** — особистісно орієнтованої безперервної системи навчання і виховання дітей та підлітків через:

- органічне поєднання процесу навчання і виховання дітей віком від 2-3 років до випуску зі школи;
- прийняття концепції навчального процесу як розвитку індивідуальності та творчих здібностей кожної дитини;
- визначення критеріїв ефективного освітнього процесу;
- відкритість характеру стосунків основних учасників навчального процесу: керівників, педагогів, дітей, батьків.

З самого початку наш заклад мріявся як єдина велика родина, де на загальних принципах, ідеях, цінностях, одним колективом виховуються і навчаються діти. Як у великій родині — старші навчають і доглядають менших, ті — наступних і так далі. І тому **цілісність та безперервність виховання і навчання** є обов’язковою умовою його життєдіяльності.

Безумовно, такий розвиток неможливий без педагогів — мрійників, фантазерів, організаторів, адміністраторів, які вмюють не тільки народжувати прекрасні ідеї, а й утілювати їх в життя.

Ірина ПЛІШ

Директор спеціалізованої школи-дитсадка “Лісова казка” з поглибленим вивченням іноземних мов

Ксенія ГЛУШАКОВА

Заступник директора гімназії “Апогей” та ШДС “Лісова казка”

Про цей чудовий заклад розповідає і 4-а обкладинка журналу

Наш заклад є справжньою **авторською школою**, тому що створювався, як мріялось, як бачилось її творцю – директору гімназії “Апогей” та директору всього освітньо-виховного комплексу, заслуженому працівнику освіти України **Т. Шалді**. Згодом цю справу підхопила та продовжила її дочка **І. Пліш**, “Відмінник освіти України”, переможець у номінації “Сучасний керівник” – тепер уже директор спеціалізованої школи-дитсадка “Лісова казка” з поглибленим вивченням іноземних мов, заступник директора освітньо-виховного комплексу. Така співпраця сприяє створенню атмосфери психологічного комфорту в усьому освітньо-виховному комплексі, який сьогодні продовжує працювати згідно з угодою про спільну діяльність між закладами, оскільки в 1997 році школа-дитсадок “Лісова казка” та гімназія “Апогей” відокремлено набули статусу юридичних осіб. У відповідності до домінуючої педагогічної ідеї та мети діяльності освітньо-виховного комплексу, колективи школи-дитсадка та гімназії продовжують спільно створювати відповідні умови для реалізації навчально-виховних завдань.

Керівник навчального закладу – це найперш за все людина, яка повинна вміти створити творчий педагогічний колектив для того, щоб разом з цим колективом впроваджувати в життя ті ідеї, ті мрії, ті творчі задуми, ті, здавалося б, навіть недосяжні фантазії, які завжди народжуються в неординарних, неперсичних особистостях, що знайшли себе в житті, знайшли своє місце у сфері життєдіяльності, якою займаються

Це справжня яскрава казкова оаза в центрі великого мегаполісу. Дійсно, потрапивши сюди, ви розгубитеся, відповідаючи, що зацікавило вас і вашу дитину більше:

- кімната казок чи казкова галявина;
- зимовий сад, що зеленіє та буяє цілий рік, чи справжній парк з альпійськими гірками, квітами з ранньої весни до пізньої осені, сніговими ялинками взимку;
- автоматичко чи спортивні майданчики;
- екологічна лабораторія чи живий куточок (справжній міні-зоопарк);
- чудові групові кімнати дитячого садка, де так і хочеться приєднатися до малюків і пограти в школу, перукарню, магазин тощо;
- прекрасні класні кімнати початкової школи з ігровими та спортивними куточками чи, може, навчальні кабінети гімназії, у сучасно оформлених приміщеннях яких, здається, зібрано все, що може допомогти сучасному учню і вчителю.

А ще спортивний зал, тир, театр, кафе...

“Ростимо, виховуємо, віримо!” Такі слова написано на спеціально оформленому стенді в кімнаті, виділеній для роботи, зустрічей, відпочинку членів **учнівської ради “Апогею”**, яку скорочено всі називають УРА.

У нас незвичайне все. Навіть історія.

Ще у 1970 році, тобто 35 років тому, в Києві, на вулиці Чистяківській, 24, задзвенів дитячими голосами дошкільний заклад на 280 місць. Вихователі доглядали діточок, виховували та готували їх до навчання в школі. 25 років тому (у 1980 році) до цього закладу приєднали ще три дитсадки, що були розташовані на одній території. І ось вже з’явилося освітньо-виховне об’єднання “Лісова казка” на 600 місць. Колектив працював творчо, натхненно, застосовуючи нові форми та методи педагогічної роботи. Вже тоді було створено: кабінет дитячої творчості (кімната казок), кабінет природи (зимовий сад), кабінет ручної праці (праця та фантазія), кабінет для вивчення правил дорожнього руху та “Автоматичко”.

“Лісова казка” була дошкільним закладом з російською мовою навчання, але вже в ті роки педагогічним колективом було вирішено, що на кожній групі з дошкільнятами будуть працювати вихователі, з яких один спілкується з дітьми на заняттях та в повсякденному житті російською мовою, а другий – українською. Це дозволило випускати дітей до школи зі знаннями двох мов.

“Лісова казка” була єдиним, на той час, освітньо-виховним комплексом з такою величезною кількістю дітей дошкільного віку та високим рівнем підготовленості їх до навчання у школі. Про це свідчила участь нашого закладу, єдиного від України, у виставці досягнень народного господарства в Москві (1987 рік) та одержана там срібна медаль “За високі досягнення в освіті” серед всіх дошкільних закладів колишнього СРСР.

Виростали наші малюки та випускалися до школи. Діти, що виховувалися тут, були такі самі, як і в інших дитсадках, але педагогічному колективу та адміністрації вони здавалися особливими, надзвичайно талановитими, найкращими! Шкода було віддавати плоди своєї любові і творчості іншим. І поступово формувалася ідея відкрити початкову школу для них – ідея на той час справді революційна.

У 1992 році було створено школу-дитсадок “Лісова казка”.

Пошук нових прогресивних педагогічних ідей та втілення їх у життя постійно продовжувалися, бо це – кредо педагога-новатора, яким є Тамара Володимирівна Шалда, що керує нашим освітньо-виховним комплексом із дня його заснування по теперішній час. Як керівник-новатор, вона постійно шукає нові форми, методи, прийоми, працює над впровадженням та створенням новітніх педагогічних технологій. За цю роботу ще у 1979 році їй присвоєно звання “Відмінник народної освіти”, а у 1985 році за заслуги в галузі освіти і педагогічної науки Постановою Колегії МО України її нагороджено медаллю А.С. Макаренка.

На сьогоднішній день Т. Шалда разом із своїм педагогічним колективом працюють над виробленням авторського підходу до навчання та виховання дітей, де пріоритетною є ідея самовизначення особистості, розкриття її власних сил та творчих здібностей, збагачення досвіду дитини, сприяння кожною дитиною найсприятливіших для неї самої форм діяльності відповідно до вікових особливостей.

За активне впровадження нових методів навчання і виховання, особистий вклад у відродження української національної школи Тамарі Володимирівні Шалді, одній із перших у незалежній Україні, Указом Президента України присвоєно Почесне звання “Заслужений працівник освіти України” (№256 від 26.08.1992 року).

Працювали, продумували та затвердили “Положення про освітньо-виховний і науковий комплекс” 09.01.1995 року на засіданні лабораторії педагогічної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Цього року розробили кваліфікаційну характеристику вчителя-вихователя ОВК, продумали програму науково-методичного семінару (післядипломна освіта), які допомагали педагогам зрозуміти ідею безперервності навчання та виховання дітей. За цей час деякі випускники нашого дитсадка навіть встигли повернутися у “Лісову казку” вже виховательками й привести сюди своїх малят.

Дорослішали учні, з учнями росли і педагоги. Вчилися працювати зі школяриками, підвищували кваліфікацію, нічого не боялися, вірили в успіх тому, що дуже любили своїх учнів, а учні і батьки вірили своїм педагогам. Саме тоді стосунки батьків, учнів, вчителів та адміністрації поступово формувалися не просто як дружні, а особливо довірливі, майже родинні.

Коли підросли учні початкової школи (а вони зросли просто на славу: кожен – діамант!), знову шкода було розлучатися з ними, тоді і вирішили відкрити гімназійні класи.

10 років тому, у 1995 році на базі “Лісової казки” було відкрито гімназію “Апогей”, де продовжили навчання у 5-х класах випускники початкової школи. Росли ці діти, з ними росла й гімназія. І ось у 2001 році в гімназії відбувся перший випуск дітей, які виховувалися і навчалися тут практично з пелюшок.

професійно, на належному рівні. Та для того, щоб створити такий колектив, потрібно, окрім своїх особистих високопрофесійних навичок, мати ще й тонке відчуття людини, яку такий керівник приймає на роботу. Що можна сказати з цього приводу? У нашій керівниці це відчуття було з перших кроків її професійної діяльності. Вона вмів підбирати кадри. За всі роки її роботи плінність кадрів практично відсутня. З навчального закладу уходять ті, у кого з'явилися якісь життєві ускладнення, або ті, хто не може дотягнутися до потрібного рівня, до тієї “високої планки”, яку тримає у своєму колективі Тамара Володимирівна.

Велика увага приділяється комплектуванню педагогічного складу закладів. Обов'язковим, найголовнішим при доборі кадрів є любов до дитини та високі духовні якості вчителя-вихователя, бажання шукати і відкривати нові оригінальні форми та методи, нестандартні підходи до роботи з дошкільнятами та учнями. Такі педагоги завжди можуть розраховувати на підтримку. Ми не можемо дозволити собі загубити жодну “педагогічну зірку”, навіть ще не розкрити. Таким педагогам з радістю надається допомога і сприяння розкриттю талантів, творчих здібностей. Перевага надається безумовно яскравим, талановитим, цікавим дивакам, що можуть повести за своєю мрією дітей.

Але для того, щоб люди, особливо творчі, талановиті, працездатні могли не просто добре працювати день за днем, відпрацьовуючи свої години, а дійсно творити кожен на своєму робочому місці, у закладі

створено для них відповідні умови творчої праці і гарного відпочинку, і цим директором переймається постійно.

Колективи ОВК і сьогодні працюють на високому професійному рівні.

Школа-дитсадок “Лісова казка” у 2003 р. увійшла до складу п'яти переможців рейтингу серед шкіл-дитсадків міста Києва та нагороджена дипломом **“Кращий загальноосвітній навчальний заклад”**.

Гімназія “Апогей” у 2004р. пройшла державну атестацію та наказом Головного управління освіти і науки м.Києва від 22.04.2004р. за № 151 **визнана атестованою з відзнакою**.

У кожній справі, у кожній професії є свої таланти виставити представники, про яких можна сказати: “Хірург – від Бога!”, “Музикант – від Бога!”, “Художник – від Бога!”. І цей вислів буде доречним, бо талант, дійсно, перш за все дається від Господа. Що ж до професії педагога або керівника, тим більше – освітнього закладу, цей вислів чомусь звучить зухвало, пафосно. З'являються думки про те, якими рисами характеру, якими гранями таланту повинні виблискувати професійні здібності цих людей для того, щоб можна було про них сказати: “Учитель – від Бога!”, “Керівник – від Бога!”. Перш за все, це **любов** до дітей; незбагненна, неперевершена за своїм обсягом і динамічністю **працездатність**; високий, постійно вдосконалюваний **професіоналізм**.

У нашому колективі багато років втілюється девіз: **“Створити колектив – початок справи, триматися разом – шанс здійснення мети, працювати єдиною командою – щастя творення успіху”**.

ПЕДАГОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ: ШКОЛИ-ДИТСАДКА “ЛІСОВА КАЗКА” ТА ГІМНАЗІЇ “АПОГЕЙ”

базується на життєствердних думках Матері Терези:

- Життя – можливість, використайте її.
- Життя – краса, не губить її.
- Життя – блаженство, смакуйте його.
- Життя – мрія, здійсніть її.
- Життя – виклик, прийміть його.
- Життя – багатство, дорожте ним.
- Життя – любов, насолоджуйтеся нею.
- Життя – таємниця, вивчайте її.
- Життя – шанс, скористайтеся ним.
- Життя – горе, витримайте його.
- Життя – боротьба, здобудьте перемогу в ній.
- Життя – пригода, зважуйтеся на неї.
- Життя – трагедія, подолайте її.
- Життя – щастя, творіть його.
- Життя – це життя, боріться за нього.

*СТВОРИТИ КОЛЕКТИВ – ПОЧАТОК СПРАВИ,
ТРИМАТИСЯ РАЗОМ – ШАНС ЗДІЙСНЕННЯ МЕТИ,
ПРАЦЮВАТИ ЄДИНОЮ КОМАНДОЮ – ЩАСТЯ
ТВОРЕННЯ УСПІХУ*

ВІХІ СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ:

спеціалізованої школи-дитсадка “ЛІСОВА КАЗКА” з поглибленим вивченням іноземних мов та ГІМНАЗІЇ «АПОГЕЙ»:

35 років тому

1970 р. – працює дошкільний заклад.

25 років тому

1980 р. – чотири корпуси дошкільних закладів, розташованих на одній території в 3 га, об'єднані в єдиний комплекс з назвою “Лісова казка”.

1992 р. – офіційно зареєстрована школа-дитсадок «Лісова казка», після дитсадка діти переводяться в початкову школу.

10 років тому

1995 р. – створено гімназію «Апогей» у складі освітньо-виховного комплексу “Лісова казка” (ліцензія № 22 від 30.06.1995р.), випускники 4-х класів початкової школи переходять до 5-го класу гімназії.

1997 р. – гімназія «Апогей» виділена зі складу “Лісової казки” як юридична особа. Обидва заклади продовжують працювати як єдиний освітньо-виховний комплекс.

2001 р. – перший випуск учнів гімназії. Із 11 випускників – 5 медалістів (2 золоті, 3 срібні).

2002 р. – “Лісова казка” отримав статус спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов.

2003 р. – школа-дитсадок “Лісова казка” увійшла до рейтингу кращих закладів м.Києва.

2004 р. – гімназія “Апогей” пройшла державну атестацію та визнана атестованою з відзнакою (свідодство № 93/2004 Головного управління освіти і науки м. Києва, ліцензія АА № 604452 від 29.04.2004р.).

2005 р. – святкування 3-х ювілеїв: 35 – 25 – 10 років. З кожним етапом нашого становлення ми зростаємо та молодіємо...

Презентація творчого портрету колективу нашого освітньо-виховного комплексу, присвяченого цим трьом ювілейним датам, відбувається в київському Будинку вчителя 15 квітня 2005 року під девізом: **“ВІД “ЛІСОВОЇ КАЗКИ” ДО “АПОГЕЮ” – ОДИН КРОК”**.

70 років споруді, у якій було відкрито дитячий садок.

Управління
школою

ПРОЕКТНО-ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ:

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

**Іван
ОСАДЧИЙ**

Начальник відділу освіти Ставищенської районної державної адміністрації, кандидат педагогічних наук.

Питання теорії і практики розробки та здійснення програм розвитку освітніх інституцій сьогодні надзвичайно актуальні, адже країна перебуває в очікуванні адміністративно-територіальної реформи; чітко окреслились перспективи створення освітніх округів на фоні втрати самодостатності навчальними закладами як у сільській місцевості, так і в містах; очікується масове запровадження профільного навчання в старшій школі; спостерігається загострення потреб у максимальній індивідуалізації освітнього процесу. Вирішення названих проблем можливе лише на базі оновленого освітнього середовища. А це можна зробити шляхом реалізації цільових комплексних програм розвитку.

Навчальний заклад, як і будь-яка реальна система освіти, має значною мірою унормовані структуру, функції, розпорядок роботи, канали ресурсного забезпечення, а також механізми збереження існуючого порядку – системи внутрішнього контролю, інспектування, атестації, ліцензування тощо. Тому в умовах динамічного соціально-економічного середовища, яке

ми маємо сьогодні, закономірною виглядає ситуація, коли освітні інституції постійно запізнюються, відстають у царині перетворень і оновлення.

Якщо брати до уваги напрям змін у соціально-економічному оточенні – прогрес і регрес, то властивість запізнюватись із нововведеннями може привести до двох відмінних наслідків. У випадку прогресивних змін у зовнішньому середовищі навчальні заклади або системи освіти, відставши у своєму розвитку, перетворюються на додаткові гальма прогресу, а у випадку регресивних змін – навпаки, виконують роль своєрідних “сховищ” прогресивних цінностей і продовжують “інвестувати” їх у деградоване оточення. У першому випадку освітні інституції виробляють застарілий, нікому не потрібний “продукт”, у другому – змушені діяти в умовах значно скорочених ресурсних надходжень. Обидва стани є нерівноважними, довго існувати не можуть, і вихід із них обов’язково супроводжується якісними змінами самих освітніх систем.

Наведені вище міркування дозволяють зробити важливий висновок – через унормованість власного внутрішнього простору освітні системи об’єктивно

приречені на від'ємний часовий зсув (зміщення) на теренах перетворень у порівнянні із хронологією змін у соціально-економічному оточенні. А тому напрям перетворень в освітніх системах не може задаватися довільно, а завжди визначається вже здійсненими перетвореннями або ж зародженими тенденціями в зовнішньому середовищі. Це означає, що реальні освітні системи об'єктивно стоять перед необхідністю здійснення комплексу цілеспрямованих дій щодо запровадження нововведень в умовах відсутності ресурсів часу.

Тому основними ознаками процесів розвитку освітніх систем є не плавність, неперервність, автоматична наслідуваність у змінах, які відбуваються в зовнішньому середовищі, а дискретність, цілеспрямованість, усвідомленість, “рукотворність” перетворень, активна участь управлінців, від'ємне зміщення подій на шкалі часу. Проте самі перетворення за своєю сутністю збігаються з характером змін, “новим порядком”, який розгортається в соціально-економічному середовищі.

Все це не виключає ситуативної появи освітніх систем, які у своєму розвитку просунулись значно далі змін у соціально-економічному оточенні, є носіями нового прогресивного порядку і зуміли налагодити канали стабільного ресурсного забезпечення. Закономірно, що такі “острівці” нового в освіті завжди виникають на периферії системи, адже саме тут завжди послаблені як зобов'язання “верхів”, так і вимоги до “низів”, зумовлені чинними законами і нормативами. Через певний час новації досягають “центру” і в умовах потужного ресурсного забезпечення (кадри, матеріальна база, фінансування тощо), “розквітають” з новою силою. Тому часто авторами нової практики вважаються не їх справжні творці, а “користувачі”, і частіше – саме стochiчнi. Але все це можливо, знову ж таки, лише за умови здійснення управлінцями (як правило, першою

особою, яка раніше інших помітила або передбачила напрям змін) комплексних цілеспрямованих спеціальних дій (акцій) з модернізації (перебудови) системи освіти або закладу.

Висловлені вище міркування щодо особливостей закономірного процесу розвитку освітніх інституцій є серйозним аргументом проти досить поширеної думки про нібито принципову неможливість саморозвитку освітніх систем, які не здатні розвиватись, самоорганізовуватись, оскільки є “зашкарубленими, зашореними” [4, с.31]. Там, де скептики здатні побачити лише нездоланні перепони і недоліки, треба зуміти розгледіти об'єктивні закони процесу.

Таких законів розвитку освітніх систем можна виділити три:

- Освітні системи здатні ефективно функціонувати, лише періодично змінюючи свій внутрішній простір відповідно до напрямку перетворень у зовнішньому соціально-економічному середовищі.
- Освітні системи здатні розвиватись лише шляхом здійснення дискретних, усвідомлених, цілеспрямованих дій, які реалізуються у вигляді окремих або взаємоузгоджених акцій.
- Розвиток освітніх систем може здійснюватись лише за активної визначальної участі управлінського персоналу.

Для практики важливо розрізняти систему діяльності (мета – завдання – зміст – форми – методи – кінцевий результат) і базову систему освітньої інституції як складний організм, до складу якого входять елементи, вузли, модулі, підсистеми, як простір із певними властивостями і функціями, завдяки чому і є можливою реалізація тієї чи іншої освітньої технології – педагогічної діяльності як системи.

Цілком очевидно, що першою повинна розвиватись, змінюватись, удосконалюватись, модернізуватись саме базова система, а вже потім, на оновленому і збагаченому просторі

можлива розбудова цілого спектру нових систем педагогічної діяльності.

Наприклад, лише маючи спортивний зал із різноманітним обладнанням, можна запроваджувати ті чи інші навчальні технології; наявність у навчальному закладі демократичної системи органів управління дозволяє створити простір для інтенсивного розвитку педагогічної творчості і т.ін.

На жаль, практично всі широко відомі підходи до управління розвитком освітніх систем (програмно-цільове управління [9], управління за результатами [8] тощо) не виділяють названих вище двох типів систем і намагаються отримати нові результати педагогічної праці за допомогою лінійної всеохопної програми розвитку, величезної за розмірами (200-300 сторінок) і переобтяженої несуттєвими деталями.

Насправді ж розвиток освітніх інституцій строго розгортається відповідно до наведених вище законів розвитку і більше схожий на запуск багатоступеневої ракети, ніж на політ велетенського лайнера. І не просто тому, що хтось не хоче зробити велетенську одноступеневу “ракету”, а тому, що досягти мети за її допомогою навіть теоретично неможливо. Адже освітні системи ієрархічні і перехід будь-якого елемента або підсистеми в інший якісний стан автоматично веде до зміни властивостей всієї системи, а тому і до кількісних і якісних характеристик результатів її функціонування.

Спочатку модернізується перша “ступінь” – базова система. Визначальну роль на цьому етапі відіграє адміністрація навчального закладу і найвищі колегіальні органи управління – рада закладу, конференція (загальні збори) колективу. Потім на оновленій базі зовсім інші суб’єкти – педагогічна рада, методичні об’єднання, кафедри, творчі групи розробляють, вибирають, погоджують загальні технологічні підходи. І, нарешті, знову ж таки інші суб’єкти – педагоги, в оновленому освітньому

просторі та завдяки відповідній методичній системі, запроваджують ту або іншу освітню технологію (або технології!) і отримують кінцевий результат. Названі етапи можуть іти як безпосередньо один за одним, так і на досить значній часовій “відстані” один від одного, але це різні системи діяльності, кожна із своєю особливою цілісністю. Тобто ми маємо справу із різними програмами діяльності як за завданнями, змістом, так і за виконавцями.

В історії кожного навчального закладу або системи освіти настає період, коли під дією зовнішніх і внутрішніх чинників вони переходять у нерівноважний стан. Основною ознакою цього стану є порушення лінійності внутрішнього простору системи – однозначності залежностей між причинами і наслідками, зусиллями і результатом. Але, перебуваючи в нерівноважному стані, система вже не може виробляти продукти діяльності встановленої кількості і визначеної якості. Існує єдиний вихід – перевести базову освітню систему в рівноважний стаціонарний стан шляхом реалізації програми розвитку.

ЯК ЖЕ РОЗРОБЛЯЄТЬСЯ І ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОГРАМА РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ?

Для більш глибокого усвідомлення основних протиріч, які з’явилися у навчальному закладі, його директор повинен організувати загальну дискусію, створити механізми нагромадження продуктивних пропозицій. Наслідком такої роботи є формування блоку загальних ініціатив навчального закладу. Досвід роботи показує, що найбільш доцільно цю роботу проводити в другій половині навчального року або ж за 3-4 місяці до очікуваного початку її втілення.

Після завершення першого етапу настає не менш важливий період роботи над програмою розвитку – ідентифікація (“прив’язка”) пропозицій з реальними можливостями

навчального закладу і найближчого зовнішнього середовища, тобто із ресурсним забезпеченням - кадровим, матеріальним, фінансовим тощо. У результаті такої роботи формується блок актуальних проблем навчального закладу. Після завершення цього етапу можна безпосередньо переходити до розробки текстового варіанту програми розвитку. Цей період збігається із завершенням навчального року – квітень або травень.

Враховуючи те, що навчальний заклад намагався працювати успішно і в попередні роки (а це майже незаперечна істина для переважної більшості наших шкіл), то цілком зрозуміло, що деякі елементи, вузли або модулі освітньої системи потрібно зберегти і залишити незмінними (що також, як правило, вимагає значних зусиль), в окремі потрібно внести зміни, а те, чого не вистачає, – створити.

У кожному навчальному закладі можна виділити такі базові підсистеми, які ми будемо зазвичай називати системами: дидактична система, виховна система, система збереження і зміцнення здоров'я учнів, методична система та матеріально-технічна база. Можливі й інші варіанти. Наведені вище міркування подамо у вигляді своєрідної матриці або таблиці (див. табл.1). На перетині горизонтальних і вертикальних напрямків будемо записувати назву конкретного освітнього проекту або його номер.

На цьому етапі проекти мають лише назву, мету,

Вріз 1

ДО ІСТОРІЇ ПРОЕКТНО-ЦІЛЬОВОГО УПРАВЛІННЯ

Управлінська технологія, яка дозволяє забезпечувати керований процес розвитку навчальних закладів і систем освіти була створена в 1992 році в Ясенівській ЗОШ І-ІІ ст. Ставищенського району і отримала назву проектно-цільове управління. В 1995 році вона була рекомендована до запровадження в навчальних закладах Київської області [5, С.22-26].

До 1997 року вона перебувала в “тіні” дуже відомої в той час концепції програмно-цільового управління, створеної в Росії в 1993 році [3]. Ця концепція відіграла надзвичайно важливу позитивну роль в управлінському “всенавчі” керівників навчальних закладів і піднесла проблему розвитку освітніх інституцій до наукового рівня. Але, зазнавши масових невдач (про що свідчать численні публікації в педагогічній пресі), її автори, починаючи з 1997 року, поступово, крок за кроком, звертаються до проектів - локальних і модульних акцій, яким у перші роки взагалі не надавали ніякого значення. Це “прищеплення” закінчилось несподіванкою навіть для самих авторів програмно-цільового управління, які були змушені навіть змінити його назву і з 2001 року почали називати свою концепцію “програмно-цільове (проектне) управління”.

Сьогодні запропонована нами назва нового підходу – проектно-цільове управління - широко застосовується в педагогічній теорії і практиці. Лише інколи його плутають із навчальною технологією – методом проектів, започаткованим у минулому столітті, або ж у гонитві за модним словом окремі “реформатори” назвуть проектами традиційні функції управління.

Ідеї, які лягли в основу проектно-цільового управління, було привнесено нами в практику управління освітніми системами не зі старих підручників педагогіки, а з економіки, бізнесу, де будь-які дії виконуються, в першу чергу, для досягнення конкретної мети і в умовах реальних ресурсних обмежень.

Познайомитись із основними ідеями проектно-цільового управління можна через численні публікації автора, а також інших вітчизняних науковців та практиків.

Вріз 2

СТРУКТУРА ПРОЕКТА

- Назва проекту.
- Мета проекту.
- Сміслова частина.
- Модель об'єкта діяльності (структура, принципи внутрішньої організації та особливості функціонування об'єкта, теоретичне обґрунтування проблеми).
- Технологія (основні шляхи досягнення мети цільового проекту та їх обґрунтування на основі досягнень сучасної науки та передового педагогічного досвіду).
- Параметри стану об'єкта, система контролю за ними, реальний та очікуваний стан об'єкта.
- Кадрове забезпечення проекту.
- Організаційне забезпечення проекту.
- Матеріально-технічна база.
- Фінансове забезпечення проекту.
- Операційна частина проекту (конкретні заходи (дії) суб'єктів).

короткий зміст (5-7 речень) і очікувані результати, подані в загальному вигляді. Програма розвитку освітньої системи на цьому етапі чимось нагадує складальне креслення.

Прикладом програм розвитку систем освіти, виконаних у форматі проектно-цільового управління, є програма розвитку освітньої системи Ставищенського району Київської області "Обличчям до дитини" [7] та програма розвитку освіти м.Києва "Столична освіта" [1].

Практичний досвід свідчить про те, що **програми розвитку здебільшого мають три розділи:**

- Вступ (аналіз стану навчального закладу, мета та структура програми, загальна характеристика очікуваних результатів її реалізації тощо).
- Зміст програми: цільові проекти (основна частина програми розвитку, у якій подається зміст цільових проектів).
- Прикінцеві положення (описуються механізми реалізації програми, її етапи, порядок контролю за її здійсненням, внесенням змін та доповнень і т.ін.)

Досвід експериментальної роботи показує, що коли навчальний заклад має структуру комплексу, до

складу якого входить кілька модулів — "міні-шкіл", **програма розвитку може мати кілька варіантів:**

- Кожний модуль має власну програму розвитку, яка розробляється і реалізується окремо, тобто незалежно від інших структурних підрозділів навчального закладу.
- Програму розвитку мають лише один або кілька модулів комплексу, а інші перебувають у режимі стаціонарного функціонування.
- Модулі мають окремі програми розвитку, але вони узгоджені між собою і координуються з єдиного центру.
- Інтегральні системи навчального комплексу (наприклад виховна система, система збереження та зміцнення здоров'я учнів тощо) мають спільну для всіх модулів програму, а інші системи кожного модуля (наприклад дидактична система, матеріально-технічна база тощо) — окремі, незалежні або узгоджені, програми.

Програма розвитку приймається на засіданні ради навчального закладу або конференції (загальних зборах) колективу і затверджується наказом директора. Бажано, щоб такі програми погоджувалися із власником закладу або уповноваженим ним органом або навіть ними ж і затверджувались.

Наступним етапом роботи над програмою розвитку навчального закладу є "перенесення" її змісту до річного плану роботи, адже такі програми розраховані, як правило, на 2-3 роки. Ця процедура не може бути формальною і механічною.

Цільові проекти, які потрапили до річного плану

Табл. 1. Матриця програми розвитку навчального закладу

Назва системи	Дидактична система	Виховна система	Система збереження і зміцнення здоров'я учнів	Методична система	Матеріально-технічна база
Ступінь перетворення	1	2	3	4	5
1. Збереження	Проект 1.1.1. ... Проект 1.1.1.К	Проект 2.1.1. ... Проект 2.1.1.L	...	...	...
2. Змінення	Проект 1.2.1. ... Проект 1.2.1.M	...	...	...	...
3. Створення	Проект 1.3.1 ... Проект 1.3.N	...	...	...	Проект 3.3.1. ... Проект 3.3.P

роботи, повинні мати розгорнутий, тобто повний детальний і завершений вигляд. Таку роботу виконують безпосередні виконавці проекту, об'єднані у творчу групу або команду проекту. Якщо, як уже відзначалося, сама програма розвитку має вигляд складального креслення, то розгорнутий вигляд цільового проекту більше нагадує робоче креслення. Проект має таку структуру (див. вріз 2).

У період реалізації програми розвитку доцільно, щоб **річний план** роботи навчального закладу **мав такі розділи:**

- Вступ.
- Робочий навчальний план.
- Предметні цільові проекти [6, с.158].
- Загальна частина.
- Робота з педагогічними кадрами.
- Організаційні заходи.
- Внутрішкільний контроль.
- Робота з батьками.
- Тематична частина (витяг із програми розвитку)

5.1. Проект №1

5.S. Проект №S.

Результати експериментальної роботи свідчать про те, що протягом одного навчального року доцільно брати до виконання не більше 5-7 цільових проектів, реалізація яких передбачає створення нової практики. Робота над розгорнутими варіантами цільових проектів, які ввійдуть до річного плану роботи, завершується перед початком нового навчального року (серпень – перша декада вересня). *Проекти як складові частини річного плану роботи затверджуються на серпневому засіданні педагогічної ради навчального закладу.*

Наступна, *завершальна стадія роботи над програмою розвитку навчального закладу, виконується педагогічними працівниками при організації ними навчально-виховного процесу.* Про це обов'язково треба пам'ятати, адже відповідно до чинного законодавства вчитель має право на “вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціа-

тиви” [2, с.21] . Саме так і має бути! Який же це розвиток системи, якщо перетворення не ведуть до розширення спектру освітніх технологій, які можна здійснити, а тому і до індивідуалізації освітнього процесу як до однієї з найважливіших самоцінностей будь-якої системи освіти?

Саме на останній стадії реалізації програми розвитку добре видно, що змінена базова система розкриває простір для педагогічної і учнівської творчості, а тому розвиток не може зводитись (із самого початку реформ) до простого зростання, наприклад, успішності на **10-15%** або ж вихованості на якусь там кількість.

Результатом здійснення програми розвитку є нова якість (!), нові властивості базової системи, у результаті чого створюються додаткові можливості зростання як кількості, так і результативності спектру систем діяльності, які можна організувати на даному оновленому просторі.

У процесі реалізації програм розвитку обов'язково потрібно забезпечувати зворотний зв'язок для уточнення методів, засобів і форм організації діяльності відповідно до внутрішніх і зовнішніх змін. Досить продуктивними є семінари, “круглі столи”, відкриті заходи з подальшим колективним обговоренням тощо.

Завершення роботи зі здійснення програми розвитку доцільно провести у формі конференції, презентації досягнень або публікацій, підготовлених у процесі реформування навчального закладу або системи освіти, тощо.

Створена в процесі модернізації нова практика обов'язково “унормовується” через накази, рішення, розпорядки роботи, положення тощо або ж “консервується” у вигляді загальноновизнаних традицій. З часом ці норми знову почнуть відставати від змін у зовнішньому середовищі і виникне потреба розробляти і здійснювати нову програму розвитку.

Результати експериментальної роботи, здійсненої на базі навчальних

закладів Ставищенського району, свідчать про те, що за нинішніх темпів змін у зовнішньому середовищі програми розвитку навчальних закладів доцільно здійснювати протягом 2-3 років, а потім у наступні 2-3 роки успішно функціонувати в стаціонарному режимі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жебровський Б. Столична освіта у вимірі новітніх перспектив //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. - №1-2. – С.4-11.

2. Законодавство України про освіту. Збірник законів. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 159 с.

3. Лазарев В.С., Поташник М.М. Как разработать программу развития школы: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений. – М.: Новая школа, 1993. – 48 с.

4. Назарова Т.С., Шаповаленко В.С. «Синергетический синдром» в педагогике //Педагогика. – 2001. - №9. – С.25-33.

5. Осадчий І.Г. Основи методики проектно-цільового планування роботи загальноосвітньої школи //В кн. Порадник методиста. – К.: КМІУВ, 1995. – 263 с.

6. Осадчий І.Г. Проектно-цільове управління закладом освіти //В кн. Управління загальноосвітньою школою в сучасних умовах /За ред. І.Л. Лікарчука. – К.: [Вид. О.М. Ешке], 2003. – 312 с.

7. Осадчий І.Г. Цільова комплексна програма “Обличчям до дитини” //Завуч. – 2001. - №8.

8. Регион: Управление образованием по результатам. Теория и практика /Под ред. П.И. Третьякова. – М.: Новая школа, 2001. – 880 с.

9. Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений /Под ред. М.М. Поташника и В.С. Лазарева. – М.: Новая школа, 1995. – 464 с.

ВИСНОВКИ

● Для переведення освітньої системи з одного якісного стану до іншого потрібно здійснити цільову багатоступеневу комплексну програму розвитку як сукупність взаємоузгоджених цільових проєктів. Метою реалізації програми розвитку є оновлення базової системи освітньої інституції.

Напрямок перетворень, або “новий порядок”, повинен єдиним пронизувати всі ступені або рівні розробки і здійснення програми розвитку, але на кожному етапі різні суб’єкти самостійно організують свою діяльність, застосовуючи найбільш оптимальні зміст, форми та методи.

● Здійснення багатоступеневої програми розвитку дозволяє:

► точно прогнозувати результати кожного стану, адже планування здійснюється в межах однієї якості, на “коротких відстанях”, в умовах визначеного руху до наступного стану;

► забезпечити максимальну активність суб’єктів діяльності, адже саме вони є основними авторами перетворень на конкретному етапі – змісту, форм, методів, систем контролю за процесом і результатами тощо;

► унеможливити “множення” помилок, які трапляються при наскрізному лінійному плануванні (мета > кінцеві результати діяльності), адже кожний новий етап починається з базового, ніби “нульового” рівня;

► розвантажити програму від зайвих дрібних деталей.

● Управління навчальним закладом у сучасних динамічних соціально-економічних умовах може бути лише демократичним, адже кожний ієрархічний рівень системи повинен мати можливість бути самодостатнім у прийнятті рішень, але надзвичайно продуктивним, прагматичним, відповідальним, компетентним, тобто здатним діяти в режимі проектно-цільового управління – основної форми управління в умовах зростання ринкової економіки.

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРИМІРНОГО ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗВІТУВАННЯ КЕРІВНИКІВ ДОШКІЛЬНИХ, ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На виконання Національної доктрини розвитку освіти, п.3 наказу Міністерства освіти і науки України від 28.01.05 р. № 55 “Про запровадження звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів”

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Примірне положення про звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів (додається).

2. Міністерству освіти і науки Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести Примірне положення про звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів до відома місцевих органів управління освітою та керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів усіх типів та форм власності.

3. Наказ та Примірне положення про звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів розмістити на веб-сторінці Міністерства освіти

і науки України, опублікувати в “Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України”, у газетах “Освіта України” та “Освіта”.

4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступників міністра Огнев'юка В.О. та Десятова Т.М.

Міністр **С.М. Ніколаєнко**

Заступник Міністра **В.О. Огнев'юк**

Заступник Міністра **Т.М. Десятов**

Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

П.Б. Полянський

Директор департаменту професійно-технічної освіти **В.В. Супрун**

Директор адміністративно-господарського департаменту **В.А. Ханюк**

Начальник юридичного відділу **А.М. Свириденко**

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ

про звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів

I. Загальні положення.

1.1. Відповідно до пунктів 44, 58, 35 Положення про дошкільний навчальний заклад, Положення про загальноосвітній навчальний заклад та Положення про професійно-технічний навчальний заклад керівник щороку звітує про свою діяльність на загальних зборах (конференціях) педагогічного колективу, батьківського комітету, ради, піклувальної ради та батьківської громадськості.

II. Мета, завдання і принципи організації звітування керівників дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.

2.1. Звітування керівників здійснюється з метою подальшого утвердження відкритої і демократичної державно-громадської системи управління освітою, поєднання державного і громадського контролю за прозорістю прийняття й виконання управлінських рішень, запровадження колегіальної етики управлінської діяльності в навчальних закладах, що базується на принципах взаємоповаги та позитивної мотивації.

2.2. Основними завданнями звітування є:

- стимулювання впливу громадськості на прийняття та виконання керівниками навчальних закладів відповідних рішень у

сфері управління навчальними закладами; відзначення їх державними та відомчими нагородами, іншими видами заохочень;

- забезпечення прозорості, відкритості і демократизації управління навчальним закладом;

- сприяння зміцненню навчально-виробничої, матеріально-технічної бази навчального закладу, поліпшення умов навчання і виховання учнів (вихованців), створення належних умов для забезпечення рівного доступу дітей шкільного віку до здобуття якісної освіти; забезпечення якісної і безоплатної первинної професійно-технічної освіти, соціального захисту учнівської молоді, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації робітників.

2.3. До 1 липня поточного навчального року кожен керівник дошкільного, загальноосвітнього та професійно-технічного навчального закладу персонально звітує на спільному засіданні (конференції) педагогічного колективу, батьківського комітету, ради та піклувальної ради навчального закладу, батьків про навчально-виховну, методичну, економічну і фінансово-господарську діяльність навчального закладу, визначає шляхи поліпшення навчально-виховного процесу, вдосконалення механізмів управління ним.

2.4. Звіт керівника навчального закладу охоплює основні напрями його діяльності щодо реалізації завдань Національної доктрини розвитку освіти, Законів України “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, регіональних програм розвитку освіти. Особлива увага звертається на діяльність навчального закладу щодо створення належних умов для забезпечення рівного доступу дітей шкільного віку до здобуття якісної освіти.

III. Орієнтовна структура щорічного звіту:

3.1. Персональний внесок керівника в підвищення рівня організації навчально-виховного процесу в навчальному закладі:

- визначення стратегічних завдань і пріоритетних напрямів розвитку навчального закладу;
- виконання функціональних обов'язків щодо обов'язковості загальної середньої освіти (охоплення навчанням дітей шкільного віку, продовження навчання випускників 9-х класів впродовж останніх 3-х років);

- створення умов для варіативності навчання, запровадження профільного навчання;

- сприяння керівника впровадженню інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес, організації науково-дослідної та експериментальної роботи;
- організація різних форм позаурочної навчально-виховної роботи;

- співпраця із соціальними партнерами;
- стан забезпечення допрофесійного та професійно-технічного навчання учнівської молоді;

- забезпечення керівником професійно-технічного навчального закладу моніторингу та прогнозування потреби ринку праці регіону в робітничих кадрах, з метою відповідного формування контингенту учнів, слухачів професійно-технічного навчального закладу;

- створення та оновлення інформаційної продукції;

- співпраця з батьками і громадою;
- співпраця з навчальними закладами мікрорайону щодо забезпечення єдності навчально-виховного процесу.

3.2. Стан матеріально-технічної та навчально-методичної бази:

- вжиті заходи щодо зміцнення та модернізації матеріально-технічної бази навчального закладу: забезпечення типовим переліком обладнання навчальних кабінетів, лабораторій, майстерень, бібліотеки, спортзалів, спортмайданчика, навчально-дослідних ділянок та ін., передбачених для цього типу навчального закладу та вимогам навчальних програм; забез-

печення професійно-технічних навчальних закладів новими зразками техніки, обладнанням, інструментом;

- робота щодо покращення навчально-виробничої діяльності професійно-технічного навчального закладу;

- вжиті заходи щодо комп'ютеризації навчального закладу та впровадження комп'ютерної техніки в освітній процес;

- дотримання вимог охорони дитинства, техніки безпеки, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм;

- фінансове забезпечення діяльності навчального закладу, залучення додаткових джерел фінансування, раціональне використання матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

3.3 Кадрове забезпечення:

- вжиті заходи щодо забезпечення навчального закладу кваліфікованими педагогічними кадрами; доцільність їх розстановки;

- організація стажування педагогічних працівників в умовах сучасного виробництва.

3.4. Соціальний захист, збереження та зміцнення здоров'я учнів та педагогічних працівників:

- забезпечення організації харчування та медичного обслуговування учнів і педагогічних працівників;

- надання соціальної підтримки та допомоги дітям сиротам, позбавленим батьківського піклування, дітям з малозабезпечених сімей;

- моральне та матеріальне стимулювання учнів і педагогічних працівників, організація їх відпочинку та оздоровлення;

- стан злочинності серед неповнолітніх та вжиті профілактичні заходи щодо її попередження;

- стан дитячого травматизму.

3.5. Залучення педагогічної та батьківської громадськості навчального закладу до управління його діяльністю. Співпраця з громадськими організаціями.

3.6. Розгляд звернень громадян з питань діяльності навчального закладу.

4. Збори (конференція) педагогічного колективу, батьківського комітету, ради та піклувальної ради навчальних закладів за результатами звіту керівника дають його оцінку шляхом таємного або відкритого голосування.

Збори вносять на розгляд відповідного органу управління освітою пропозиції щодо морального і матеріального заохочення або, у випадку визнання роботи керівника навчального закладу незадовільною, можуть ініціювати накладення адміністративного стягнення чи звільнення керівника.